

11 лістапада 1994 г.

№ 45 (3767)

Кошт 75 руб.

ПЛАЧ ПА ІМПЕРЫІ

Паэма Петруся МАКАЛЯ.

3—4

«ДЗЯРЖАВА
ЗАЎСЁДЫ БЫЛА
ДРЭННЫМ
ГАСПАДАРОМ...»

Гутарка з прэзідэнтам
Саюза прадпрымальнікаў Беларусі
Уладзімірам КАРАГІНЫМ.

5—12

Я НЕ ВАЛЬТЭР,
АЛЕ...

Апавяданне-фантазія
Раісы БАРАВІКОВАЙ.

8—9

АМЕРЫКА —
ЯЕ АМЕРЫКА

Выстава Тамары СТАГАНОВІЧ.

11

З ГЛЫБІНІ
МІНУЎШЧЫНЫ

Заўвагі Івана МІРОНЧЫКА
на пялях адной кнігі.

14—15

ДЗЯКУЙ, РАМАНТЫКІ АДРАДЖЭННЯ!

Тыя чатыры вечары ўвабралі ў сябе лад пацуды, звымы ментальнасці, павевы моды й густаў, парадоксы жыцця людскога, рамантычны водар мінулага стагоддзя. Тыя чатыры вечары прамінулі, як адно стагоддзе — амаль нязнае, неспазнае дасюль стагоддзе ў багатай гісторыі развіцця нашай музычнай культуры. Тыя чатыры вечары, зладжаныя арганізатарамі чарговага фестывалю "Адраджэнне беларускай капэлы" пры спонсарскай дапамозе культурна-асветніцкага таварыства "Літвіны", сталіся не толькі спатканнем з гошчымі й разнастайнымі канцэртнымі праграмамі. Яны (як, дарэчы, і ўсе акцыі аб'яднання "Беларуская Капэла") сталіся жывым урокам праўдзівай айчынай гісторыі, урокам духоўнасці, урокам глыбіннага патрыятызму.

Дзякуй вам, рамантыкі Адраджэння, за такое дзейснае, не на словах, вяртанне ў беларускую музычную культуру твораў Н. Орды й Ф. Міладоўскага, А. Абрамовіча ды М. Кл. Агінскага, С. Манюшкі ды В. Дуніна-Марцінкевіча... Праз нейкі час мы больш

падрабязна скажам пра канцэрты IV фестывалю "Адраджэнне беларускай капэлы". А пакуль — згадка пра заключны фестывальны вечар у Беларускай дзяржаўнай філармоніі. Выдатны наш скрыпач Леў Гарэлік у суправаджэнні Акадэмічнага сімфанічнага аркестра Беларусі граў творы М. Ельскага. Падзеяй сталася першае прачытанне вакальна-сімфанічнай партытуры В. Казлоўскага — музыкі да трагедыі У. Озерава "Фінгал". Выконвалі твор Акадэмічная капэла імя Р. Шырмы, сімфанічны аркестр, салісты Паўліна Елісеева ды Рыгор Палішчук. Дырыжор — Міхаіл Сінькевіч. Гэты магутны заключны акорд фестывалю прагучаў у мінулую нядзелю...

С. БЕРАСЦЕНЬ

На здымак: народны артыст Беларусі Л. ГАРЭЛІК; кветкі — мастра М. СІНЬКЕВІЧУ (справа) — лаўрэат міжнароднага конкурсу Р. ПАЛІШЧУК.

Фота В. СТРАЛКОЎСКАГА

БУДЗЬМА РАЗАМ!

Кожную пятніцу «ЛІМ» будзе сам прыходзіць да Вас толькі ў тым выпадку, калі вы аформіце падпіску на наш штотыднёвік. Інакш Вам давядзецца хадзіць самім па шапіках «Саюздруку» і, дарэчы, плаціць за кожны нумар значна большыя грошы, чым пры падпісцы.

А таму — не адкладвайце на заўтра тое, што варта зрабіць сёння! Падпішыцеся на «ЛІМ»!

Нагадваем кошт падпіскі на першае паўгоддзе 1995 года:

- на 6 месяцаў — 3000 рублёў;
- на 3 месяцы — 1500 рублёў;
- на 1 месяц — 500 рублёў.

Наш індэкс 63856.

А ПРЭЗІДЭНТ НЕ ПРЫЕХАЎ...

Як ні сумна гэта гаварыць, але ж даўня ўжо словы класікаў аб тым, што народ наш "цёмны, сляпы, быццам крот" і "дурны, як варона", застаюцца ў сіле, бадай, і сёння. Бо вось жа: новую хвалю росту цэн, у першую чаргу на хлеб, малако, тварог і мяса, а таксама на камунальныя паслугі, ён зноў сустраў тым жа, усё яшчэ досыць дружным асуджэннем... усё тых жа дэмакратаў.

Маўляў, гэта яны, дэмакраты, давалі нас да такога жыцця! Так, так, даражнікі народзе, вядома ж, вінаваты дэмакраты. "Дэмакрат" Кебіч і цяпер во — "дэмакрат" Лукашэнка. Ды Кебіч — што! Яго ўжо можна і не згадваць. А чатыры месяцы Лукашэнка даюць вялікія падставы для сумневу ўжо і самым шчырым ягоным прыхільнікам. "За час гэты за кароткі" левы кандыдат у прэзідэнты з самымі папулярнымі лозунгамі паўстае ўсё больш правым і ўсё часцей вымушаны прымаць жорсткія, зусім не папулярныя меры. А на дварэ тым часам пацяплела, мароз саступіў месца позняй васьмой імжачы і слаце...

АДКРЫЦЦЁ ТЫДНЯ

У часе сваёй нядаўняй паездкі ў Нью-Йорк прэм'ер-міністр Беларусі М. Чыгір сустракаўся з амерыканскімі беларусамі. Якое ж уражанне зрабіў ён на нашых суайчыннікаў? Аказваецца, вельмі прыемнае. Адзін з амерыканскіх беларусаў заявіў: "Пасля сустрэчы з М. Чыгіром адчуваецца яго вера ў свае сілы, у сілы свайго народа. З такой сустрэчы чалавек выходзіць з лягчэйшым сэрцам, з мацнейшай верай у будучыню". А другі ўдзельнік сустрэчы, правільней — удзельніца адзначыла: "Мяне ўразіла тое, што беларускі прэм'ер добра гаворыць па-беларуску, чаго мы не чулі ад многіх папярэдніх прадстаўнікоў улады". Нас бы, папраўдзе, тое таксама ўразіла. І мы паўтарылі б услед за нашай амерыканскай зямлячкай: "Але чаму ён не карыстаецца мовай штодзённа? І калі нарэшце першыя асобы дзяржавы перастаюць грэбаваць гэтым фактарам?"

ПРАГУЛЬШЧЫКІ ТЫДНЯ

У дзень адкрыцця сесіі Вярхоўнага Савета да дэпутатаў са спецыяльным зваротам звярнуўся Старшыня ВС М. Грыб. Што занепакоіла і ўступавала спікера? Недысцыплінаванасць калег-дэпутатаў, іхняя заўсёдная адсутнасць у Авальнай зале Дома ўрада ў часе пасяджэнняў. М. Грыб прывёў такія факты: толькі за тыдзень, з 17 па 21 кастрычніка, адсутнічалі звыш 100 дэпутатаў, у тым ліку 5 дзён — 31 дэпутат, 4 дні — 8, 3 дні — 18, 2 дні — 8, 1 дзень — 43 дэпутаты. Брва, народныя абраннікі, заступнікі і абаронцы!

ЛІЧБЫ ТЫДНЯ

Склады беларускіх прадпрыемстваў працягваюць затаварваць гатовай прадукцыяй, якая не знаходзіць збыту. Як паведамляе друк, на 1 кастрычніка на складах аселі: шкарпэткі і панчохі — 2,2 млн, пар (31,9 працэнта ад агульнага аб'ёму ў верасні), трыкажныя вырабы — 2,2 млн. штук (32,9 працэнта), абутак — 500 тыс. пар (21,2 працэнта), матацыклы — 4,2 тыс. штук (95,7 працэнта), гадзіннікі — 523 тыс. штук (44,4 працэнта), пральныя машыны — 2,4 тыс. штук (30,7 працэнта), халадзільнікі і маразільнікі — 91 тыс. штук (14,1 працэнта ад агульнай вытворчасці ў верасні). Прадукцыя асядае на складах, бо вельмі дарагая і, на жаль, не лепшай якасці. А не так жа даўно нехта горача абцяў адным махам расчысціць гэтыя завалы...

ЧЫТАЧ ТЫДНЯ

Вядомы наш кінарэжысёр М. Пташук наважыўся здымаць фільм пра Вялікага князя Вітаўта. Частку грошай абяцалі даць міністэрствы культуры Расіі і Польшчы (Вітаўт — асоба значная, ён меў дачыненне і да гісторыі гэтых суседніх дзяржаў), а ў нашага Міністэрства культуры і друку грошай няма. Рэжысёр вырашыў знайсці грошы на пастаноўку фільма з дапамогаю прэзідэнта. З гэтай мэтай, як паведамляе газета "Свабода", перадаў Аляксандру Рыгоравічу на чытку сцэнарый фільма. Што ж, пажадаем — разам з М. Пташуком — добрага настрою ў часе чытання высокаму чытачу!

КОНКУРС ТЫДНЯ

Нас ужо, бадай, цяжка чым-небудзь здзівіць, а тым больш — нейкім новым конкурсам. Якіх толькі іх ні было, гэтых самых конкурсаў: і на лепшую бабулю горада, і на міс дзіцячага садка!.. У Расонскім раёне, аднак, наважыліся правесці і яшчэ адзін конкурс, свой, адметны, з мясцовай, так бы мовіць, прывязкай. Для ўдзелу ў ім запрашаюцца школьнікі, а тэма яго вызначана гэтак (на рускай мове, вядома ж): "Пётр Машеров — мой любімы герой". Для пераможцаў устаноўлены тры прэміі і нагрудны знак "Машеровец". Як любіў гаварыць наш класік: дзяржаўце, ўянашы?

ЦЫТАТА ТЫДНЯ

"Сёння, напрыклад, магу канстатаваць: ужо больш за месяц мінула з часу прыняцця Праграмы неадкладных мер па вывадзе рэспублікі з эканамічнага крызісу, а краіна і блізка не набліжаецца да тых асноўных паказчыкаў, якіх мы, згодна той жа Праграмы, ужо павінны былі дасягнуць.

На мой погляд, гэта тлумачыцца паўнейшай бяздзейнасцю выканаўчай улады. Каманда А. Лукашэнка недастаткова працаздольная з пункту гледжання правядзення ў жыццё сваіх ідэй. Гэтыя людзі не накіроўваюць на месцы свае дырэктывы і не кантралююць іх выкананне. Чацвёрты месяц канчаецца з дня выбарання Прэзідэнта, але, можна сказаць, ніводнага распараджэння па выкананні намечаных надзвычайных мер на месца не накіравана. Ствараецца ўражанне, што Праграма створана для таго, каб проста памахаць ёю на парламенцкай трыбуне, як махалі калісьці папкам з так званым кампраматам".

(Г. Карпенка. З інтэрв'ю карэспандэнту Інтэрфакса).

РАБАВАННЕ ТЫДНЯ

З памятнага знака "Пагоня на Грунвальд", які быў пастаўлены ля Каложы ў Гародні чатыры гады назад, нягоднікі сарвалі бронзавую выяву "Пагоні" і пашкодзілі саму гранітную пліту. Хто і з якою мэтай зрабіў гэта — невядома. Вандалізм гэта ці простае хуліганства — таксама цяжка сказаць. Ды ад гэтага не лягчэй. Памятны знак, пастаўлены на тым месцы, з якога Вітаўт Вялікі назіраў за пераправай свайго войска праз Нёман, быў адзіным на Беларусі помнікам у гонар Грунвальда. Цяпер вось і яго не стала...

Распаўсюджаныя некаторымі сродкамі масавай інфармацыі звесткі аб тым, што Прэзідэнт Рэспублікі Беларусь Аляксандр Лукашэнка, які праходзіў курс лячэння за межамі краіны, вяртаецца дадому і ў сераду 9 лістапада прыме ўдзел у рабоце сесіі Вярхоўнага Савета, не спраўдзіліся. У Авальнай зале Дома ўрада ні ў гэты дзень, ні назаўтра ён не з'явіўся, і, як засведчылі некаторыя чыноўнікі з яго адміністрацыі, у Мінску А. Лукашэнка ў тых дні не было.

Сітуацыя, што і казаць, склалася унікальная, і для любой цывілізаванай краіны, дзе не тое што службовая дзейнасць, а і асабістае жыццё першай асобы ў дзяржаве знаходзіцца пад пільным вокам грамадскасці, — немагчыма. Вось ужо больш за два тыдні Рэспубліка Беларусь жыве ў абстаноўцы фактычнага безуладдзя, абумоўленага адсутнасцю прэзідэнта, які нікому сваіх уладных функцый на час свайго адсутнасці не дэлегаваў. Дадамо да гэтага, што наогул невядома, што з ім адбываецца (ніводнага афіцыйнага паведамлення аб стане здароўя А. Лукашэнка апублікавана не было) і дзе ён увесь гэты час знаходзіцца. Паводле паведамлення "Народнай газеты", якая праправавала высветліць, у якім з сочынскіх санаторыяў папраўляе здароўе Аляксандр Рыгоравіч, яе карэспандэнт усюды, куды ён звяніў, адказвалі, што сярод мясцовых пацыентаў чалавек з такім прозвішчам не значыцца...

Пішу гэтыя радкі з надзеяй, што мяне не спасцігне лёс некаторых маіх калег, асобныя публікацыі якіх былі расцэнены на сесіі, як падрыў дзяржаўных "устоев" з усімі вынікаючымі адсюль наступствамі. Пачалося ўсё з таго, што былі міністр унутраных спраў рэспублікі, дэпутат В. Піскароў, рэдка якое выступленне якога ў парламенце абыходзіцца без "выкрыцця" гэтых "пісак", прапанаваў стварыць парламенцкую камісію для высвятлення абставін з'яўлення ў газеце "Известия" вядомага артыкула ўласнага карэспандэнта газеты ў Беларусі А. Старыкевіча, у якім апаўдалася аб незразумелых сувязях Старшыні Вярхоўнага Савета рэспублікі М. Грыба з крымінальнымі мафіёзнымі асобамі і аб гандлі Беларуссю зброй, а таксама матэрыялаў,

што былі апублікаваны ў некаторых беларускіх газетах. Самае сумнае, што сярод шумнага хору галасоў у падтрымку стварэння такой камісіі толькі адзін ці два дэпутаты ўзвысілі свой голас у абарону журналістаў, справядліва заўважышы, што ідзе непрыхваванае наступленне на галаснасць, свабоду слова, якія ў нас з пакутамі прабіваюць сабе дарогу.

Прызначацца, зусім нечаканай з'явілася для мяне ва ўсёй гэтай гісторыі падтрымка, якую атрымаў В. Піскароў з боку апазіцыі БНФ З. Пазняка і некаторых яго палітыкаў, адзін з якіх наогул прапанаваў заняцца "крамольнымі" журналістамі КДБ Камітэту дзяржбяспекі.

Застаецца дадаць, што большасць дэпутатаў, начыста забыўшы, што меру вінаватасці журналістаў за дыфамачыю можа вызначыць толькі суд, прагаласавалі за стварэнне нагаданай камісіі.

Два дні правёў я ў сценах парламента. Што яшчэ асабліва запаміналася? Ну, вядома ж, гнеўныя філіпікі, з якімі многія дэпутаты звярталіся да пустуючага прэзідэнцкага крэсла, устаноўленага на под'юме. Думаю, што Аляксандр Рыгоравіч адчуваў бы сябе пад гэтым градам крытыкі не вельмі ўтульна. Тым больш, што крытыка была справядлівай. За сто ўжо з нечым дзён прэзідэнцтва ніводнае з лукашэнкаўскіх аб'явіццяў палепшыць стан эканомікі, у прыватнасці, не дапусціць далейшага росту цэн, не выканае, некаторыя з іх успрымаюцца сёння, як здзек, бо ніколі яшчэ ў нас не падаў так рэзка жыццёвы ўзровень народа. Ствараецца ўражанне, што Кабінет Міністраў (дзяржаўны, так да канца яшчэ не сфарміраваны, як і ўладная вертыкаль), страціў кантроль над сітуацыяй у краіне.

Настроем парламентарыяў, відаць, можна было вытлумачыць і нервовую абстаноўку, у якой праходзіла абмеркаванне папраўкі да законаў "Аб Нацыянальным банку" і "Аб банках і банкаўскай дзейнасці". На галаву старшыні праўлення Нацыянальнага банка С. Багданкевіча абрынуліся абвінавачванні за пралікі ў крэдытна-фінансавай дзейнасці, у прыватнасці, за зніжэнне "пустых" грошай, за неэфектыўную крэдытную палі-

тыку і г. д. Асабліва ваяўніча былі настроены супраць галоўнага банкіра рэспублікі дэпутаты, лабіруючы ў карысць аграрнага сектара эканомікі, і ўскладаючы на яго віну за адсутнасць парытэту цэн на сельскагаспадарчую і прамысловую прадукцыю, у выніку чаго сельская гаспадарка краіны апынулася ў глыбокім крызісе. С. Багданкевіч паабяцаў у бліжэйшы час выдзельць аграрнаму сектару 90 мільярдаў рублёў, на што дэпутаты-аграрнікі выгукнулі: "Мала!". Сапраўды, мала, калі мець на ўвазе, што нашу нерэфармаваную сельскую гаспадарку не натоляць ніякія фінансавыя ўліванні.

У сераду 9 лістапада пачалося абмеркаванне законапраекта "Аб унясенні змяненняў і дапаўненняў у Закон Рэспублікі Беларусь" "Аб выбарах народных дэпутатаў Рэспублікі Беларусь". З самага пачатку разгляду законапраекта ў зале ўспыхнулі спрэчкі паміж дэпутатамі, якія выступалі за захаванне існуючай мажарытарнай выбарчай сістэмы, і тымі, хто лічыць, што наяўнасць сёння ў рэспубліцы больш як двух дзесяткаў розных палітычных партый патрабуе новых падыходаў да фарміравання выбарчай сістэмы, што інтарэсы народа ў вышэйшым органе заканадаўчай улады больш поўна будучы прадстаўлены пры змешанай выбарчай сістэме — выбарах часткі дэпутатаў па аднамаандатных акругах, а часткі па партыйных спісах. Прыхільнікі абодвух падыходаў горача адстойвалі сваю правату, тым не менш, было відавочна, што колькасная перавага на баку тых, хто супраць усякіх навацый у выбарчай сістэме. Не памылюся, калі скажу, што многія дэпутаты з так званай наменклатурнай большасці яшчэ псіхалагічна не успрымаюць самага паняцця шматпартыйнасці. Ва ўсякім разе, прапанава разгарнуць абмеркаванне выбарчага законапраекта большасцю галасоў была адхілена.

Застаецца дадаць, што сам Прэзідэнт Беларусі А. Лукашэнка — прыхільнік мажарытарнай выбарчай сістэмы, што можна было зразумець з выступленняў яго адкрытых прыхільнікаў у парламенце.

М. З.

ПЫТАННІ ЗАСТАЮЦЦА

Тая непасрэдная рэакцыя, што выявілася ў "адкрытым адказе" начальніка ўпраўлення грамадска-палітычнай інфармацыі адміністрацыі Прэзідэнта РБ Аляксандра Фядуты на адкрыты ліст п'яцінага Генрыха Далідовіча, гатоўнасць абалірацца ў спрэчцы на ўладу аргументаў, а не на аргумент улады, не могуць не выклікаць павагі.

Аднак у той частцы адказу, якая датычылася беларускай мовы, не ўсё зразумела. 1. Падобна, Аляксандр Фядута лічыць, што ён жыве ў краіне, дзе беларуская мова — дзяржаўная фактычна. Нібы казырным тузом, дзяржаўным статусам беларускай мовы ён павінае довады свайго апанента. Але як жа тады зразумець словы Аляксандра Фядуты пра беларускамоўную спецыфіку газеты "Звязда"? Чаму, даючы інтэрв'ю той жа вельмі "спецыфічнай" па мове "Звяздзе", адзін з галоўных дарадцаў Прэзідэнта Рэспублікі Беларусь (філолаг-русіст паводле адукацыі і нават вучоны пушкініст) нядаўна змушаны быў прызнацца, што ён не валодае беларускай мовай у такой ступені, каб пагаварыць на ёй з журналістам (глядзі нумар газеты за 19 ліпеня г. г.)? Ці магло б гэта быць у дзяржаве, дзе сапраўды выхоўваюцца паважлівыя адносіны да мовы тытульнай нацыі?

2. Няўжо экс-літаратуразнаўца Аляксандр Фядута сапраўды лічыць, што сувязь паміж якасцю літаратуры і колам яе чытачоў вельмі простая: чытаюць добрых пісьменнікаў, а не чытаюць дрэнных? Але хіба ў краінах, дзе "сутыкаюцца" розныя мовы, не маюць значэння такія паняцці, як "моўная кампетэнцыя" і "сацыяльная прэстыжнасць мовы"? Як вядома, творчасць лаўрэата Нобелеўскай прэміі, "правансальскага Гамера" Фрэдэрыка Містэраля не змагла значна паўплываць на лёс правансальскай мовы. У Галісіі таксама ёсць пісьменнікі еўрапейскага маштабу, але нярэдка галісійцы аддаюць перавагу не ім, а другарадным іспанамовым аўтарам.

Праблема заваявання свайго чытача існуе і ў фрызскіх пісьменнікаў Галандыі. Больш за 90 працэнтаў фрызаў добра або вельмі добра разумеюць сваю мову, 49 працэнтаў жыхароў буйных гарадоў дома размаўляе па-фрызску (у сельскай мясцовасці — 81 працэнт), аднак трэць фрызаў на сваёй жа мове чытае з цяжкасцю або зусім не чытае. У Фрысландзе

рэгулярна чытае па-фрызску толькі 53 працэнт насельніцтва, а сярод уладальнікаў сямейных бібліятэк 51 працэнт мае кнігі толькі на галандскай мове. І гэта не дзіўна: да сярэдзіны XX стагоддзя выкладанне ў школах Фрысланда вялося выключна па-галандску. Гаворачы пра люксембургскіх пісьменнікаў, якія моваю сваёй творчасці абралі французскую (у Люксембургу 90 працэнтаў насельніцтва лепш за французскую ведае нямецкую мову), даследчык А. Аран некалькі заўважыў, што жыццё гэтых літаратараў нагадвае "бясконцы бітву з самімі сабой", што іх становішча — "амаль герцаінае".

Не варт ускладаць справу адраджэння беларускай мовы на плечы адзіна Васіля Быкава, Івана Шамякіна ці Вячаслава Адамчыка (аповесці ў творчасці апошняга, дарэчы, займаюць даволі сціплае месца) — гэтая задача для іх непасильная. Вядома, як той казаў, у жыцці заўсёды ёсць месца для подзвігу. Але ці не пара ўжо адмовіцца ад гэтага лозунгу таталітарных часоў?

Сяргей ЗАПРУДСКІ, намеснік старшыні ТБМ імя Францішка Скарыны

ПЛАЧ ПА ІМПЕРЫ

«ЛАТЫШСКІЯ ДАЙНЫ»

— так называлася літаратурна-музычная вечарына, якая адбылася ў Таварыстве дружбы і культурнай сувязі з замежнымі краінамі. Рада таварыства «Беларусь—Латвія» правяла яе, каб ушанаваць памяць Крыш'яна Барона, якога называлі бацькам латышкай нацыі і які 100 гадоў таму назад выдаў першы сабраны ім зборнік народных песень — дайнаў. Латышы былі адрадаваны ад гістарычнага бяспамяцтва, святы песень паслужылі духоўнаму адраджэнню, кансалідацыі нацыі, усталяванню дзяржаўнасці латышкага народа.

На вечарыне прагучалі ў арыгінале дайны ў выкананні Віялеты Кавалёвай і Югасі Воўкавай, песня Р. Паўлса на словы Я. Петэрса ў выкананні Ганны Казловай. Кампазітар Алег Чыркін прапанаваў свае песні на словы Я. Райніса і М. Кемпа. Была наладжана выстава медалёў на беларускую тэматыку латышкага скульптара Яніса Струпуліса. Вучні школы мастацтваў N 3 г. Мінска паказалі сваю кампазіцыю міні-габеленаў, пры вырабе якіх творца выкарыстаны латышскія традыцыі. Відучым вечарыны быў даўні сябар латышоў — народны паэт Беларусі Рыгор Барадулін. С. ПАНІЗНІК, старшыня Рады таварыства «Беларусь—Латвія»

«ДЫЯГЕН» У МАЛАДЗЕЧНЕ

30 кастрычніка адбылася чарговая прэм'ера Мінскага абласнога драматычнага тэатра (што ў Маладзечне) — трагікамеды «Дыяген» па п'есе У. Канстанцінава і Б. Рацара. Спектакль атрымаўся ў меру філасафічным (а як жа інакш, калі галоўны герой — старажытнагрэчаскі філосаф Дыяген), трохі палітычны (падзеі адбываюцца напярэдадні выбараў архонта) і, вядома ж, пачуццёва-лірычны. Шматлікія гледачы, прыхільнікі тэатральнага мастацтва, змаглі ацаніць і рэжысуру У. Забэлы, і сакавітую мову п'есы (і не дзіва, бо перакладчык — Рыгор Барадулін), і арыгінальную музыку А. Залётнава, і, вядома, іскравую ігру актёраў, многія з якіх (а найперш В. Кашчэў і А. Чэчанеў) у той вечар тварылі чужы на сцэне. І калі В. Кашчэў паспеў ужо, як кажуць, сыграць першую скрыпку ў «Адцуранні» А. Дударова ды ў «Непаразуме» А. Камю, дык А. Чэчанеў, які дасюль у асноўным выконваў ролі — і не без поспеху — у дзіцячых спектаклях, тут заявіў пра сябе на поўны голас. Акрамя названых артыстаў, добрае ўражанне пакінулі В. Багушэвіч, Т. Грэсвіч і А. Слабодчыкава, якія на маладзечанскай сцэне ігралі ўпершыню. Дарэчы, для А. Слабодчыкавай гэты спектакль наогул быў першым у жыцці. Па-свойму цікавыя і запамінальныя вобразы стварылі таксама Р. Цыркін, Т. Юры і А. Доніна. **Мікола ШАБОВІЧ**
На здымку: В. Кашчэў (Фемістокл) і А. Чэчанеў (Крэонт).

НАДЗВЫЧАЙ АПЕРАТЫЎНА...

...Выдадзены зборнік матэрыялаў Міжнароднага кангрэсу ў абарону дэмакратыі і культуры «Посттэатральнае грамадства: асоба і нацыя», які быў наладжаны ў траўні г.г. Беларускім ПЭН-цэнтрам на Іслачы, у Доме творчасці. «ЛІМ» на працягу некалькіх месяцаў друкаваў паасобныя выступленні на кангрэсе (В. Быкава, Р. Барадулін, А. Мальдзіса, В. Кавалёнка, А. Разанава і інш.). Дзякуючы намаганням Беларускага ПЭН-цэнтра і асабіста яго віцэ-прэзідэнта К. Шэрмана ўсе матэрыялы ўключылі з прынятымі дакументамі і вішавальнымі лістамі выдадзеныя сёлета Незалежнай выдавецкай кампаніяй «Тэхналогія». Фінансавую падтрымку выданню — як і кангрэсу — аказаў Фонд Сораса—Беларусь.

(Пачатак на стар. 3)

ПЛАЧ БАЛЬШАВІКА

Если бы
выставить в музее
плачущего большевика,
весь день бы
в музее
торчали ротозей.

Ул. МАЯКОЎСКИ.

Не, пацішаць разывакаў
Я выглядам не прывык.
Ці бачылі вы, каб плакаў
Ленінец-бальшавік?
Мой розум нязменна цвярозы,
Мой нораў нязломны папек,
Ды здрадна бліскучыя слёзы
Дрыготна збягаюць з папек.
Не можа мой люд пакутны
Стрываць невыносных гадзін,
Калі «непарушны, магутны»
Рухнуў у міг адзін...
Гаваруны прайдохі
У мітынгавай гамане
Плююць на сумленне эпохі,
Значыцца, на мяне!..
Пакутую ад бяссоння,
Пракляцце на мне вісіць,
Што ўсіх вас, хто шкодзіць і сёння,
Не здолеў тады раскусіць...
Каб сцішыць людскія энкі,
Каб улагодзіць сяброў,
Ах, як бы паставіў да сценкі
Я трох белаежскіх зуброў!
А тых, хто ў натоўпах ім пляскаў,
За дрот бы, за лагерны дрот:
Вось роба і кірка, — будзь ласкаў,
Як след вапракуй на народ!
Здаецца, што ў вушы мне ваты
Напхалі, каб пільнасьць забіць...
Я ведаю, хто вінаваты,
Я ведаю, што мне рабіць!
Мы плачам, але не бядуем,
Усё ж, як прыхільнікі дзей,
Збудуем,
Збудуем,
Збудуем
Мы статкавы рай для людзей!
Яшчэ мы зямныя прасторы
Грымотным агнём скаланём,
Не марна ж і выстрал «Аўроры»
Мне трызнацца ноччу і днём.

ПЛАЧ КУХАРКІ

Ці ж я не сціскала, як штангу,
Краіны рыгач рулявы, —
Кухарка дзяржаўнага рангу,
Якую ўзвалілі вы.
Спасцігнуўшы смак рытуала,
Вярхоўнай свайёй праваты,
Я гмахам такім кіравала,
А вы мяне зноў да пліты?
Няўдзячныя, як вам не сорам!
Усе вы, хто быў ля катла,
Вы, спеўшыся, славілі хорам,
Што з вамі я ў згодзе жыла.
Каб песіць свой гонар законны,
Я маю нямаля надстаў,
Ну, хоць бы, што нож мой кухонны
Аховаю кармаю стаў!
Падцята разумніка кукка
Сталоваю кемінасьцю баб,
Калі набыла мясарубка

Агульнасаюзна маштаб.
У гонар вялікай дзяржавы
Закасвала я рукавы,
Нястомна гатуючы стравы,
Якія заказвалі вы...
І, дозы прымаючы пыха,
Здавольваўся кожны сваім:
Адным — асытрова пыха,
А страх печуровы — другім!..
Нарэшце згадаць я дазволю,
Каб вусны знямелі ў прыдзір:
Я спраўна выконвала ролю,
Што вызначыў сам правадыр!
Ну, як без кухаркі наўерсе,
Абраныя намі багі?
Вы мудрасці даўняй паверце:
Вяртаецца ўсё на кругі...
Дрыжыце, празорцы святых,
Жагнаючы здань караля:
Пабачыце вы — ад пліты я
Падамся ізноў да руля!

ПЛАЧ ПЕСНЯРА

Я ліраю свайёй нястомнаю
За бегам часу паспяваю,
Эпоху нашу векапомную
Абагаўляю і апяваю.
Мне ў ладкі пляскаў люд расчулены,
Як прапракальніку добра,
Дзяржаўнай ласкаю атулены,
Цягнуў я ношу песняра.
Нутром, як улюблёнец публікі,
Я адчуваў імперскі дах,
Без віз лунаў ва ўсе рэспублікі
Мой спеў, як чарадзейны ігтах.
Я, дасягнуўшы меднай сталасці,
Згубіў, што ўсё жыццё збіраў.
Ах, што цяпер са мною сталася?
Свой звонкі голас надарваў!
Хоць робіш ты рыжок напружаны,
Грашовы беручы рубаж,
Народны ці пакуль заслужаны,
А лужыны — не абмінеш...
Да вышні душу прывязвае,
Хто слухае і хто пяе.
Ці ж музыку не той заказвае,
Хто шчодро плаціць за яе?
Скажы мне шчыра, песня трубяная,
Акрыленая пекнатай,
Няўжо цябе з'ядае згубная
Туга па клетцы залатой?
Мне доля горкая адкрыена
Па волі д'ябла-хітруна.
Дык вось чаму на плач настроена
Мая напята струна!
Ах, дзе сустрэць усмешку ветлую,
Ламаю марна галаву.
Мне б славіць будучыню светлую,
А я рыдаю, я раву!..

ПЛАЧ ВАЙСКОЎЦА

Вядома, вайскоўцу нягожа
Плакацца слёзна ў рукаў.
Ды ён прамаўчаць не можа,
Бо гэткага не чакаў...
Я ратаваў ад страху
Не толькі айчыны ачаг,
Веліч імперскага даху
Стаяла ў мяне на плячах.
Бравыя нашы хлопцы,
Што там ні гавары,
Пальцы на атамнай кнопцы
Трымалі з зары да зары.
Праўды аспрэчваць не станем:

Звыкшыся пакрысе,
Глядзелі на нас з трапятаннем
І людзі, і нацыі ўсе!
Не пагарджалі намі
Вяльможнага рангу паны,
З намі, нібы з панамі,
Гаворку вялі яны...
Нацленены, як алоўкі,
У розныя кропкі зямлі,
Д'яблявы боегалоўкі
Галоўным у спрэчках былі!
А сёння ў нас запыт слухны:
Чым жа змагацца са злом,
Калі, як і наш «непарушны»,
Боегалоўкі — на злом?
Бачыце, што я трачу,
На чым непахісна стаю?
Не за сябе плачу,
А за дзяржаву сваю!

ЭПІЛОГ

Дзеці ніў і дзеці пэхаў
Плачам горка — проста жах:
Над галоўкамі паехаў
Наш імперскі думны дах!
Егчам, быццам завываем,
Быццам торгаем званы,
Плачам, быццам зазываем
Духаў блізкай даўняны...
Ад краіны да краіны,
Як разводзе на зямлі
Рэкі, рэчкі, ручаіны
Слёз гарачых папаклі.
У слязах ты, краю родны,
Як ахвяра волі злой.
Хто сцішыць энк народны
Па імперыі былой?
Божа, дай нам сцішыненне —
Свой нябесны валідол...
Галашэнне, галашэнне
Скаланае высь і дол.
Скаланае, як цунамі
Небывалае бяды...
Але — стоп! Не плача з намі
Хто з айчынай грамады?
Ах, як бы вы горка ні плакалі,
Ды з вамі раўні няма калі
Унуку майму, першакласніку,
Нязведаных скарбаў уласніку.
Журбу неадцэнную вытлары,
За ёю замкнуўшы дзверы,
Калі жаўтаротыя літары
На ножкі ўстаюць на паперы...
Ім поступі ўпэўнены мроіцца,
Літары, як немаўляткі,
Стараюцца ў слова пастроіцца —
Хоць пляскай за ўпартасць у ладкі!
Ці ты адчуваеш, дарэчы,
Мой жэўжык унучак Алёша,
Якая табе на плечы
Легла вялікая ноша?
У пошуку хто сцішыцца,
Крануўшы пісьменства бязмежнасць?
Пішацца,
Пішацца,
Пішацца
Слова адно:
— НЕЗАЛЕЖНАСЦІ!
Пакуль яна хай папяровая,
Але яна адбудзецца —
Мроя хлапца пурпурова
Збудзецца,
Збудзецца,
Збудзецца.

Прэм'ера

ДЗЕНЬ ДОБРЫ, «АГАТКА»!

Прэм'ера оперы ў эфіры... Дык жа не толькі прэм'ера, але і адкрыццё! Адкрыццё праз 210 гадоў, на якое, мабыць, не кожны са слухачоў спадзяваўся. Зрэшты, лімаўскі чытач да гэтага быў падрыхтаваны: шэрагам публікацый пра гісторыю няўсёўскай оперы Я. Д. Голанда «Агатка» на лібрэта М. Радзівіла, пра вяртанне яе на Беларусь, пра запіс «Агаткі» на радыё і, нарэшце, — анонсам пастаноўкі оперы ў музычным радыёэфіры. І вось ён, плён! Вельмі тактоўна і арыгінальна спалучаны асветніцкі аповяд пра шэдэўр беларускай музычнай спадчыны з драматычнымі калізіямі ўласна лібрэта, сюжэта гэтай камедыйнай п'есы. Слухаеш з задавальненнем і тое, што адбываецца, і тое, што з добрым прыкмурам вока мовіць Мацей Радзівіл у выкананні Ю. Авяр'янава.

Вельмі ўдала знойдзена спалучэнне пеўчых галасоў з галасамі драматычных артыстаў: амаль не адчуваецца, што «пяе не той, хто іграе», — угэтым чынам рэжысёр Ю. Авяр'янава ды гукарэжысёр Э. Мартэнс не толькі да галасоў, а і да тэмпераментаў артыстаў. У спектаклі ёсць працяг тых знаходак, якія купалаўцы набылі ў «Ідыліі» — ненадакучлівы іра-

нічны прыкмур, з якім сёння сочым за прыгодамі ды стражамі герояў далёкай мінуўшчыны. Асабліва сакавітыя і каларытныя — Л. Лют ды З. Белахвосцік (Агатка), Г. Маляўскі (Пан, Кароль); сапраўды творчыя работы ў Н. Галевавай ды М. Захарэвіч (Плацохова), В. Скоробагатава ды В. Белахвосціка (Валенты), Р. Палішчука ды А. Уладзімірскага (Антан Цалка), В. Кавальчука ды Г. Аўсянікава (Пішча)... Годна, на маю думку, гучыць аркестр пад кіраўніцтвам А. Лапунова.

У оперы ў ўсёй перадачы добрая сюжэтная пабудова і распрацаваны характары, узбагачаны галасамі выканаўцаў вакальных партый і роляў. Словам, у пастаноўцы «Агаткі» выявілася адчуванне пазытыўнага радыётэатра, што здараецца ў нашым эфіры не так часта.

Вядома, слухачы оперны спектакль па радыё, кожны ўяўляе сабе аблічча персанажаў і ўсю атрыбутыку надта ж асабіста. І мае першыя ўражанні — гэта толькі эмацыянальны водгук; магчыма, знаўчы музычнай спадчыны і опернага мастацтва прааналізуюць з часам гэты твор больш грунтоўна. Але, мне здаецца, нікога не можа не ўзрадаваць такая надзвычайная

падзея ў культурным жыцці Беларусі — аднаўленне маштабнага музычнага твора, пра які мы раней нават і не ведалі. Я ўпэўнены: той, хто быў ля радыёпрыёмнікаў 2 лістапада, не пашкадаваў пра пару гадзін «ахвяраванага» часу на «Агатку», бо адчуў сабе багацейшым і эмацыянальным, эстэтычным ўражанні і гістарычнымі веды. Мне хацелася проста апла-дзіраваць тым, каму мы павінны быць удзяч-ныя за «Агатку» ў эфіры. Назаву тут і даслед-чыцу В. Дадзімаву (дарэчы, дачка нашага незабыўнага калегі, пісьменніка У. Дадзіма-ва), і выканаўцаў, якіх ужо згадаў. Вялікую справу зрабілі аўтар сцэнарыя перадачы прэм'еры Л. Мітаковіч, рэжысёр Ю. Авяр'янаў, гукарэжысёр Э. Мартэнс. Добрым саюзнікам для ўсіх быў, безумоўна, перакладчык лібрэта У. Мархель.

«Чуеце?» — звяртаецца да нас М. Радзівіл з 200-гадовай даўняны, запрашаючы прыслухацца да радыёдэзі. Адказваем яснавельможнаму ў канцы XX стагоддзя: «Пачулі!»

Барыс БУР'ЯН,
радыёслухач і літаратар

М. ЗАМСКИ: — Мне хочацца, Уладзімір Мікалаевіч, на пачатку нашай гаворкі зрабіць невялічкі экскурс у філалогію. Ведаеце, як слоўнік рускай мовы Ожагава, выдадзены ў 1953 годзе, тлумачыць слова — па-руску "предприниматель"? — прадпрымальнік. "Капіталіст, уладзеючы прадпрыемствам". Мне было цікава гэта прачытаць, бо ў масавай свядомасці слова "капіталіст" дагэтуль успрымаецца, мякка кажучы, з негатывным адценнем. Дзесяцігоддзімі ж камуністычная прапаганда ўбівала ў галовы людзей, што "капіталіст" — сінонім слова "эксплуататар", а значыць, вораг працоўнага народа, а з ворагам вядома як трэба абыходзіцца. Цікава, што ў тым жа слоўніку радком вышэй давалася тлумачэнне і слова "предпринимчивый": "чалавек, які ўмее прадпрымаць нешта ў патрэбны момант, знаходлівы, вынаходлівы". Якое з гэтых тлумачэнняў вам бліжэй?

калі яно хоча забяспечыць сваім членам прыстойнае існаванне.

— А як быць з духоўнасцю?

— А хто вам сказаў, што штольцам проціпаказана духоўнасць, што яны не здольныя на прыгожыя ўчынкi, на самаахвярнасць і высакароднасць? Вам што, пералічыць вядомыя на ўвесь свет першакласныя тэатры, сімфанічныя аркестры, выдатныя універсітэты і карцінныя галерэі, якія існуюць у капіталістычных краінах дзякуючы тым жа штольцам?

Я шмат паездзіў па свеце і магу засведчыць, — у той жа Германіі, Францыі, Злучаных Штатах Амерыкі капіталістычны лад не вынішчыў у людзях ні спагады, ні дружалюбнасці, ні гатоўнасці дапамагчы ў бядзе. Як гэта ні горка ўсведамляць, але, дальбог, з такімі праявамі там сустракаешся часцей, чым у нас.

кінуліся тады, як цяпер зразумела, у самы прымітыўны бізнес, я папрасіў нашых рэдакцыйных дам прынесці мне частку свайго гардэроба, ад якой бы яны хацелі пазбавіцца, і панёс тры некалькі сукенак, кофточак, жакетаў прадаваць на Камароўскі рынак, папярэдне ўзгадніўшы сваю авантуру з мясцовым міліцэйскім пастом на выпадак узнікнення магчымых канфліктаў у сувязі з маім паяўленнем сярод гандлюючага народу (гандляры тут адзін аднаго ведалі і сферы "ўплыву" іх на рынку былі строга падзелены).

Нічога я тады не прадаў, і, не таму, што тавар быў блыт, і таму, што абсалютна не валодаў навыкамі прадаўца, быў у гэтым сэнсе поўным няўмекам. Пахлыла цыганка, што побач небеспаспяхова гандлявала скуранымі курткімі, павучала мяне: "Не стой, как столб, громко кричи — иди ка мне, дарагая, пасматры, какой тавар, дешава прадам..."

носьбіты, прадукты харчавання і прамысловыя тавары, на якіх "камерсанты нажываюцца".

— У корані памылковая думка. Менавіта камерсант, а не дзяржаўны чыноўнік зацікаўлены ў тым, каб купіць той тавар за мяккой па больш таннай цане і гэтым самым забяспечыць сабе рынак збыту, перамагчы магчымых канкурэнтаў. Прыклад такі прыклад. Як вядома, частку збожжа, а менавіта пшаніцу, Беларусь купляе ў Казахстане па, так скажам, дзяржаўных каналах. Купляе па 127 долараў за тону. Мы, калі б нам дазволілі, маглі б забяспечыць рэспубліку больш танным збожжам. У тым жа Казахстане ёсць пшаніца, якую тут гатовы прадаць па 25 долараў за тону, а некаторыя гатункі — і па 15. Але за наўныя грошы. Тое, чаго не можа зрабіць дзяржава.

Я не адкрыю Амерыкі, калі скажу, што цесныя сувязі, пастаянны кантакт дзяржаў-

«ДЗЯРЖАВА ЗАЎСЁДЫ БЫЛА ДРЭННЫМ ГАСПАДАРОМ»...

3 ПРЭЗІДЭНТАМ САЮЗА ПРАДПРЫМАЛЬНІКАЎ РЭСПУБЛІКІ БЕЛАРУСЬ У. КАРАГІНЫМ ГУТАРЫЦЬ КАРЭСПАНДЭНТ «ЛІТАРАТУРЫ І МАСТАЦТВА» М. ЗАМСКИ.

У. КАРАГІН: — Я б сказаў, што адно вынікае з другога. Чалавек не прадпрымальны ніколі, на маю думку, не стане капіталістам. Гэта аксіёма. Хоць, дадамо, капіталіст — паняцце намога шырэйшае, чым прадпрымальнік. Што датычыць яго эксплуатацыйнага сутнасці, дык дазвольце заўважыць, што мала дзе ў свеце так эксплуатавалі працоўнага чалавека, як у нас пры сацыялістычным ладзе. У СССР рабочы ў якасці розных выплата атрымліваў (і цяпер атрымлівае) толькі 12—15 працэнтаў кошту вырабленай ім прадукцыі, у той час як у развітых капіталістычных краінах гэты паказчык складае 80—85 працэнтаў. Але я, здаецца, узбіўся на каліну "політрамоты", якую ніколі не любіў. Скажу толькі ў дадатак, што слова прадпрымальнік у мяне перш за ўсё асацыіруецца з такімі паняццямі, як энергічнасць, ініцыятыўнасць, знаходлівасць, умненне хутка прымаць рашэнні, адпаведным чынам рэагаваць на розныя жыццёвыя калізій. Магу вас запэўніць, што наш Саюз прадпрымальнікаў аб'ядноўвае людзей, якім уласцівыя менавіта такія якасці.

— Мы яшчэ пагаворым пра дзейнасць вашага саюза, а пакуль што я дазволю сабе задаць вам некалькі пытанняў, так бы мовіць, абстрактна-філасофскага плана, якія, думаю, цікавыя чытачоў "ЛіМ". Сёння ў асяродку інтэлігенцыі, значная частка якой, прама скажам, цяжка, нават хваравіта ўспрымае ўсе навацыі, звязаныя з усталёўваннем рыначнай эканомікі, не зацікаваць спрэчкі аб месцы чалавека, асобы ў грамадстве, якое грунтуецца на нязвычайных нам каштоўнасцях: прагматызме, чыстагане, занябданні духоўнага пачатку ў чалавеку, у грамадстве, дзе ўсе прадаецца і купляецца: любоў, вернасць, адданасць, сумленне і гонар, дзе ўсе ахвяруецца ў імя "залатога цылія". Гэта — па-першае. Па-другое, шырока бытуе думка, што прадпрымальнікам трэба нарадзіцца, пры гэтым маецца на ўвазе, што, маўляў, такія людзі ад пачатку не вельмі абязжараны сумленнем і сорамам. Ва ўсякім разе нам, "нармальным" людзям, выхаваным на лепшых узорах савецкай літаратуры, "мараль" таго ж прадпрымальніка не зразумець ніколі. Можна, я крыху ўтрырую, але падобныя развагі мне неаднойчы даводзілася чуць.

— Што і казаць, матэры вы закранаеце вельмі няпростыя. Вы ведаеце, я гатовы ў нечым з вамі пагадзіцца. Сапраўды, я не ведаю ніводнага літаратурнага твора, дзе б станоўчым героем быў купец ці банкір. Калі яны там і прысутнічаюць, дык толькі ў адмоўным плане. Знайсці тлумачэнне гэтаму я не магу. Тую ж сучаснасць Англіі, па вялікім рахунку, стварыла купецтва. Нямаю зрабілі для станаўлення Расіі, як сусветнай дзяржавы, рускія дарэвалюцыйныя купцы. Варта ўспомніць хоць бы імяны Марозава, Мамантава, Трацякова і многіх іншых. Калі гаварыць пра тую асабістую сімпатыю, дык з антыподаў — Абломаў і Штольц — мне бліжэй і сімпатычнаей другі. Я не ўспрымаю абломаўшчыны і лічу, што менавіта на штольцах, людзях практычных і мэтанакіраваных, трываецца прагрэс, трываецца грамадства,

— Што за дзіва! Пры хранічнай нястачы ў чалавека псуецца характар. Адсюль на нашых вуліцах столькі людзей з панурымі, змрочнымі тварамі.

— Што датычыць вашай з'едлівай заўвагі, што бізнесменам, з яго "пэўнымі якасцямі", трэба нарадзіцца, дык скажу пра сябе. Бацька мой быў вайскоўцам, з якім наша сям'я нямаюла пакалясіла па краіне. Я скончыў філасофскае аддзяленне гістафака Беларускага ўніверсітэта. Адначасова наведваў заняткі ў двух інстытутах — медыцынскім і політэхнічным. Магу дадаць да гэтага, што з першых студэнцкіх гадоў быў членам будаўнічых атрадаў, дзе набыў спецыяльнасці цесляра і бетоншчыка. Гэта мы ўзводзілі карпусы мінскіх заводаў "Гарызонт" і "Тэрмапласт". Шмат гадоў запар ездзілі на будаўніцтва БАМа. Дарэчы, там, на БАМе, мне пашчасціла блізка пазнаёміцца з вядомым эканамістам акадэмікам Аганбегянам, пасля шматлікіх сустрэч з якім у мяне, відаць, і зарадзілася цікавасць да эканамічнай навукі, прынамсі, да рыначнай эканомікі.

Вось і ўвесь багаж, з якім я прыйшоў ў прыватнае прадпрымальніцтва.

— І з чаго вы пачыналі? Як і большасць вашых калегаў, з гандлёва-пасрэдніцкай дзейнасці? Купі-прадаў?

— Вы знаходзіцеся ў палоне звычайных ужо старэзых прыватнага бізнесу. У канцы 1987 года з'явіліся ініцыятарам стварэння першага ў рэспубліцы недзяржаўнага часопіса "Беларуская камерцыйная хроніка". Гэта сёння можна амаль без усякіх праблем выдаць любую газету ці часопіс — былі б сродкі! А тады давялося літаральна лбом прабіваць сцяну, прайсці дзесяткі інстанцый. Праз год быў створаны Саюз навукова-тэхнічных кааператываў, старшынёй якога абралі мяне. Дарэчы, з самага пачатку мяне прыцягвала прадпрымальніцкая дзейнасць на ніве навукова-тэхнічнага абслугоўвання насельніцтва. Асноўныя напрамкі дзейнасці Асацыяцыі дзелавага супрацоўніцтва "Гарант", якую я заснаваў некалькі гадоў назад і прэзідэнтам якой з'яўляюся, — вучэбна-кансультацыйная і інфармацыйная работа па праблемах развіцця бізнесу, падрыхтоўка і перападрыхтоўка спецыялістаў вышэйшай кваліфікацыі і г. д.

Але я крыху забег наперад. У тым жа 1988 годзе быў арганізаваны і Саюз кааператываў БССР, які таксама ўзначаліў я.

— Помню эйфарыю, якая авалодала часткай грамадства, калі, як грыбы пасля цёплага дажджу, пачалі з'яўляцца кааператывы з самым розным "начыннем" — па вырабе кандытарскіх і іншых прысмакаў, пашыве адзення, абутку, трыкатажу. Тады ўпершыню з'явіліся прыватныя кафэ і рэстараны, якія ўражвалі загартаваных "общепитом" грамадзян і асартыментарам, і якасцю абслугоўвання.

Колькі тады было размоў аб надыходзе новага НЭПа, які, як і яго папярэднік на пачатку дваццатых гадоў, выцягне эканоміку з багны разрухі. Зараз гэта смешна ўспамінаць, але каб задаволіць сваю журналісцкую цікаўнасць да людзей, што

Мо тады я ўбачыў упершыню, што такое на справе прыватная ініцыятыва, якія энергія і захопленасць нараджаюцца ў людзях, зацікаўленых у сваёй працы. І як усё гэта кантраставала з усім, што мы кожны дзень наглядзілі, скажам, у тым жа дзяржаўным гандлі. Ды нядоўга тым кааператывам было накіравана жыццё, неўзабаве адзін за адным яны пачалі знікаць...

— Дзяржава прымяніла да іх выпрабаваны сродак — задушыла падаткамі. І мала хто змог у гэтых умовах выжыць. Сёння ў нашай краіне эканоміка на 95 працэнтаў складаецца з дзяржаўнай уласнасці. І гэта ў той час, калі ўвесь цывілізаваны свет жыве ў сістэме адносін, якія грунтуюцца на двух базавых прынцыпах: прыватнай уласнасці і канкурэнцыі. Пакуль наша ўлада будзе трымаць сябе маніпалістам ва ўсіх сферах эканомікі, з крызісу нам не выкараскацца.

Разам з тым, я б не стаў глядзець на становішча з развіццём прыватнай ініцыятывы ў нашай эканоміцы так песімістычна. Як бы там ні было, але прыватны бізнес на Беларусі прабівае сабе дарогу. Вось вам некалькі фактаў. Наш Саюз прадпрымальнікаў, а гэта, падкрэслію, недзяржаўная арганізацыя, якая аб'ядноўвае сёння больш за 16 тысяч членаў — прыватных фірм і кампаній, акцыянерных таварыстваў і таварыстваў з абмежаванай адказнасцю (вытворчасць і гандаль), банкаў, страхавых кампаній, навуковых і кансультацыйных цэнтраў. Дадайце да гэтага 180 арэндных прадпрыемстваў і дзяржаўных прадпрыемстваў, што перайшлі на арэнду, якія ўваходзяць у Саюз прадпрымальнікаў-арандатароў.

— Прэзідэнт Беларусі А. Лукашэнка, калі заходзіць гаворка аб прыватным прадпрыемствамі і аб'яднанням ў розных галінах эканомікі і культуры. Праўда, частка іх спалучае гэта з гандлёва-пасрэдніцкай дзейнасцю, як, напрыклад, вядомая ў рэспубліцы фірма "Дайнова", якая ў значнай ступені забяспечвае прамысловасць краіны металам і іншымі стратэгічнымі таварамі. Без металу, які пастаўляе "Дайнова", сёння не маглі б працаваць ні Мінскі трактарны завод, ні МАЗ, ні многія іншыя прадпрыемствы. Праз прыватныя камерцыйныя структуры ў рэспубліку пастаўляецца цяпер 50 працэнтаў нафты, 80 — цукру, значная частка абутку, алею і г. д.

— Так, вядома, наш прэзідэнт мае рацыю, падкрэсліваючы неабходнасць інвеставання прыватнага капітала ў сферу матэрыяльнай вытворчасці. Калі мець на ўвазе наш саюз, дык 94 працэнтаў яго членаў — прадпрымальнікі, якія валодаюць рознымі прадпрыемствамі і аб'яднаннямі ў розных галінах эканомікі і культуры. Праўда, частка іх спалучае гэта з гандлёва-пасрэдніцкай дзейнасцю, як, напрыклад, вядомая ў рэспубліцы фірма "Дайнова", якая ў значнай ступені забяспечвае прамысловасць краіны металам і іншымі стратэгічнымі таварамі. Без металу, які пастаўляе "Дайнова", сёння не маглі б працаваць ні Мінскі трактарны завод, ні МАЗ, ні многія іншыя прадпрыемствы. Праз прыватныя камерцыйныя структуры ў рэспубліку пастаўляецца цяпер 50 працэнтаў нафты, 80 — цукру, значная частка абутку, алею і г. д.

— На абывацельскім узроўні гэтым і тлумачыць няспынны рост цен на энерга-

ных і камерцыйных структур толькі на карысць краіне. Калі Латвія збіралася жорстка ўстанавіваць свой суверанітэт і выходзіць з рублёвай зоны, прэзідэнт краіны, які адначасова з'яўляецца віцэ-прэзідэнтам так званнага "Клуба-21", што аб'ядноўвае самых буйных бізнесменаў, сабраў іх і спытаў: "Колькі вам трэба грошай, каб за два тыдні скапіць у памежных краінах столькі і столькі нафтапрадуктаў, металу, збожжа і іншых стратэгічных тавараў? Грошы былі адразу знойдзены — і з бюджэтных сродкаў, і з крэдытаў, узятых за мяккой. І што вы думаеце? Пастаўлена перад бізнесменамі прэзідэнтам задача была выканана: неўзабаве ў Латвію патокам пайшла і нафта, і метал, і газ, і якія краіна змагла пратрымацца паўгода, пакуль не завязала новыя эканамічныя сувязі на Захадзе. Больш таго, частку той жа расійскай нафты латышы з выгадай для сябе перапрадалі ў трэція краіны.

— Я вельмі ўдзячны вам, Уладзімір Мікалаевіч, за запрашэнне паехаць разам з вамі ў Мазыр на сустрэчу з мясцовымі прадпрымальнікамі. Многае з убачанага там па-сапраўднаму ўраза. Хоць бы той рынак з новенькімі — з іголачкі — драўлянымі павільёнамі і схаванымі ад дожджу гандлёвымі радамі, іншым абсталяваннем, неабходным для сучаснага рынку. Пабудаваны ён мясцовай прыватнай будаўнічай фірмай, якая плануе яшчэ ўзвесці тут склады, платную аўтастанку і іншыя аб'екты. Мэр Мазыра Іван Данілавіч Замоўка, які суправаджаў нас, помню, прынаўся, што за кошт уласнага бюджэту горад такі рынак (адзін з лепшых у рэспубліцы, як сказаў ён) ніколі б не пабудавалі. Спадабаўся і невялікі прыватны лезазаводзік, які свае распілоўныя матэрыялы пастаўляе аж у Германію і Ірландыю.

— Але вы чулі з іх вуснаў і скаргі на перашкоды, якія ім ці не штодзень даводзіцца пераадолюваць. Так, вы маеце рацыю, гаворачы, што А. Лукашэнка патрабуе неадкладнага пераарыентавання ўсёго прыватнага бізнесу на вытворчасць тавараў масавага ўжытку. Пра гэта ён, дарэчы, гаварыў і на нашай асамблеі дзелаваў колаў, якая праходзіла летам гэтага года. Але 20 верасня з-пад пяра прэзідэнта з'яўляецца Указ за нумарам 114 пад даволі няўцяжымай шапкай: "Аб мерах па насычэнні рынку рэспублікі таварамі і выкараненні неабгрунтаванага росту цен на іх". Здаецца, што тут запярэчыць? Але пунктам трэцім гэтага Указа забараняецца ўсім дзяржаўным прадпрыемствам, аб'яднанням і арганізацыям адпускаяць сваю прадукцыю "суб'ектам гаспадарання недзяржаўных форм уласнасці". Дасведчаны чалавек адразу ўбачыць у гэтым параграфі міну, падкладчыкам пад прыватны бізнес, які і займаецца, прынамсі, вытворчасцю тавараў масавага спажывання. Вось вам пераканаўчы прыклад. Да апошняга часу амаль 300 прадпрыемстваў малага бізнесу, якія займаліся шыццём адзення і карысталі-

2 лістапада — 125 гадоў з дня нараджэння беларускага археолага, краязнаўцы, гісторыка, заснавальніка Слонімскага гісторыка-краязнаўчага музея Іосіфа СТАБРОУСКАГА (1869—1968).

3 лістапада — 80 гадоў з дня нараджэння Паўла ЛЕВАНОВІЧА (1914—1943). З нарысамі і апавяданнямі выступаў з 1934 года. Пісаў таксама вершы. Выдаў кнігу апавяданняў для дзяцей "Дружба" (1938). Рукаліс зборніку апавяданняў, падрыхтаваны ў 1940 годзе, загінуў у вайну.

6 лістапада — 110 гадоў з дня нараджэння мовазнаўцы і пісьменніка, акадэміка Язэпа ЛЕЎСКА, ахвяры сталінізму (1884—1940).

6 лістапада — 75 гадоў з дня нараджэння Мікалая ГАРУЛЁВА (1919—1980). Пісаў на рускай і беларускай мовах. Выступаў у галіне паэзіі, прозы, драматургіі, займаўся перакладчыцкай дзейнасцю.

7 лістапада — 180 гадоў з дня нараджэння мовазнаўцы, фалькларыста Станіслава МІКУЦКАГА (1814—1890). З 1853 года збіраў на Літве і Беларусі народныя гаворкі.

3 сабраных матэрыялаў у 1855 годзе склаў слоўнік на 2010 слоў, якія растлумачыў і праілюстраваў прыкладамі з беларускіх народных песень, прыказкамі і прымаўкамі. У 1853 годзе апублікаваў "Беларускія песні і загадкі, запісаныя ў Віцебскай губерні ў майнтку Зябкі Дрысенскага павета". У 1854 выйшла праца "Беларускія словы".

8 лістапада — 210 гадоў з дня нараджэння гісторыка, археолага, даследчыка Вялікага княства Літоўскага Тэадора НАРБУТА (1784—1864). Апублікаваў шэраг гістарычных крыніц у тым ліку "Хроніку Быхаўца" (1846). Збіраў этнаграфічныя і фальклорныя матэрыялы, займаўся археалагічнымі раскопкамі. Аўтар праекта Бабруйскай крэпасці, удзельнік яе будаўніцтва.

9 лістапада — 155 гадоў з дня нараджэння польскага гісторыка, публіцыста Тадэвуша КОРЗАНА (1839—1918). Родам з Мінска. У 1912 годзе апублікаваў успаміны "Мой дагістарычны дзёнік". Адаін з іх раздзелаў "Мінск у сярэдзіне XIX стагоддзя" надрукаваў у "Мінскім календары" (1908).

10 лістапада — 245 гадоў з дня нараджэння беларускага і польскага драматурга Мацея РАДЗІВІЛА (1749—1800). Напісаў лібрэта оперт "Агата..." (1784) і "Войт альбанскага сялення" (1786).

16 лістапада — 80 гадоў з дня нараджэння Язэпа СЕМЯЖОНА (1914—1990). Перакладаў з англійскай, французскай, нямецкай, італьянскай, польскай, чэшскай, славацкай, рускай, літоўскай і іншых моў, выступаў з артыкуламі па праблемах мастацкага перакладу.

18 лістапада — 70 гадоў з дня ўтварэння Віцебскай філіі "Маладняка", існавала да лістапада 1928 года.

20 лістапада — 95 гадоў з дня нараджэння Міхася КЛІМКОВІЧА (1899—1954). Аўтар тэксту Дзяржаўнага гімна БССР (1944). Друкаваўся з 1928 года. Найбольшыя дасягненні ў галіне драматургіі. Апрацоўваў народныя казкі, выдаў кнігу апавяданняў "Лясное возера" (1946), даследаваў беларускую літаратуру.

20 лістапада — 85 гадоў з дня нараджэння Паўла СУШКО (1909—1974). Друкавацца пачаў у 1938 годзе ў заходнебеларускай перыядыцы. Творы змешчаны ў шэрагу калектыўных зборнікаў.

25 лістапада — 60 гадоў з дня нараджэння мовазнаўцы, доктара педагагічных навук Леаніда ПАДГАЙСКАГА (1934—1980). Аўтар і сааўтар падручнікаў па беларускай мове для пачатковых класаў і метадычных дапаможнікаў па выкладанню беларускай мовы ў школе.

29 лістапада — 135 гадоў з дня нараджэння беларускага, украінскага і рускага вучонага-славяніста, пісьменніка Мікалая ЯНЧУКА (1859—1921). Першы на навуковай аснове пачаў збіраць, даследаваць і апрацоўваць беларускі музычны фальклор.

30 лістапада — 95 гадоў з дня нараджэння народнага пісьменніка Беларусі Міхася ЛЫНЬКОВА (1899—1975).

НАШЫХ ВЕДАЮЦЬ...

У Славакіі, у горадзе Нітра, прайшоў 4-ы "круглы стол" кіраўнікоў нацыянальных і цэнтральных сельскагаспадарчых бібліятэк Злучаных Штатаў Амерыкі, Цэнтральнай і Усходняй Еўропы. У другі раз у падобным марапрыемстве прымаў удзел і дырэктар Беларускай сельскагаспадарчай бібліятэкі Уладзімір Голубеў. Абмяркоўваліся праблемы стварэння інтэграцыйных бібліятэчна-інфармацыйных сістэм, выкарыстання міжнародных сродкаў камп'ютэрнай сувязі, паляпшэння кнігабачыні і іншых. Нацыянальная сельскагаспадарчая бібліятэка ЗША падарыла беларусам надзвычай каштоўную экспертную базу дадзеных па ландшафтным земляробстве на аптычным кампакт-дыску.

На атрыманне Дзяржаўнай прэміі Рэспублікі Беларусь

ПРА ХЛОПЦАЎ ЖЫВУЧЫХ

Кнігі, пра герояў якіх мне хочацца пераважаць, ведаюць чытачы не толькі майго пакалення, але і людзі старэйшыя і намага маладзейшыя — сённяшнія хлопчыкі і дзяўчынкі. Школьная праграма, на шчасце, не абышла ўвагай творчасць аднаго са старэйшых гомельскіх пісьменнікаў Івана Сяркова, аўтар шырока вядомых аповесцей "Мы з Санькам у тыле ворага", "Мы — хлопцы жывучыя", "Мы з Санькам — артылерысты". Я і сам, прызнаюся, некалі зачытваўся першымі дзвюма аповесцямі, а трэцюю, заключную кнігу трылогіі, меў магчымасць прагледзець у рукалісе, скажаць сваё слова пра гэты твор. Чытальная мова з непрыкхаванай іроніяй і дасціпным гумарам, яркія характары галоўных герояў — "хлопцаў жывучых" — Івана Сырцова і Санькі Макавея, бубулі, бацькі, Гльжкі і іншых гэтак жа, як і ў першых творах, прымушаюць нас суперажываць, хвалявацца, усміхацца, прамакаць слязу...

І вось гэтыя тры кнігі зноў перада мной. Даведаўшыся, што трылогія вылучана на атрыманне Дзяржаўнай прэміі Рэспублікі Беларусь за лепшыя творы для дзяцей і юнацтва, перачытаў іх на адным дыханні, і недзе нават пашкадаваў, што не зрабіў гэтага раней. Да таленавітых кніг, пагадзіцеся, трэба ўсё ж вяртацца...

Варта нагадаць, што ўсе тры аповесці адзначаны ў свой час прэміямі на конкурсах, і толькі першая, "Мы з Санькам у тыле ворага", заняла другое месца. Гэта сведчыць аб тым, што не толькі чытачы, але і строга-прыдзірлівыя члены журы розных конкурсаў на лепшы літаратурны твор для дзяцей (нават у Маскве, дзе перамагла аповесць "Мы — хлопцы жывучыя") здымалі, вобразна кажучы, шапкі перад Іванам Сярковым.

Адно шкада: на атрыманне самай высокай літаратурнай прэміі Беларусі аповесці пісьменніка маглі быць вылучаны і раней, але, як гэта часта здараецца, не было, відаць, ініцыятывы ні зверху, ні знізу. Дык добра ўжо хоць тое, што нарэшце гэта адбылося.

Уваходзіў у літаратуру І. Сяркова з гумарэскамі, і што авалодаў ён гэтым няпростым жанрам добра, бачна, калі чытаеш трылогію.

Была б яна напісана нудна, вяла, перагружана апісаннямі і дэталямі, то наўрад ці мела б такі поспех.

Іван Сяркова таленавіта расказаў пра сябе, пра сваё дзяцінства і юнацтва. Зусім нядаўна ён сказаў мне з сумам і болям: "Санька памёр. У Маскве, дзе жыў..." Але "Іван Сырцова" чытаецца амаль як прозвішча самога аўтара, а в. Падлюбічы — гэта родныя Пакалюбічы, радзіма пісьменніка, якія амаль што зліліся сёння з Гомелем. Не даўна, што і лямпачкі ўспыхнулі ў хатах тут перад вайной — блізка ж абласны цэнтр, не дужа багата спатрэбілася дроту і слупоў, каб абрадаваць і вяскоўцаў. А ўслед за лямпачкамі Іван Буслік, мясцовы электрык, з нейкімі дзядзькамі зноў пачаў лазіць па слупах і цягнуць новыя правады. Неўзабаве з'явілася і радыё.

Вось як апісвае пісьменнік пачатак вайны, як яна ўпершыню ўвайшла ў хату вяскоўцаў: "Выбраўшы зручны момант, калі ў хаце нікога не было, мы з Гльжкам (малодшы брат. — В. Т.) рашылі паглядзець, як зроблена радыё. Адарвалі абцугамі заднюю сценку скрынкі і ткнулі ўсярэдзіну свае насы. Нікага языка там не аказалася: адны жалызнічкі ды дроцікі. Паспрабавалі цвіком — прыліпае.

— Магніт, — растлумачыў я Гльжку. Мы разглядалі радыё, мацалі, пакуль яно не сапсавалася. Круць-верць — маўчыць, верць-круць — як у рот вады набрала. Так-сяк зграблі ўсё ў кучу і ходзім самі не свае.

На другі дзень да нас зноў прыйшоў Іван Буслік. Бацька паклікаў. Паглядзеў Буслік спачатку на радыё, потым на нас з Гльжкам і па-змоўніцку падмігнуў. Затым ён пакалуцаў крыху ў дроціках, скрынка пашыпела, пакашляла, быццам у глотцы яе нешта перасела, і строгім незнаёмым голасам сказала: "Наше дело правое, враг будет разбит, победа будет за нами!"

Бацька аж ускочыў з лаўкі.

— Што гэта?

— Здаецца, вайна, — няўпэўнена адказаў Буслік, потым згроб свае абцужкі, адвёрткі, шрубкі-болцікі і, махнуўшы рукой на бутэльку, якую бацька паставіў на стол, выбег з хаты...

Бацьку Івана Сырцова, як і многіх вяскоўцаў, забралі на фронт. Усе чакаюць з'яўлення з дня на дзень немцаў. Калі дарослыя сушаць на чорны дзень сухары, капаюць бліндажы, то дзятва жыве зусім іншым чаканнем — ёй цікава глянуць, якія з сябе ворагі, на якіх танках яны прыедуць, з якімі вінтоўкамі або аўтаматамі. А Іван з Санькам збіраюцца падацца ў партызаны — працудзі, што недзе паблізу ў лесе фарміруецца атрад, каб помсціць супастатам. А хто цябе возьме ў партызаны, калі няма сумкі, дзе трэба насіць свае няхітрыя рэчы, і без бінтоў і ёду? І вось хлопцы крадком шыюць сумкі з цыраты, месца якой было на стале замест абрусца, і прыдумваюць, як абхітрыць мясцовага фельчара. "Нас могуць параніць не адзін раз, таму і бінтоў трэба многа". Як і кожная гісторыя, гэтая — з сумкамі, бінтамі і ёдам — заканчваецца павучальна і не надта смешна для хлопцаў, — смешна толькі чытачам.

На вачах растуць, сталеюць хлопцы. Не дзе паблізу бухае, гарыць горад, потым бомба разрываецца на агародзе, забівае карову ў Скокавым хляве асколкам — яна стала першай ахвярай вайны ў Падлюбічах. І людзі, дарослыя і дзеці, задумваюцца ўсур'ёз, што з немцам гэтым жартачкі кепска, век бы не бачыць і не чуць пра іх, паразітаў!

Герой аповесці "Мы з Санькам у тыле ворага", хоць і гадамі не выйшлі, а засталіся ў сем'ях за мужчын. І як бы ні стараліся яны быць сур'ёзнымі, важнымі, першымі памагатымі матак, дзядюў і бабуль, усё ж з імі адбываюцца такія смешныя прыгоды, ад якіх жыццё надарваецца. І не толькі з імі — дарослыя па сваёй недасведчанасці і сялянскай прастаце таксама трапляюць у рызыкоўныя пераплёты. Возьмем хаця б бабулю; вобраз гэты, даволі яркі і праўдзівы: яна — і заступніца, і дубца не пашкадуе, і немцу аджаха так, што збоку слухаць страшна. Знайшла бабуля гранату і бульбу таўча, бы таўкачом. А некай прынесла дамоў нямецкі мех...

— Паглядзі-тка, мой хлопце! — просіць яна.

Я гляджу. Мяшок новы, шчыльны, трывалы. Крыху дзябелаваты, праўда, але ж немцы не ведалі, што такому пану, як я, будучы

РЭДАКТАР ПАЭЗІІ — ТАКСАМА ПАЭТ

З АСАБІСТЫХ НАЗІРАННЯЎ

Невыпадкова і не раптам узнікла ў мяне жаданне — падзяліцца з чытачамі сваімі назіраннямі ў такой вельмі складанай і важнай справе, як рэдагаванне паэзіі. На працягу многіх гадоў мне даводзілася працаваць з рознымі рэдактарамі над уласнымі кнігамі і рэдагаваць самому кнігі сваіх таварышаў, сяброў па пяры. Першым і, бадай, галоўным прынцыпам, які я засвоіў на ўсё жыццё, гэта — не ўмешвацца ў аўтарскае "я", больш даяраць аўтарскаму слову, даваць магчымасць паэту самому выказаць свае думкі і вобразы. Рэдактар паэзіі — таксама паэт, ва ўсім выпадку павінен быць ім і па прызыванні, і па вопыце працы.

Ніколі не забуду надта сумную, можна сказаць, горкую для мяне асабіста, даўно перажытую гісторыю ў рэдактарскай практыцы. Гэта было ў 1968 годзе. Не ведаю і зараз, за што я як рэдактар паэзіі, працуючы ў Беларускай дзяржаўнай выдавецтве, атрымаў строгаю вымову ад самога старшыні камітэта па друку Р. Канавалава. У загадзе падкрэслівалася: "...за безыдушнае, безадказнае рэдагаванне зборніка вершаў Анатоля Вяцінскага "Чалавечы знак". Скажу адразу — такога блюзнэрства і нахабства з боку кіруючых органаў у адносінах да літаратуры, у прыватнасці — да паэзіі, я не сустракаў ніколі, ні раней, ні пасля.

У цудоўнай паэтычнай кнізе Анатоля Вяцінскага, апроч многіх добрых вершаў, была паэма "Дахынкі". Паэт шчыра, сардэчна расказаў пра жанчыну-маці, якая ўсё сваё жыццё адпрацавала на полі, ні разу не хварэла, і раптам упала проста на жніве, жнучы жыта. Ёй стала блага пад спякотным сонцам. А брыгадзір не верыць, лічыць, што яна "прыдурваецца", абцяе ёй прыпісаць працаднёў, каб толькі яна не скардзілася. Але хворая жанчына не можа трыцца. Яе

вязаць на каламажцы ў раённую бальніцу праз лес, па карчэўі... І па дарозе яна памірае. Я знарок вельмі каротка пераказаў змест паэмы, бо нічога ў ёй аўтар не выдумаў, напісаў усё так, як было ў жыцці.

А вось старшыні камітэта па друку і яго падначаленым не спадабаліся не толькі паэма, але і вершы ў кнізе, яны ўбачылі там нейкую крамолу. Тэрмінова быў выкліканы на пасяджэнне камітэта амаль увесь творчы калектыў выдавецтва на чале з дырэктарам Матузавым, і пачалі "даваць у косці" рэдактару кнігі "Чалавечы знак". Намеснік старшыні, які выступаў першым пасля старшыніўскага разносу, сказаў, памню, такія словы: "Дзіву даюся, як гэта былі палітрук роты Прыходзька мог пралупіць такую безыдушную кнігу..." Я маўчаў, нават не апраўдваўся. Ды і навошта было апраўдвацца? "Прыйдзе час, — думаў я, — людзі ва ўсім разбярдуцца".

Мне не хацелася пра гэта ўспамінаць, ды само жыццё прымушае аглядацца на мінулае, каб ніколі не паўтарылася тое блюзнэрства, здзек з літаратуры і яе талентаў.

Як жа павінен рэдактар адносіцца да паэтычнага твора, калі разам з аўтарам альбо без яго рыхтуе кнігу да друку? Яшчэ раз паўтарыся — ні ў якім разе не навязваць аўтару свае думкі, тым больш не перапісваць за яго цэлыя старонкі (было і такое). Але разумны, уважлівы рэдактар заўсёды можа і павінен заўважыць асобныя пагрэшнасці — няўдалыя ініцыялы ці цэлыя радок, няправільна ўжытае слова і падказаць такое, якое б аздобіла думку, вобраз, дало ім новую афарбоўку, больш яркае эмацыянальнае гучанне. Гэта будзе сапраўдна таварыская дапамога аўтару з боку рэдактара.

Як гэта я адчуваў сам — спашлюся на два прыклады, якія мне запамніліся на ўсё жыццё.

Два першыя мае зборнікі вершаў, якія выйшлі пасля вайны — "Голас сэрца" і "Салдаты міру" (1947—1950 гг.) — рэдагаваў на грамадскіх пачатках у Дзяржаўным выдавецтве Беларусі Максім Танк.

Для першай кнігі былі адабраны нямногія вершы з франтавых шпіталь, напісаныя ў часе вайны, у акапах і зямлянках, у перадышках паміж баямі. Аснову кнігі складала паэма "Майсурадзе", прысвечаная воіну нашай дывізіі, радавому Майсурадэ Георгію Васільевічу, якому пасмяротна было прысвоена званне Героя Савецкага Саюза. Ён загінуў на правым беразе Дняпра восенню 1943 года ў баі за вызваленне беларускай вёскі Глушца, што нападальск ад Лоева. Я ведаў яго асабіста, і паэма пісалася, як гаворыцца, па гарачых слядах. І хоць урыўкі з яе былі ўжо змешчаны ў перыядычным друку, прызнацца, я не быў упэўнены, што мае творы без усялякіх загад.

Максім Танк, перш чым прыступіць да рэдагавання, уважліва прачытаў дома ўсю кнігу, у якой было каля трох аўтарскіх аркушаў, затым паклікаў мяне да сябе. Калі я прыйшоў у прызначаны час, ён паклаў рукаліс на стол і сказаў: "Ну што, браце, будзем працаваць разам. Ты ў сваёй кнізе дабраўся да крыніцы, але ваду п'еш праз расцятых пальцы. Трэба поўнай жменняй чэрпаць".

Мне вельмі спадабаліся гэтыя словы. Яны ўсялілі мне ў душу упэўненасць у тым, што кніга адбудзецца, што рэдактар дапаможа мне пазбавіцца ад "мякнны" і пакіне толькі чыстае, даспелае зерне.

Так і было. Апроч таго, што ў рукалісе былі скарачаны самыя слабыя вершы, рэдактар прайшоўся ў майой прысутнасці па кожным радку. Асабліваю ўвагу, як зараз памню, ён звярнуў на верш "Перад боем", вылучыўшы яго ў лік лепшых: "Прысядзь, мой дружа, крэху пакуры, пагамані са мною перад боем..." Максім Танк зацікавіўся, калі і як быў напісаны твор. І тут раптам нарадзіліся ў душы радкі, якія затым сталі асобным вершам:

Нараджаўся верш мой потым,
Як зрабіў наперад крок
І чаргою кулямётнай
Выбіўся ў баі радок.

Рэдактар не шкадаваў і сваёй фантазіі, калі бачыў, што можна аздобіць радок,

ЗА СМУГОЮ — ПРОБЛІСКІ СВЯТЛА

Пра Васіля Супруна лімаўскі чытач з большага ведае. Васіль Рыгоравіч неаднаразова выступаў на старонках штотыднёвіка і з вершамі, і са сваімі згадкамі, звязанымі з перажытым у гады сталінізму. Акрамя таго, В. Супрун праўдзіва і ўсхвалявана расказаў пра сваё завочнае знаёмства з Ларысай Геніюш, калі паміж імі, вязнямі, якія знаходзіліся ў розных лагерах, завязалася спачатку звычайная, а пасля і пэтычная перапіска. І з вершаў, і з публіцыстычных разваг няцяжка было здагадацца, наколькі ўлюбёны В. Супрун ва ўсё беларускае, як з маленства нёс ён у сэрцы закаханасць у Бацькаўшчыну і любові да яе не здрадзіў на суровых жыццёвых ростанях. Аб гэтым, дарэчы, сказаў пранікнёна зямляк В. Супруна Алег Лойка ў прадмове да зборніка пазіі Васіля Рыгоравіча, вышчанага выдавецтвам "Мастацкая літаратура".

Нядаўна прадставілася яшчэ адна нагода бліжэй пазнаёміцца з пазтам-гулагаўцам — у выдавецтве "Полымя" выйшла кніга В. Супруна "За смугою часу". Гэта зборнік крэзанаўчых нарысаў з серыі "Па родным краі", у якой сабралася ўжо доволі ладная бібліятэчка. Але кніжка В. Супруна — адметная. Найперш тым, што аўтар шмат у чым абаліраўся на асабістыя назіранні, уласныя археалагічныя раскопкі.

З чаго пачалося захапленне крэзанаўствам, Васіль Рыгоравіч расказавае ва ўступным артыкуле "Прыцягненне". На родную Слонішчыну ён вярнуўся ў 1963 годзе. Як прызнаецца, "не маючы ніякутай магчымасці для духоўнай творчасці на карысць свайго народа, яго культуры, я вырашыў здзейсніць даўнюю мару — заняцца даследаваннем старажытнасцей краю. Гэта было зусім апалітычна і не пагражала новымі рэпрэсіямі ні сям'і, ні акружэнню, а для душы дала такую неабходную аддушчыну". Каб жыць, уладкаваўся на будоўлю (пазней якіх толькі прафесійні асвоіў В. Супрун!), а "пасля цяжкай работы садзіўся на веласіпед і да змяркання даследаваў наваколле, фіксуючы і апісваючы ўсе выяўленыя археалагічныя помнікі, у першую чаргу курганы, старыя грунтовыя могілнікі, умацаваныя гарадзішчы і яўна выражаныя селішчы. Адкрыццё кожнага новага, раней невядомага помніка падбадзёрвала — гэта быў крок для пазнання мінулага".

І, вядома ж, знаёміўся са спецыяльнай навуковай літаратурай, наладзіў кантакт з навукоўцамі-археалагамі з Акадэміі навук Беларусі, прапанаваў ім матэрыялы сваіх даследаванняў. Яны былі адобраны, В. Супрун атрымаў афіцыйны дазвол праводзіць раскопкі, а да ўсяго паступіў на завочнае аддзяленне гістарычнага факультэта Мінскага педагагічнага інстытута.

Працаваў, можна сказаць, за цэлы калектыў. Падумаць толькі — на працягу 1963—1964 гадоў яму "удалось выявіць і апісаць 43 стаянкі першабытных людзей, якія адносіліся да эпох мезаліту, неаліту і бронзы, каля 120 селішчаў пазнейшага часу, 17 гарадзішчаў, 23 курганы могілнікі, 4 грунтовыя могілнікі з каменнай выкладкай, больш за 10 кустоў па выплаўцы жалеза з балотнай руды і кавальскай яго апрацоўцы"! І гэтак — год за годам... Апантана, настойліва, з няёмкай любасцю да роднай зямлі...

Працаваць бы і надалей, ды праследаванні з боку ўлад не спыніліся. У 1967 годзе В. Супрун вымушаны быў пакінуць Бацькаўшчыну, прапісаўся ў Алушчу і... "там вывучаў чужую гістарычную спадчыну, каб затым

яшчэ болей цаніць сваю". А потым — праца на Брэстчыне і далейшыя археалагічныя даследаванні. Па вяртанні ў Слонім "у вольны час заняўся больш паглыбленым аналізам сабраных матэрыялаў".

Сам пра сябе і гэтак падрабязна? Уся справа ў тым, што ў шэрагу артыкулаў, нарысаў (асобныя і раней друкаваліся) В. Супрун выказвае меркаванні, якія супярэчаць афіцыйным, Васіль Рыгоравіч пераконвае, што да падобных разваг ён прыйшоў зусім невыпадкова, што з'явіліся яны на аснове "паглыбленага аналізу сабраных матэрыялаў", а таксама шматлікіх пісьмовых крыніц.

А наколькі смелы ў развагах В. Супрун, як не баіцца выказаць уласныя версіі, відаць з артыкулаў "Ці балцікі ў нас субстрат?", "Назваваліся літвінамі", "Загадкавае племя", "Варыяцыі на тэму росаў (русаў)", "Імёны нашых далёкіх продкаў". Бадай, ужо з назваў відачна, у якім кірунку разгортваюцца даследчыцкія памкненні аўтара. В. Супруна цікавіць паходжанне беларускага, задумваецца над значэннем наймення "літвіны", расказавае пра племя гудаў і г. д. І спакваля пераконвае ў праваце ўласнага меркавання.

Як тут не прыслухацца да думкі нябожчыка Г. Кахановіча, выказанай у "Слове пра аўтара": "Не з усімі яго высновамі можна пагадзіцца, але ж калі нешта забараняць і не друкаваць, то тады ніколі не пачуем жывы голас і думкі даследчыка. Так што няхай ідзе да чытача так, як мяркуе сам Васіль Рыгоравіч Супрун. Гэта яго справа. Мяне ў ім падкупляе захопленасць ідэяй, добрай справай".

Добрую палову кнігі займаюць матэрыялы, пазначаныя як "Штрыхі з мінулага Слонішчыны". Здаецца, нічога, вартага ўвагі, не застаецца па-за пільным позіркам аўтара. В. Супрун, адштурхоўваючыся ад сёвай даўніны, як бы раскручвае клубок нацыянальнай гісторыі. І робіць гэта з вялікай любоўю да Слонішчыны. І чытач, які возьме кнігу ў рукі, таксама палюбіць слонішскую зямлю. І не толькі палюбіць, а і ўспрыме яе часткай усёй Бацькаўшчыны, а багатае мінулае тутэйшых мясцін стане для яго адным з раздэлаў увогуле багатай нацыянальнай гісторыі.

Цікавыя і матэрыялы, у якіх, здавалася б, няшмат новага. Прынамсі, неаднойчы пісалася пра старадаўняе Крэва ("Некалі грозная мясціна"). Не сказаць, каб увагай даследчыкаў і крэзанаўцаў абыходзіліся Сын-кавіцкі і Маламажэйкаўскі храмы ("Калі і кім збудаваны храмы-крэпасці?"), архітэктурны комплекс у пасёлку Ружаны ("Тут уладарылі Сяпері")...

Але, па-першае, хіба лішне кінуць яшчэ адзін позірк туды, дзе, здаецца, чуецца дыханне самой гісторыі? А, па-другое, і ў дадзеным выпадку В. Супрун не толькі сведчыць агульнавядомае, ён не адмаўляецца і ад спробы выказаць асабістыя меркаванні, калі адчувае, што ёсць спрэчныя моманты (напрыклад, наконт узвядзення грэданых Сын-кавіцкага і Маламажэйкаўскага храмаў).

"За смугою часу" называецца кніга В. Супруна. Але ж смуга, рана ці позна, развейваецца. У гісторыі — калі даўнія падзеі высвечваюцца позіркам зацікаўленага. У жыцці — калі настае спрыяльная часіна для вяртання гістарычнай праўды.

Кніжка В. Супруна пацярджала гэта.

Алесь МАРЦІНОВІЧ

з яго шыць адзежыну. Дзе бабуля здабыла гэты мяшок, яна не гаворыць. На ўсе мае пытанні толькі адмахваецца:

— Дзе ўзяла, там і ўзяла...

Але нарэшце не вытрымала і растлумачыла больш падрабязна:

— У Ярманію збегала і купіла!

З гэтага мяшка будуць раскошныя штаны. Адно мне толькі не падабаецца: чорны арол са свастыкай. Бабулі ён таксама не па душы, ды што ты зробіш? Яна спрабавала яго адмыць, празаліла нават у жлукце (дзежка без дна для празольвання бялізны. — В. Т.), а арлу — хоць бы што, як сядзеў, так і сядзіць. Штаной з нямецкім арлом я насіць не буду. Няхай бабуля на гэта не спадзяецца.

Бабуля пакрыўджана падбірае губы і злучаецца:

— Вялікі асэсар! Зносіш, калі прыпрэ...

Аднак яна ўсё ж паабяцала зрабіць так, каб гэты арол не вельмі кідаўся ў вочы. Яна яму месца знойдзе, тым больш, што зусім неабавязкова, каб ён свяціў наперадзе.

І гойсаў Іван Сырцоў у новых штанах з арлом на заднім месцы, пакуль гэта не ўбачыў паліцай Няўмыка... Ледаў пратакол не склаў, што не на тым месцы аказаўся "сімвал нямецкай улады".

Такіх прыгод у аповесці шмат. Пра ўсе расказаць немагчыма. Дастаткова нагадаць некаторыя падзагалюкі, каб мець уяўленне, чым і як жывуць героі: "Шукаем сабе хваробы", "Радасны выспытак", "Як нас кот падвёў", "Пі, фашысцкая морда!", "Як Саньку "ажанілі", "Я паўтараю подзвіг Сусаніна", "Санька абязбройвае ворага", "Засада", "Я іду ў партызаны", "Бацькава пісьмо". Ім, пісьмом ад бацькі, і заканчваецца цікавая аповесць. Бацька жывы, добра ваюе з ворагам. Яго чакаюць дзеці, бабуля, а вось жонка, Іванова з Глыжкам маці, памерла — кволілася яна яшчэ і раней, а тут вайна зусім даканала.

Захвочаны поспехам аповесці "Мы з Санькам у тыле ворага", І. Сяркоў амаль адразу ж стварае працяг твора — "Мы — хлопцы жывучыя". Героі крышачку памужнелі, падраслі. Вёску занялі нашы. Спакваля, патроху адраджаецца ў Падлюбічах жыццё. Людзі аплываюць тых, хто не вярнуўся з вайны. Такіх багата. Івану пашанцавала — бацька пераступіў аднойчы зусім нечакана парог роднай хаты, засяціўся ўсмешкай. І нават такія-сякія падарункі прывёз.

На плечы хлапчукоў легла не толькі вучоба ў школе — за ўсе патрачаныя гады, але і нялёгка праца па гаспадарцы, у калгасе. Трэба было жыць, перамагаць бясклэбці, нішчыме.

"Сталі мы з Санькам побач, падзвінкілі мянташкамі па косах, папльвалі ў далоні — эх ты, сіла маладзёцкая! Размахнуўся Санька і — у купіну. Так і знёс начыста, як брытвая зрэзаў."

Мне купіна трапілася большая".

Вось так яны вучыліся трымаць у руках касу, сякеру, вілы, пілу... Працавалі і жартавалі, вучыліся і хітравалі.

Прыгоды працягваюцца і ў заключнай аповесці "Мы з Санькам — артылерысты", калі Іван Сырцоў і Санька Макавей паступаюць у вайсковое вучылішча. На пачатку твора з уласцівым яму гумарам і спагадай да хлопцаў жывучых І. Сяркоў піша: "Мы з Санькам — дзевяціна. Вось пражылі свой хлапечы век і нічога яшчэ толкам не бачылі, апрача немцаў, пажараў, бульбы-гнілушкі. Толькі таго і свету было, што сямігодка, поле, луг ды гарадскі рынак, дзе мы прадавалі шчаўе, каб купіць сабе сшыткі і кніжкі. І не дзіва, што цяпер мы ходзім па вучылішчы, і многае нам у навіну. Прывёў Юрка ў спартыўны зал — раты развялі: вялізны ж, як гумно, а вокны пад самай столлю. Хваробу ты праз іх што-небудзь на вуліцы ўбачыш. Адна сцяна наогул не наша, Юрка кажа — шведская. На ёй ад столі да падлогі драўляная рашотка. Нейкія рэйкі ў кутку стаяць на жалезных нагах з нікеляванымі круцёлкамі. Гэта нібыта сапраўдныя брусы. А для чаго яны, бог святы знае."

А народу тут, як у вулі, і ўсе — шпакі. Гэта ж іх столкі рвецца ў афіцэры! А ўсіх жа, мабыць, не возымуць. Значыць, і мы з Санькам можам праляцець міма. І ў нас павіслі насы".

Наперадзе ў нашых герояў — новае жыццё. Яны палюбіліся, сталі блізкімі, нечым роднымі, і таму хочацца, каб шчасліва склаўся далейшы лёс хлопцаў. І верыш, што стануць яны не толькі добрымі афіцэрамі, але і добрымі людзьмі.

"Жывучыя", з зайздросным літаратурным лёсам аповесці стварыў пісьменнік. Вельмі трапна заўважыў у свой час крытык і літаратуразнаўца Серафім Андраюк: "Беларускую дзіцячую літаратуру сёння нельга ўявіць без непаўторна-самабытных аповесцей Івана Сяркова, якія па праву завявалі шырокую вядомасць, прызнанне грамадскасці і ўсеагульную любоў чытача. Такі лёс кожнага па-сапраўдному таленавітага твора".

Што можна дадаць да гэтага?

Васіль ТКАЧОЎ

зрабіць яго яшчэ больш яркім, эмацыянальным. Замест няўдала ўжытых слоў, эпітэтаў, параўнанняў, метафараў ён знаходзіў тут жа больш удалыя, замяняў асобныя назоўнікі, дзеясловы, прыметнікі такімі свежымі для маіх абпаленых поракам вушэй выразамі, як "паведваў сябру", "у засені дрэва", "жменька сонечнай расы" і г. д. У выніку такой уважлівай працы з рэдактарам у мяне самога нараджаліся новыя, больш яркія радкі. А калі я сказаў некаму не падумаўшы, што зайздросчу аднаму былому франтавіку, які ўжо выдаў кнігу, Яўген Іванавіч шыра глянэў мне ў вочы і ціха прамовіў: "У пазіі не зайздросціць трэба, а злавасца, каб лепш напісаць за таварыша". Гэтыя словы таксама запамніліся.

Пра рэдагаванні другой, чарговай маёй кнігі "Салдаты міру" Максім Танк асабліваю ўвагу звярнуў на творы, звязаныя адной нізкай "Ранак над Эльбай": Вершы былі напісаны ў час маёй пасляваеннай службы ў групе войск у Германіі. Ён сказаў, што гэта мая творчая ўдача, бо там былі вершы пра помнік нашаму салдату ў Берліне, у Трэптаў-парку, пра якога яшчэ ніхто не пісаў, пра нараджэнне новай дэмакратычнай дзяржавы ў Еўропе замест фашысцкай Германіі. Асабліва спадабаўся яму верш "Ліст з Германіі". Ён амаль нічога ў ім не правіў, толькі дапамог пазбавіцца ад лішніх радкоў. Я і па сённяшні дзень застаюся бясконца ўдзячным Яўгену Іванавічу за чуюла адносіны, за тую дапамогу, якую ён мне аказаў на пачатку самастойнага творчага шляху.

У другім прыкладзе чулага, уважлівага і, можна сказаць, майстарскага рэдагавання пазіі спалюся на некаторыя публікацыі ў нашым паважаным часопісе "Полымя". Асабліва гэта можна было заўважыць, калі загадчыкам аддзела ў ім працаваў вядомы нам усім, выдатны пазт Анатоль Вялюгін.

У пачатку 1963 года я прынёс у рэдакцыю часопіса толькі што напісаную, невялікую памерам пазму "Вішнёвы агонь". Анатоль Сцяпанавіч назаўтра ж раніцою пазваніў мне на кватэру і сказаў: "Віншую з добрай пазмай, дарагі дружа. Будзем друкаваць. Але тое-сёе трэба паправіць. Прыходзь, паглядзі, якія зроблены праўкі".

Пра тое, як Анатоль Вялюгін умеў паправіць вершы, які ў яго добры густ, — ведалі многія, не толькі я. На гэты ж раз ён мяне проста абрадаваў сваім умельствам, сваёй

шчырасцю і ўвагай у рэдактарскай працы. У ёй сапраўды адчуваўся рука майстра, які не перапісваў асобныя словы, выразы, цэлыя радкі, а надаваў ім новую, свежую афарбоўку, альбо замест аднаго слова знаходзіў і запісваў іншае, пры якім радок набываў больш ёмкае, важкае гучанне. Напрыклад, першыя два радкі ў маёй пазме гучалі так: "Бялюць хаты ў ціхіх вёсках, Сады ля іх шумяць вакол". Замест трох слоў "ля іх шумяць" рэдактар паставіў адно — "мяцеляцца". І атрымалася жывая карціна, — а не проста апісанне мясцовасці: "Бялюць хаты ў ціхіх вёсках, сады мяцеляцца вакол. І ціха падаюць пялёсткі, нібы гусіны пух на дол".

Другім разам у вершы пра салдату ў мяне было сказана, што ад ягонай гімнасцёркі "чуцен пот і пах махоркі". Рэдактар замяняе слова "пах" словам "дух". І сапраўды, пачуўся адразу моцны, адчувальны дух жывой чалавечай істоты, яшчэ больш узвысіўся вобраз мужнага салдату.

На жаль, бывае часам і так, што чытаеш у газеце ці часопісе свой верш — і не пазнаеш, нібыта яго хтосьці падмяніў: твор ці скарачаны, ці выкраслены, альбо пераблытаны цэлыя строфы, і табе самому становіцца сорамна за яго. Альбо бывае яшчэ так: рэдактар прачытае тваю кнігу, твой рукапіс, настаўніцкі птушак чорным ці каларовым алоўкам, падкрэсліць кожны радок без тлумачэнняў, без канкрэтных заўваг, верне табе са словамі "Дацягвай да кандыцы сам", а ты прыйдзеш дадому, схілішыся над рукапісам і не ведаеш, з чаго пачынаць. Пасціраеш акуратна гумачкай усе зробленыя простым алоўкам "птушкі", прыносіш зноў рукапіс рэдактару, ён паглядзіць і скажа: "Ну, вось, іншая справа. Цяпер можна падлісваць у набор"....

Ніколі не утрырую, далібог, даводзілася назіраць і такое. Аднойчы нават вымушаны быў прасіць дырэктара выдавецтва, каб перанеслі кнігу для дзяцей у другую рэдакцыю, дзе аднесліся да яе больш чула і ўважліва.

Нікога не хачу пакрыўдзіць. Хацелася гэтым артыкулам сказаць толькі адно: рэдагаванне пазіі — справа вельмі тонкая і карпатлівая. І адносіцца да яе трэба так, як да кожнай адказнай і важнай, плённай чалавечай працы.

Пятро ПРЫХОДЗЬКА

ПЕСЕННАЯ АНТАЛОГІЯ ПАЭТАВАЙ РАДЗІМЫ

Каля ста народных песень, запісаных на радзіме Якуба Коласа, увайшло ў нядаўна выдадзены аддзел культуры Стаўбцоўскага райвыканкама першы том песеннага зборніка. Яго ўкладальнікам з'яўляецца студэнтка-качэўтарка філалагічнага факультэта Белдзяржуніверсітэта Людміла Камароўская.

Акрыленая ідэяй захавання для нашчадкаў багатых фальклорных традыцый радзімы народнага песняра, яна вырашыла сабраць першыя родныя мясціны Якуба Коласа. Абышоўшы з дыктафонам і нататнікам у руках Мікалаеўшчыну і навакольныя з ёй

вёскі, маладая даследчыца сабрала багаты матэрыял, частка якога і складала першы том згаданага ратапрытнага выдання.

Як зазначыў карэспандэнт Беларускага радыё аддзела культуры Стаўбцоўскага райвыканкама Анатоль Грэкаў, ужо засланы ў друк і 2-гі том "Народных песень радзімы Якуба Коласа". А ў планах — выданне 3-га ды 4-га тамоў, куды, акрамя песень, увайдуч і іншыя фальклорныя матэрыялы, сабраныя работнікамі бібліятэкі раёна ў многіх населеных пунктах Стаўбцоўшчыны.

Сяргей ГАЛОЎКА

«БЕЛАРУСКАЯ
ДУМКА»,
№ 9

ЗАМОВА-
ЗАКЛІНАННЕ

І ўдзень, і ўночы, і святаннем,
і на змярканні, і на ўсходзе,
бяжы, вада, — журбы адкланне...
Спатоць пякельны боль, народзе!
У чыстым полі і ў дуброве:
у цемры пушчы, у ціхім гаі
ўздызі, маё святое слова,
на паратунак... Заклінаю!
Бяры святло зямлі, крыніца,
нясі, як кроў жывую вены.
Знясіленаму дай напіцца,
каб уваскрэсла ў сэрцы вера!
Блакiт слязкі тваёй, крыніца,
няхай азорыць шчодрa сонца!
...Пад крыж стары
вада бруіцца струменем
памяці бясконцай.

І маладзік, і поўня, й ветях,
І Мілавіца, і Дзяніца,
дабро пашлеце людзям свету!
Насыпце зорак у крыніцу!
У небе зоркі, ў лузе росы,
у лесе зёлкі лекавыя —
збалелых душаў чуйны космас,
Сусвету клетачкі жывыя.
Не раздзімайце, буйны ветры,
былінкі кволья на свеце!
Трымай дзяцей, зямная нетра!
Гадуй заступнікаў суквецце!
Разгушкай голас чалавечы
увьсь, базмежная прастора!
Хай зазірне у вочы вечнасць,
каб не душыла сэрца змора!
Гайдай, зямелька, жытні колас —
святую будучыню веку!
Круціся, Божых летаў кола —
не дай загінуць Чалавеку!
Не дай спустошыць людзям
душы, аберажы, кара зямная!
Гаючай повязі не рушце
зямлі і неба... Заклінаю!
Не рушце пруткай ніткі лёсу,
вятры залётныя, чужыя!
...Пляту жаночай долі косы,
вяду быццёвыя спяжыны.
Іду. Праду зямнога шляху
жывое прадзіва святое
Жыццё звіае боль са страхам
і нараджэнне смерці тоіць.
Імкні, світалыя дарога!
Надзея крылы развінае.
...Святла айчыннага парогу
Не растагчыце. Заклінаю!

Зямля-зямелька... Свята сямейка.
Мая надзея. Нясу нядзельна
гаючы зёлкі...
Малюся сонцу, чырвону золку.
Святых вязні сваёй Радзімы...
Душа не гасне. Зямля не стыне.
Мае турботы. Мае трывогі.
Пчаліне — соты. А мне — дарога.
Іду шляхамі між неба й долы.
У светлым храме
малю я долі
майму народу, маёй Айчыне.
...Жывому роду не сгледзь, не згінучь.
Бялеюць косці... Зямля мудрэе.
Гадуе Космас Жыццёва Дрэва.
Сусвет гукае да чыстых зорак.
Зямля трымае. Дзіця гаворыць.
... Сын чалавечы. Зямны. Нябесны.
Люляе вечнасць матулі песню...

Паеду. Паеду... —
назад не вярнуся —
ў чужую бяседу
шукаць Беларусі.

Паеду. Паеду.
У ночаньчы згину.
Ні знаку, ні следу
я тут не пакіну.

Паеду. Паеду
ад роднае хаты,
ад пана-суседа,
ад хіжага брата.

Паеду далёка,
за горы, за долы.
Не кліч, не галёкай —
не ўчую твой голас...

Паеду. Паеду...
Адплачу. Забуду.
Не думаць, не ведаць,
як вецер-прыблуда...

Паеду. Паеду
ў чужыя харомы
вячэраць і снедаць
да гойстрай аскомы.

Паеду ў дарогу.
Крыжам памалюся.
А там, за парогам
няма Беларусі...

Паеду. Паеду —
куды глянуць вочы...
У прорву, у бездань
зняверана збочу.

Паеду. Паеду.
Слязінай утруся.
Ды спраўлю абедню
за лёс Беларусі...

МАЛІТВА
Ў ДЗЕДАВУ СУБОТУ

Ціха пад вокнамі дыхае вечар.
Ноч атуляе стамлёныя плечы.
Зорных нябёсаў таемнае веча
Душы Дзядоў выпраўляе на стрэчу...
На далаві маёй дыхае свечка.
А над Айчынаю дыхае вечнасць.
Жаліцца небу старэнькая груша —
Вещу счарнелаю
завязь не гушкаць...
Памяць астылае лісце варушыць.
Гуслі Дзядам спавядаюцца скрушна.
З выраю жалына
вяртаюцца птушкі —
чуйныя родныя дыхаюць душы.

Стогне Радзіма,
з няволяй павеччана,
Хіжаю шабляй варожай
пасечана,
Здраднай касой курапацкай
скалечана.
Попелам чорнае былі апечана...
...І паўстае неадольная, вечная,
Гордаю княжай крывёю асвечана.

Перад балеснай зямелькай
укленчу —
чую: магілы паўстанцкія енчаць.
чую: адчайным заходзяцца крэчам
хаты пустыя, астылыя печы.
Чую самоту дарогі адвечнай —
боль невылечны і жаль чалавечы.
Белая поўня над чорнаю пожняй.
Дыхае свечка,
на вечнасць варожыць.
Мовай чужынскай і воляй варожай
не пакарай мяне, праведны Божа!
Белай Краіне не згінучь парожняй —
Абарані ад бяспамяцтва, Божа!

З веку мінулага дыхае вецер.
Дыхае памяць у зорным Сусвеце.
Свеціць паходня, у цемрадзі свеціць.
...Белае мроіва неба парушыць.
Белай малітвы начное не рушу —
Пад абразамі на покуці — душы...

Не ведаю як для каго, а для мяне
заўсёды самым салодкім часам быў час
ранішні. Цёплая падушка, цёплая ко-
ўдра, прыкідванне, як і што трэба
зрабіць гэтым яшчэ адным падарава-
ным табе днём.

Сённяшняя раніца нічым не адроз-
ніваецца ад іншых, можа, толькі ад-
ным: мне — восемдзсят. Вунь на ка-
лендары абведзена і дата — 11 мая
2027 года. Папраўдзе, дык і не думала-
ся, што дапагну да гэтага дня. Спадзя-
валася на якіх-небудзь 65—70, а Бог
накінуў яшчэ адзін дзсятак. І вось
ляжу, з асалодай папягваюся, люблю-
ся парычком (на яго якраз гэтымі га-
дамі вярнулася мода), які сёння ўпры-
гожыць за юбілейным сталом маю не
такую ўжо і прывабную галоўку. Слу-
хаю, як раз-пораз на кухні дзынькае
посуд: дачка, нявестка, унучкі рыхту-
юць святочны стол. Ну, а мне можна
трошкі і адпачыць. Госці збяруцца
дзесьці а пятай гадзіне. Ледзь не цэлы
дзень вольнага часу, не садзіцца ж
сёння за пісьмовы стол! Як ніколі на ім
сапраўдны вэрхал: паштоўкі, вінша-
вальныя тэлеграмы, нават зборнічкі
вершаў ад маладых, — усё легла на яго.
Толькі віншавальны ліст ад пана прэ-
зідэнта паклала асобна.

Дзіўная рэч, некалькі гадоў таму
назад ён мне адкрыў адну маленечкую
таямніцу: сваё захапленне астраноміяй.
На гэтым мы з ім і сышліся. Астрано-
мія неаднойчы прыцягвала і мяне. Ту-
маннаспі, газанадобныя зоркі, сусед-
нія Галактыкі, тэорыі спіскання і раз-
гортвання Сусвету, — супэльная не-
спазнанасць і загадкаваасць. Увогуле,
цікавы чалавек гэты наш ці не пяты
ўжо прэзідэнт. Падазраю, што ён вя-
дзе перапіску не толькі са мною. А
чаму б і не? З гісторыі вядома, што
імператрыца суседняй Расіі Екацяры-
на II перапісвалася з Вальтэрам. Вядо-
ма ж, я не Вальтэр, а прыемна атры-
маць чарговы ліст ад прэзідэнта і раз-
вешаць яго нейкі сумненні, ці нават
паспрачацца наконт той ці іншай ас-
транамічнай тэорыі. Праўда, ён не
надта любіць спрэчку, ва ўсім хоча
бачыць гармонію. Ат... Вось і званок...
Напэўна, віншавальны. Трэба ўста-
ваць і падыходзіць да тэлефона, ся-
мейнікі казалі: "Бабуля, сення твой
дзень. Мы да тэлефона не датыкаем-
ся!"

— Адзё-ё... Танечка! Божа... Ну, вя-
дома, усё разумею, пра што гаворка...
Нічога страшнага, спазняецца!

Значыцца, Таня Сапач і Сяргей Ду-
бавец спозняцца. А я ж казала: "На
якое ліха вам гэты "Мерседэс", куп-
ляйце лепш "Таёту", мая хаця і стар-
рэнькая, а вунь яшчэ як цягне!" Не
прыслухаліся, купілі. Цяпер штодня
рамантуюць. Ну нічога, як-небудзь да-
бяруцца з Вільні. Дзе ж гэта? Куды
прыткнула апошні нумар "Польмя"?
Якая светлая ў Тані там нізка вершаў,
— з нейкім прыгожым сумам, які,
што ранішні туманок, запаўзае ў душу
і працінае да дрыжыкаў. Столькі на-
ставіла радасных клічнікаў, не забы-
ца б паказаць ёй.

Класіцызаў назад у ложкаў ужо не хо-
чацца. Трэба трохкі размяцца, паха-
дзіць па пакоі. І пра што ж гэта дума-
лася да званка Дубаўпоў? Ага, прэзі-
дэнт... Яго віншавальны ліст... А я,
здаецца, апошняю сваю кніжку яму
не паслала, ды штосьці ён пісаў пра яе
ў лісце. Значыцца, купіў сам. Дзіўная
ўсё-такі штука жыццё! Зазірнеш у мі-
нулае і ўсё роўна, як які тэлесерыял,
сцэнарый якога напісаны рукою Са-
мога Творцы. І не збочваеш, ідзеш па
тым, што наканаваў, — дзе падбегам,
дзе больш павольна. Там спатыкнеш-
ся, там абтрасешся, а там і заплачаш...
І ўсё ідзеш, ідзеш...

— Бабуля, які даставаць фарфор?
Кітайскі, ці, можа, паставіць наш?
— Гэта ўжо на ваш густ... Які палі-
чыце патрэбным.

От... Справа, напэўна, не ў фарфо-
ры. Нявестка паслала ўнучку, каб да-
нацца, сплю я ці паднялася ўжо. Бач
ты, посуд не могуць выбраць. А іх бы
туды, у тую вялікую дэпрэсію, як ка-
лісьці пра свой падобны час гаварылі
амерыканцы. Думалі б не пра фарфор,
а пра тое, што пакласці на талерку.
Які ж гэта былі галды? Дзесьці сярэд-
зіна дзевяностых... Не, пачыналася ўсё
значна раней. Сярэдзіна дзевяностых
— гэта ўжо ледзь не самы пік. Распа-
чыналася прыватызацыя... Куды ж пад-
зеўся, у якіх гадах застаўся той малады
празаік, што ўсё тады крычаў на ней-
кіх сходах: "Дайце мне Ясную Паляну
і я стану Львом Талстым!" Яснай Па-

Матэрыялы нумара пазначаны роздзумаў
аб нашым часе, жаданнем аўтараў асэнсаваць
тое, што было раней і што ёсць цяпер.
У "Літаратурнай гасцёўні" філасофскай
лірыкай прадстаўлены Н. Пільвіч. У раздзеле
"Спадчына" выступаюць П. Краўчанка
("Акно ў вялікі свет") і Л. Раманенка
"Люліне на арэлях разбэрсавай ідэі".
Г. Булыка гутарыць з маладым акцёрам
В. Цітовым, які выконвае галоўную ролю
ў фільме "Кветкі правінцыі", што адмаўца
па сцэнарыі Г. Марчука — "У пошуках
героя". У. Вялічка ("Мерседэс" прапісаўся
ў Мінску) закранае надзвычайныя праблемы
супрацоўніцтва паміж рознымі краінамі.
Як заўсёды, змястоўныя раздзелы
"Сацыяльныя ракурсы", "Права",
"Экалогія" і іншыя.

З ВЕРАЙ
І ДУМАЙ
ПРА НАШЧАДКАЎ...

Новымі сіламі жывяць духоўнасць нацыі
слынным майстры культуры. Такія, як доктар
філалагічных навук прафесар Беларускага
універсітэта культуры Мікалай Міхайлавіч
Грынчык, які, акрамя грантоўных
даследаванняў у філалогіі, займаўся зборам
рэдкаў і каштоўных выданняў. З верай і думай
пра нашчадкаў перадаў Мікалай Міхайлавіч
частку сваіх каштоўных выданняў у фонд
рэдкаў кнігі бібліятэкі ўніверсітэта культуры.

Калекцыю прафесара Грынчыка складалі такія
выданні, як "Гісторыя беларускай (крэўскай)
кнігі" В. Ластоўскага (Коўна, 1924), "Жизнь
Иосифа Семашки, митрополита литовского
и виленского" Г. А. Киприановича (Вильна,
1897), "Bielaruskі chryscijański ruch"
A. D. Stankievica (Vilnia, 1939), Віленскае
выданне 1923 года "Геаграфія Беларусі"
А. Смоліча, кнігу М. Танка "Журавінавы
цветы" (Вільня, 1937), "Беларускія народныя
песні" сабраныя і выддзеныя Г. Шырмай
(Вільня, 1929), выданне Вітаўта Тумаша
"Наша песня. Рэпертуар беларускага хору
Р. Шырмы" (Вільня, 1938)
і шмат іншых рэдкіх кніг.

Такое ахвяраванне яшчэ і яшчэ раз
пацвярджае тое, што беларуская культура мае
магутны духоўны патэнцыял, які дапаможа
нашаму народу жыць цывілізавана,
далучаючы новыя і новыя пакаленні
да здабыткаў роднай мовы,
літаратуры, культуры.

Л. ДОЎНАР

НА ЖАЛЬ,
ТОЛЬКІ
Ў МІНСКУ

Дні з 17 па 22 лістапада мусяць прадставіць
беларусам культуру Польшчы — у чарговы
раз. На жаль, гэтым чарговым разам
за ўсю Беларусь будзе адрабляць
толькі Мінск.

Перадусім у адным з гарадскіх кінатэатраў
(удакладніцца, у якім) пойдзе тыднёвая
гаворка пра творчасць Анджея Вайды
пад абагульненым вызначэннем
"Ягонае кіно і ягоныя акцёры". Праграму
распацне "Дантон". За ім з'явіцца знакамітыя
"Попел і алмаз", "Кравяд пасля бітвы",
"Беразнік", "Зямля абяцана", "Пілат
і іншыя", "Пані з Вілі", "Пярсцёнак з арлом
у кароне". Дадамо, што вызначэнне
"знакамітыя" ўжыта пасля кансультавання
з нашымі кіназнаўцамі; беларускі глядач
цалюці тыдзень мае магчымасць
спадзявацца на адкрыцці.

"Любоўныя лісты" Гарнэя з вуснаў Даніэля
Альбрэхскага і Барбары Вжэсінскай
пачуюць наведнікі Малой сцэны
Нацыянальнага акадэмічнага тэатра Імя Янкі
Купалы 18 лістапада; у той самы дзень
з зацікаўленымі асобамі сустрэнецца дэпутат
Польскага сейма Анджеі Цылінскі
(месца сустрэчы вызначаецца).

20 лістапада ў касцёле св. Роха або Зале
камернай музыкі філармоніі адбудзецца
канцэрт Станіслава Цылінскай.

Асобным аб'явам паведамім, што ў такой
дарогай — ва ўсіх сэнсах — акцыі знайшліся
самаахвярныя фундатары Беларускага фонду
Сораса і Фонду Стэфана Баторыя (Польшча).
Ім дапамагалі Пасольства Рэспублікі Польшча
ў Беларусі, Міністэрства культуры
(адпаведна — Беларусі ды Польшчы),
а таксама Саюз кінематаграфістаў і нават
гарадское аб'яднанне "Кінапракат".

ляны яму не далі, і Талстым ён не стаў таксама. Столькі гадоў прайшло, а вось, глядзі ты, помніцца... І тая дарагоўля, і тая інфляцыя. Напаўгалоднае жыццё, дзеці ў школах прытомнасць страчвалі, пра што, пэўна, мала хто і ўспамінае цяпер. Наша старэйшае пакаленне паціху адыходзіць, маладзейшыя неяк умелі тады круціцца. Але адно добра ведаюць усе: адтуль, з тых гадоў, мы вынеслі сваю Незалежнасць. Тады ж абіралі і свайго першага прэзідэнта. Самы першы, відаць, і самы запамінальны, — малады, няўрымслівы. Праўда, спачатку было шмат непаразуменняў, асабліва з нашым творчым людзям, бо яшчэ ці не ў перадвыбарчай кампаніі прэзідэнт сказаў: спачатку эканоміка, а потым разбярэмся і з астатнім... Трэба было разумець: з культуры, мастацтвам, літаратурай. І гэта насцярожвала, нават абурала, тым больш, што былі незразумелымі і ад-

— Рая, ты ў спісе!
— У якім? — бы штосьці здранцвела ўва мне.
— Хіба не ведаеш? Прэзідэнт хоча паслухаць нашых паэтаў. У Саюзе пісьменнікаў (тады яшчэ была гэтая сістэма) ладзіцца літаратурны вечар.
Іду ў саюз. Там вялікая мітусня. Старшыня саюза пайшоў да дырэктара Літфонду прасіць грошай. Трэба ж наладзіць хоць які фурштэт, ёсць магчымасць пагаварыць з прэзідэнтам вочы ў вочы. А дырэктар Літфонду развёў рукамі: няма! Апошнія аддаў у якасці дапамогі на зубы вядомаму крытыку. Тады ўжо паслугі дантыста пісьменніку былі не па кішэні. Што ж тут рабіць? І, як заўсёды, знайшоўся хтосьці дасціпны. А што рабіць, хто будзе красавіца перад прэзідэнтам, той хай і прыходзіць са сваім шампанскім. Дурных няма, у нас цяпер рынкавыя адносіны. На тым і спыніліся. Праўда, у

што Парыж стаў зусім не тым. Сумна і непікава. Заходнееўрапейцы апошнімі гадамі чамусьці аблюбавалі нашу Гародню. Ім таксама ў Парыжы сумна. Лёня хутка вернецца з новай кнігай. А я ж зусім нядаўна перачытвала яго "Акропаль". Ды вось яна, кніжка, яшчэ нават не закрытая:

Паэты любяць, вы ўсё маглі,
Таму не дзіва, што ў вачах каханых
Вы мора бачылі і караблі
І свой апошні дзень, у кут загнаны.

Але ці бачылі вы туманок,
Той самы, што пад позіркам панурым
Пазвоньвае, як сонечны пясок,
У звонікі іконнай кампанулы, —

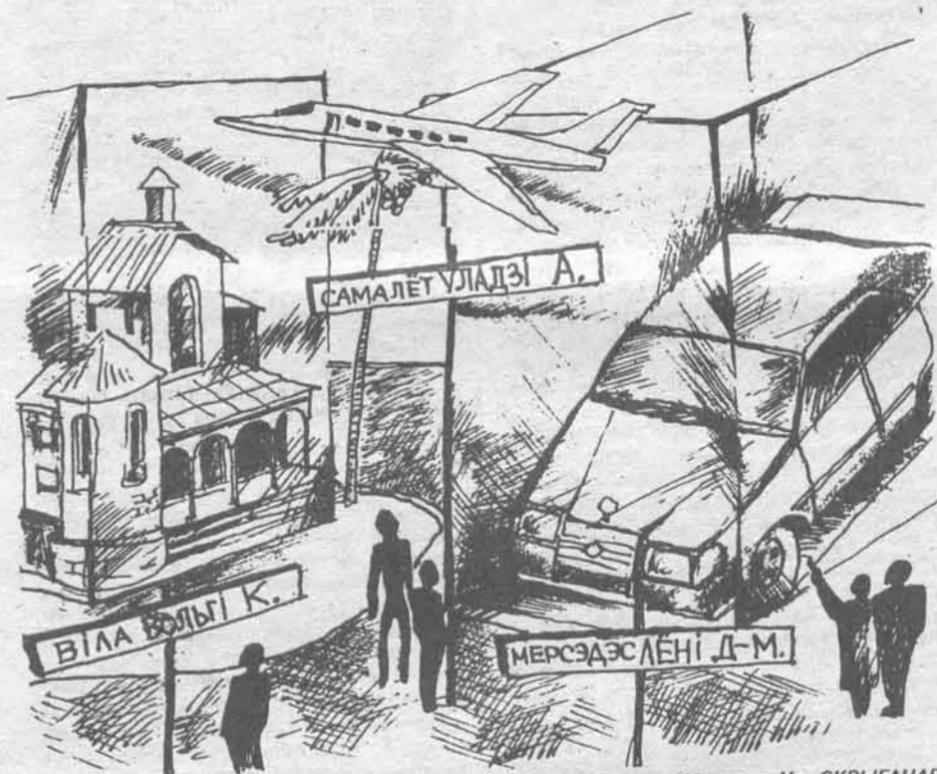
А пад вясёлым позіркам маім
Празрысты робіцца і лістападны

Раіса БАРАВІКОВА

Я НЕ ВАЛЬТЭР, АЛЕ...

АПАВЯДАННЕ-ФАНАЗІЯ

Малюнак Ул. СКРЫГАНОВА

носіны прэзідэнта да нашай мовы. Адны ўнікалі яго, другія, наадварот, спрабавалі нейкім чынам апраўдаць, спасылаліся зноў-такі на суседнюю дзяржаву. Маўляў, у Расіі, скажам, у тым жа дзевятнацятым стагоддзі ўвесь царскі двор размаўляў выключна па-французску. Ды і той жа Іван Тургенеў вёў перапіску з Флаберам, з Жорж Санд, з Мапасанам на французскай мове. Толькі чамусьці творы свае пісаў на роднай, узбагачаючы залаты фонд не чыёй-небудзь, а сваёй нацыі. І гэты ніякім чынам не замінала высокім уладам бачыць у ім вялікага пісьменніка. Ці не ў часы цяжкіх дэпрэсій, як ні ў якія іншыя, інстынкты, закладзеныя ў чалавеку, пачынаюць барацьбу з Духам. І самы страшны, напэўна, інстынкт самазаванання, абы выжыць, любімымі сродкамі, адсюль — разбой, крадзеж, гвалтаванне. Дух кліча да гармоніі, да ідэалаў, у вышынню; інстынкт цягне назад, бліжэй да братоў нашых меншых: урваць, адабраць, назапасіць. І якая ўжо тут духоўнасць, якая святасць! Ад гэтага ў старажытнасці гінулі цэлыя народы. Ці ж не было дэвізаў: хлеба і відоўшчаў, жадлівых і разбэшчаных? Але што цяпер успамінаць пра тое, тым больш, што і непаразуменні нашы з прэзідэнтам працягваліся нядоўга. Гэта ўжо, напэўна, быў дзевяноста пята год... А, можа, нават дзевяноста шосты? Хто ж тады пазваніў мне? Здаецца, Валя Аколава.

мяне дома тады ўзнік маленькі канфлікт. Муж заўпарціўся: "Ніякай пляшкі шампанскага! Твайго апошняга ганарару не хапіла табе нават на калготкі. Адмаўляйся ад вечара!" Але ўсё ўтраслося. Пазванілі з саюза, казалі, што ў ім яшчэ не перавяліся джэнтльмены і жанчыны ад шампанскага вызваляюцца. А потым і джэнтльменам яно не спатрэбілася. На дапамогу прыйшла "Дайнова", ці нейкі камерцыйны банк. І ўсё прайшло добрым ладам. А неўзабаве і больш таго... Прэзідэнт пачаў у сваёй рэзідэнцыі наладжваць паэтычныя чытанні, дзе арганізаваліся невялічкія кніжныя выстаўкі, куды запрашаліся аташэ па культуры розных дыпламатычных прадстаўніцтваў. З іх дапамогай шмат хто пачаў перакладаць на іншыя мовы, пачалі выходзіць нашы кніжкі ў Чэхіі, у Італіі, у Германіі... Вось так з дапамогай нашага першага прэзідэнта мы і пачалі ўлівацца ў агульначалавечы літаратурны працэс. Зноў званок... Можа, Лёна Папова? Мелася прыехаць раней.
— Але-ё... Лёня? Лёнечка! Ды ты ці не з Гаваіў звоніш?! З іх самых? Прыязеш у падарунак вершы! Вельмі ўспешана...
Вось і Лёня Дранько-Майсюк пазваніў. Ён ужо з паўгода жыве на Гавайскіх астравах. Калісьці, вельмі даўно, сваю першую кніжку назваў "Вандруўнік" і ўсё вандруе з тых часоў: то ў Італіі, то ў Францыі... Нейк мне казаў,

І ў папалункавы ерусалім
Па небу шлях паказвае дакладны...

Трэба ж, як завярнуў! "Папалункавы ерусалім"... Валодзя Някляеў яшчэ з часоў маладосці пры сустрэчы заўсёды так далікатна палуе ў шчочку. А сёння, дык, напэўна, і ў абедзве. Праўда, шкада, што на шчочку нічога гладзенькага ды ружовенькага не нацягнеш. Але Валодзя ўсё разумее, яму й самому не вясемнаццаць, як, дарэчы, і ўсім астатнім, хто сёння прыйдзе за гэты святочны стол. А Лёні Дранько-Майсюку трэба будзе напісаць ліст... Па тэлефоне не паспела сказаць, што на тым тыдні ў старым Мінску адкрывалі помнікі нашаму любаму Н. Ён быў трошкі маладзейшы ад нас, але мы лічылі яго сваім сябрам. Я толькі плакала, — Н. агромністы ў бронзе! А колькі люду! Урад, інтэлігенцыя, шмат было і з самых багатых слаёў. Вельмі ўсхвалявана і пранікнёна гаварыў адзін надта вядомы і шануюны банкір. Ганарыўся тым, што яму выпала жыць у адным часе з Н. Што яшчэ даўно даўно сустракаў яго вершы ў друку і захапляўся гэтым вялікім талентам. Мне перапала трошкі больш, чым вядомаму банкіру, бо не толькі захаплялася вершамі Н., а і даволі часта сустракалася з ім. Ну вось хаця б тады, дарэчы, усё ў тых жа дзевяностах у той самай сярэдзіне. Вяртаюся са сваёй "Работніцы і сялянкі", дзе тады працавала, і ў пераходзе пад круглай плошчай заўважаю Н. Звярнула ўвагу на нейкія летнія атопкі, а на дварэ ці не здзівілі. Купіць прыстойны абутак творчаму люду ўжо і не ўяўлялася магчымым. Час быў блытаны, грамадства спяшалася як мага хутчэй падзяліцца на багатых і бедных. Ужо шмат хто назапашваў першапачатковы капітал, а той-сёй дык даўно і назапасіў. Ну, а які капітал у паэта? Толькі вершы, за якія плацілі ледзь не дзірку ад бубліка.

— Што ты стаіш такі пахмурны? — пытаюся.

— Ды праваліся яно ўсё, хачу хаця б на тыдзень куды-небудзь з'ехаць! У вёску, у нізкае неба, у дажджы, каб як след выпісацца...

— З'едзь!

— А за які шыр? Без білета не паедзеш, ды і не кулак жа там будзеш грызці!

І тут я ўспомніла... Быў у мяне такі знаёмы Ігар К. Знаёмства наша пачалося дзесьці з сярэдзіны васьмідзесятых. Помню, ці не ў "Маладосці" быў надрукаваны мой верш, які пачынаўся радкамі:

Я з душы сваёй вырвала слова
і яго акрыліць не змагла,
за абдымак куплю ў птушкалова
маладога пад восень шчыгла...

І мяне праз які час проста завалілі лістамі і ледзь не на кожным адваротным адрас: п/с і нумар... Пісалі маладыя людзі, як гаворыцца, з месцаў не надта аддаленых, якія апынуліся там у сілу нейкіх абставін на той ці іншы тэрмін. Ігар быў адным з тых адрасатаў і, як пасля раскаваў, прачытаўшы той верш, уявіў сябе маладым пчыглом у клетцы, але справа ўжо не ў гэтым. Дзесьці на пачатку дзевяностах званок у дзверы. Адчыняю. Стаіць яшчэ малады чалавек з "мільёнам пунсовых руж". Гэта і быў Ігар. А, бывала, мы сустракаліся выпадкова ў метро ці на вуліцы. Я радавалася за яго. Ён адкрыў нейкі свой бізнес і ўсё ў яго было проста выдатна. Вось і сказала нашаму міламу Н.:

— Ведаеш, ёсць у мяне адзін чалавек, які, напэўна, табе дапаможа, і з'едзеш ты ў свае дажджы. Пойдзем званіць...

Гэтак яно і здарылася. Ігар не адмовіўся стаць, як тады гаварылі, спонсарам, і Н. надоўга знік... Потым у яго былі і шумная слава і грошы, і нават званне ганаровага акадэміка нейкай французскай акадэміі. І вось... Н. у бронзе. Магчыма, прыйдзе да яго і Ігар. Не ведаю, дзесьці згубіліся яго следы ў часе, як нярэдка губляецца след шчырага добрага чалавека. І прамовы ля помнікаў пачынаюць гаварыць зусім іншыя людзі. Зноў званок...

— Але-ё... Волечка?! Якое палатно?! Мужа? Не турбуйся, прымацаваць, вядома, будзе дзе... Прыязджайце з унукам, пабавіцца тут з маёй праўнучкай.

Званіла Вольга Куртаніч. Трэба ж, надумалі... Муж у яе выдатны мастак, дык хочуч пэлае палатно прывесці ў падарунак. І хаця дом у мяне і не надта вялікі, усяго два паверхі на дзевяці пакояў, але спен дастаткова. Прыладзім палатно на самым кідкім месцы. Усё-такі добра, што тут, пад Шышчыцамі, я аблюбавала сабе гэты дамок. Ці ж магла калісьці падумаць, што так разрасцецца Мінск, і што можна будзе замакнуцца нават на ўласную будыніну? Калі ж гэта я купіла яе? Ды ўжо гадоў з востым... У Англіі тады выдалі майго "Міжпланетнага пажарніка" для дзетка. Вось і з'явілася магчымасць. І зазірае штодня густое кляновае голле ў вокны, прасейваючы сонечныя промні, замінаючы ім да канца асвятліць гэты пакойчык. А я, дарэчы, і люблю паўзмрок. Ён засяроджвае думкі і заўсёды навявае нейкую неразгаланую тугу... Па чым? Ці па кім? Усё імкнуса і імкнуса штосьці ўспомніць, а яно ніяк не даецца, і ці ўвогуле было яно, тое штосьці? Вялікая радасць, каханне, звычайнае простае шчасце... Ды і што яно такое? Хто можа сказаць, што спатоліў душу шчасцем?

— Бабуля... Чуеш, бабуля! Хтосьці ўжо звярнуў да нас... Табе трэба выйсці!

Ну, напэўна... Унучка прыдчыніла дзверы і адрозу ж знікла. У іх сёння свой клопат, вунь які апетытны дух ідзе з кухні. Трэба ж нешта накінуць на плечы... І хто ж гэта там палівае кветкі ў пярднім пакоі? Ба-а, Лёна... Лёна Папова... А я ж і думала, што яна мелася прыехаць раней...

— Дык ты ўжо тут? А чаго ж адрозу не зайшла да мяне?

— Хацела, але Сяргей твой сказаў, што расхвалюешся раней часу і, чаго добрага, падскочыць піск. Ну, ідзі, выходзь на ганак... Там ужо нехта прыхаў.

Глядзі ты, і надвор'е не падвяло, — вясёлы і пёлы майскі дзень. Шкада, што чарнабрыўцы яшчэ не цвітуць. Столькі кветак за жыццё прайшло праз рукі, а любімымі засталіся толькі гэтыя. Чыя ж там машына? Ды Лёша... Лёша Дударэў з Валяй!.. І навошта абыходзіць клумбу?

— Не абыходзіць! Прастуйце перазяе!

А вунь і яшчэ легкавічок звачае... Вось і пачынаюць збірацца мае гасці.

— Усё-такі абышлі клумбу...

— Ды кінь ты пра яе! — Лёша, нібыта і не змяніўся, тыя ж лёгкія рукі. — Што ж табе сёння сказаць, Баравікова?!

— Што сказаць?.. Ды, каб жа я ведала, Лёша! Чарнабрыўцы яшчэ не цвітуць. Думаю, ці браты змогуць прыехаць... І ўвогуле... Маладосць наша дзесьці далёка-далёка ззладу, а наперадзе так блізнячка дыхае вечнасць. Што ж тут ужо скажаш? Што скажаш?..

МАТРОСАЎ АБВЯШЧАЕ ІДЭЮ

Нідзе ў свеце яшчэ няма, — не створаны, не ўвасоблены, — Тэатр Дастаеўскага. Тэатра, які б, спалучаючы навуковае вывучэнне спадчыны пісьменніка, фактаў ягонага жыцця і інш., даваў бы магчымасць паслядоўна з'явіцца на сцэне вялікай колькасці ягоных персанажаў, іх ідэям, памкненням, жарсцям... Між тым неверагодную тэатральнасць пісьменніцкіх твораў давалі пераканаўча, — узяць хоць бы вядомыя публікацыі Барыса Любімава "Эпас Дастаеўскага і праблемы ягонай сцэнічнасці" або А. Нінава "Нараджэнне тэатра Дастаеўскага". Між тым першы спектакль паводле Дастаеўскага на сцэне Малага тэатра ў Маскве адбыўся больш як сто гадоў таму, а з таго часу па некалькі сцэнічных інтэрпрэтацый зазналі "Бедныя людзі", "Браты Карамазаў", "Белыя ночы", "Дяблы" (так пакуль падаюцца ў нашым перакладзе "Бесы"), "Дзядзечкаў сон", "Запіскі з падполля", "Ідыёт", "Ціхмяная" (або "Рахманя", або "Лагодная" — на жаль, не знайшла адпаведнага перакладу "Кроткай"), "Злачынства і кара", "Сон смешнага чалавека", "Сяло Сцяпанчыкава"...

Спіс можна доўжыць і доўжыць, не абмяжоўваючыся ні радзімаю пісьменніка, ні ўласна Расіяй, ні Еўропай...

Не варта паўтараць, што Дастаеўскі родам з Беларусі, — гэта ўжо зрабілася агульным месцам. Вартасці і заган чалавека свету, агульначалавечай прыроды цікавілі Дастаеўскага, а ягонае прадбачанне развіцця гэтай прыроды, глуму, здэкаў з яе, вичварных перараджэнняў, — ці ж не падстава гэта для сапраўднага доследу, дзе навука і мастацтва маглі б даць адметны вынік?

Ідэя Тэатра Дастаеўскага ўзнікла ў мастака і рэжысёра Уладзіміра Матросова яшчэ ў сямідзесятыя гады, — тады, калі з поспехам ставіў Дастаеўскага Стары тэатр у Кракаве, Ленінградскі БДТ, Маскоўскі тэатр на Малай Броннай, Нацыянальны тэатр у Лондоне, Рыхскі тэатр рускай драмы... Ідэя тэатра Дастаеўскага акрэслілася й вызначылася праз доследы Каракіна, Кірпоціна, Бахціна, Галіны Егарэнкавай, што працавала ў нас на Беларусі. Тэатра, дзе акцёры мусіць выступаць як абяззакваны саўтары рэжысёра, дзе матэрыял пісьменніка мусіць падавацца ім не толькі паводле ўласных адчуванняў, але перадаць паводле доследу тэксталагаў, псіхалагаў, філосафаў, тэатразнаўцаў, — тых магутных сіл, якія добраахвотна аб'яднаўшыся, і маглі б ўтварыць падмурк задуманага тэатра.

Напрыканцы сямідзесятых складалася група Уладзіміра Матросова: Валеры Шувкевіч, Вячаслаў Саладзілаў, Яўген Лявонцаў, Ігар Мікалаеў, Віктар Гудзіноў (большыня з гэтых акцёраў працуе ў Акадэмічным рускім тэатры Беларусі). У самога У. Матросова ёсць спадзяванне на супрацоўніцтва з Уладзімірам Гасцірохіным, папулярным выканаўцам, які працуе ў Тэатры-студыі кінаакцёра. Вызначаецца сцэна Дастаеўскага — ёю магла б зрабіцца сцэна мінскага Дома акцёра, якая вольна будзе адбудаваная. Дарэчы, менавіта з яе пачыналіся некалі рэжысёрскія пошукі У. Матросова (паводле яго самога, дзякуючы дырэктарам Дома акцёра, якія змянілі адно аднаго — Гардзею і Чаркасу). З іншых ласкі з'явіліся тады Матросавы спектаклі паводле Купалы, Тамка, Разанава, Хлебнікава. Тамсама ўзніклі і першыя спробы ўвасоблення Дастаеўскага.

Вядома, Тэатр Дастаеўскага — пакуль толькі праект, які мае ўсе падставы распачацца. Ён вымагае дакладнай арганізацыі, абсалютна пэўнай праграмы і вялікіх сродкаў. Усё гэта Уладзімір Матросоў складае, прадумвае, шукае. І — абвясчае ідэю. Магчыма, у яе знойдуцца прыхільнікі?

Жана ЛАШКЕВІЧ

«ГОМЕЛЬШЧЫНА: СТАРОНКІ МІНУЛАГА»

Гомельская філія Згуртавання беларусаў свету "Бацькаўшчына" рытуе да выдання 2-гі выпуск складала нарысаў "Гомельшчына: старонкі мінулага". Па тэматыцы нарысаў будзе праведзена навукова-практычная канферэнцыя ў пачатку лютага 1995 г.

Запрашана навукоўцаў, выкладчыкаў, краязнаўцаў, студэнтаў-гісторыкаў дасылаць у ЗБС "Бацькаўшчына" нарысы, якія ўтрымліваюць арыгінальныя абгрунтаваны матэрыял па праблемах розных перыядаў гісторыі Гомеля і Гомельскай вобласці. Памеры нарысаў ад 1,5 да 8 старонак (стандартных аркушаў) надрукаваных па-беларуску праз 2 інтэрвалы.

Усе факты і лічы павінны мець спасылкі на крыніцы.

Дакладныя тэрміны і месца правядзення канферэнцыі будуць паведамляцца асобам, даслаўшым нарысы да 1 лютага 1995 г.

«СІМВАЛАМ ЕДНАСЦІ СТАНЬ ДЛЯ КРАІНЫ...»

ГІСТОРЫЯ БЫТАВАННЯ ЛЮТНІ НА БЕЛАРУСКІХ ЗЕМЛЯХ У ЛЮСТЭРКУ ЛІТАРАТУРЫ

...Вольны, з лютняй сваёй у далоні
Складай бы песні ён ды санеты.

(У. СЫРАКОМЛЯ)

У летапісных помніках старажытнай Літвы, духоўнай і свецкай літаратуры часоў Скарыны неаднойчы згадваецца слова пра лютню — музычны інструмент, вядомы славянам з X стагоддзя. Шматмоўнае пісьменства Беларусі ўшанавала вобраз лютні як сімвал мастацка-паэтычнага натхнення; побач з лірай, лютня — атаксненне нацыянальнага ў адраджэнскай паэзіі мінулага стагоддзя. Аднак, нягледзячы на тое, што даўня і сучасная літвінская літаратура захавала цікавыя звесткі па гісторыі бытавання лютні на беларускіх землях, для тутэйшага музыказнаўства — гэта адна з найменш даследаваных крыніц па вывучэнні нашай музычнай мінуўшчыны.

У 1953 г. у Нью-Йорку быў апублікаваны "Кароткі нарыс гісторыі Беларускага музычнага мастацтва" Міколы Куліковіча. У раздзеле "Залатая пара" вядомы кампазітар-эмігрант пісаў: "Перыяд ад сярэдзіны XIII ст. і блізу што да канца XVII ст. стаўся найбольш бліскучаю парою ў гісторыі Беларусі... Ёсць дадзеныя шведскага, што ў гэты перыяд Беларусь таксама ведала тагачасныя формы рыцарскай паэзіі ды музыкі. Паводле сведчанняў нямецкай хронікі (Петры Дзюэбург) мы ведаем аб пашырэнні ў Беларусі рыцарства і рыцарскіх ордэнаў. Прыняўшы заходне-еўрапейскія традыцыі, беларускае рыцарства не магло, зразумела, не ведаць і не карыстаць з культурных праў рыцарскага жыцця, форм і жанраў заходне-еўрапейскага меладычнага паэзіі... Тыя ж уплывы маглі спрычыніцца да знаёмства й карыстання лютневага музыкаа ў лютневымі інструментамі".

Дарэчы, высакародны рыцарскі дух, ідэя патрыятызму, самаахвярнасці маляўніча адлюстраваны ў гістарычнай паэме Адама Міцкевіча "Конрад Валенрод". І тут старая пруска лютня — спадарожніца герояў паэмы, воіна Альфа і вайдалота Хальбана. Помсцячы Тэўтонскаму ордэну, рыцар Альф сам уступае ў яго, каб у недалёкім будучыні "спагнаць даўгі" за зняважаны гонар Радзімы. Свае пачуцці ён раскрывае пад акампанемент шматструннай лютні, самотныя матывы якой гучаць на чужаземнай, незразумелай рыцарам мове; суровыя славянскія гармоніі насцярожваюць слухачоў, бо не чуваць "струны вяслела"... Не выпрымаў — выплакаў свае вочы вайдалот Хальбан, каб больш не бачыць спусташэння Літвы — сваёй айчыны. Апошнімі водгукамі літвінскіх песень называе лютневыя напевы вайдалота галоўны герой паэмы Конрад Валенрод.

Сябра А. Міцкевіча паэт Аляксандр Ходзька пісаў 4 (16) лютага 1828 г. Антону Адынду: "... Ты прасіў, каб я напісаў табе пра Адама. Боскі Адам!... Ён імправізаваў шмат і цудоўна. Асабліва захапіў ён усіх нас імправізацыяй дзвюх сцен трагедыі, змест якой прапанаваў Салега...". Эскізныя запісы, зробленыя А. Ходзькам у час імправізацыі А. Міцкевіча, захавалі сюжэт адной з трагедый. Гістарычны падзеі, пакладзеныя ў аснову сюжэта, закранаюць асобу вядомага лютніста XVI ст. Войцаха Длугарая. Карыстаючыся "поўным даверам буйнейшага малапольскага можнаўладца Самуэля Збароўскага, Длугарай выкраў палітычна кампраметаваўшы яго пісьмы да брата Кшыштафа і перадаў іх вялікаму гетману Замойскаму. Па загаду караля, які пазнаёміўся са зместам гэтых пісем, Збароўскі быў абезгалоўлены, а Длугарай атрымаў назначэнне ў капэлу Стэфана Баторыя, пакаляша яму жалаванне як музыканту і штотыднёвую прыбыўку за здраціцтва". (І. Балза. Гісторыя польскай музычнай культуры, т. I, стар. 304).

У гродзенскай капэле Баторыя Длугарай праслужыў толькі два гады. А ўжо з 1586 г. у спісах музыкантаў гродзенскай капэлы значыцца прозвішча лютніста і кампазітара Кшыштафа Клябона (гэту інфармацыю адшукала ў польскіх архівах музыказнаўца Вольга Дадзімава). Вядома, што Уладзіслаў Сыракомля прысвяціў Клябону некалькі паэтычных радкоў: у 1856 г. напісаў абразок з мінулага "Каралеўскія лютністы". Падзея вершаванага апавядання Сыракомлі адбылася ў беларускім мястэчку Кайданава, што пад Мінскам:

Зыгмунт Аўгуст, манарх дастаслаўны,
Муж Барбары-літвінкі, усім мілай,
Пасля справаў турботных, дзяржаўных
Адпачыць на Літву ехаў да Радзіва.
З пыхай біскупаў польскіх і панаў
І са шляхтай зазнаўшы трывогі,
Ён з прыемнасцю ўбачыў Кайданаў
І ўздыхнуў тады лёгка з дарогі.
Тут без слуг, без аблуды падданных
Караля прывітаў на абшары
Брат старэйшы намерлай Барбары
Радзіва, што Рудым быў празваны...

Каб развязаць сум, развязаць дастаслаўнага манарха, магнат Радзіваў запашае каралеўскія лютністаў — Клябона ды Бакфарка; паміж імі ўсчынаецца музычнае спаборніцтва:

Энергічныя, мужныя сказы
Тут з грудзей паліцелі спявачых.
І па струнах правёў ён тры разы,
Так змяніўшы... іначай, іначай —
І прыпеўка да песні гатова,
І пад лютню ён спеў свае словы...
Давалася заціхнуць Клябону.
За ім з лютняю Бакфарк сядзе,
Струн крануўся — і выклікаў тоны,
Ціха песня трымцець пачынае,
Такт за тактам і слова пры слове,
Цеплыня разлілася чароўна,
Нібы ветрык прайшоў па дуброве
Ці забілася сэрца няроўна.

(Урыўкі з "Каралеўскіх лютністаў"
пераклад з польскай мовы Уладзімір
Мархель).

Але ж занадта "вучоным" падалося Аўгусту мастацтва славуцкай музыкаа. Ці, можа, чароўна Бакфаркава лютня нагнала бялочы ўспамін, вобраз пакутніцы Барбары, чый дух блукае ў Нясвіжскім замку?... І зноў, каб адвесці хмары ад каралеўскага чала, князь Руды выклікае вясковага тэарыста (выканаўцу на басавай валынскай лютні). Такт за тактам, слова за словам гучыць песня літвінскага Палесся. Яе старажытны матыў зусім непадобны да тых кракаўскіх "хорэа полоніка". Ці не таму Радзіваў музыка сучэшную сэрца караля?

Годам паэзія пасля напісання "Каралеўскіх лютністаў" У. Сыракомля выдаў краязнаўчы нарыс "Мінск", дзе спасылаючыся на адзін з тагачасных дакументаў, абгрунтаваў гістарычнасць свайго сюжэта: "У 1564 г., ... у Мінск з'ехалася замужняя шляхта з цэлай Літвы. ... Дзесьці ў гэты час Зыгмунт Аўгуст гасцяваў у Мінску. Другі раз мег тут быць у 1568 г., калі ў студзені адпачываў у Кайданаве ў свайго швагра Мікалая Рудога Радзіваў, пра што паведамляў Газышу Аўгустын Ратундус Мілезіўс (лісты да Газыша, "Дзёнікі Віленскі", 1815, N 8, с. 122)".

Сын італьянскай княжны Боны Сфорцы Зыгмунт Аўгуст з дзяцінства быў выхаваны ў пашане да музычнага мастацтва. Прыдворная світа, у якую ўваходзілі музыканты-фаварыты, па традыцыі суправаджала караля ў яго вандроўках па гарадах Кароны ды суседняга Княства. Відца, гэта і дало падставу Сыракомлю ўвесці вобраз Кшыштафа Клябона, які з 1565 г. служыў у кракаўскай каралеўскай капэле спачатку ў якасці інструменталіста, паэзія — капельмайстра.

Старэйшы сучаснік К. Клябона "славуці венгерскі Арфей" Валянцін Бакфарк служыў у кракаўскай капэле з 1549 г. Магчыма, у 1551 г. ён разам з вядомым польскім кампазітарам Вацлавам з Шаматул ды іншымі музыкантамі капэлы суправаджаў жалобную калясніцу з астанкам Барбары Радзіваў; дваццацідзённы маршрут з Кракава да Вільні працягаў тады праз гарадзенскія мястэчкі Мاستы, Ражанку, Шчучын, Васілішкі. Дакладна вядома і той факт, што ў 1554 г. В. Бакфарк знаходзіўся ў віленскай рэзідэнцыі караля.

Чым жа Вільня магла прывабіць занага еўрапейскага лютніста? Хутчэй за ўсё, тым творчым асяроддзем, якое пачало канцэртавацца вакол асобы Радзіваў Чорнага. Як сцвярджае Юратэ Трылупайтэне (загадчык аддзела музыкалогіі Інстытута культуры і мастацтва Жамойці), у гэты час Бакфарк "шукаў шляхоў для выяўлення інструментальнай самастойнасці музыкі. Ён жа ўсё ствары напісаў, працуючы ў Вільні. Ніводнага яго твора давіленскага і паслявіленскага перыядаў не выяўлена" (часопіс "Мастацтва", 1992 г., N 3, с. 16). Працуючы ў сталіцы Вялікага княства, венгерскі музыкант спадзяваўся надрукаваць табулатуры ўласных лютневых фантазій. У гэтай справе ён, верагодна, разлічваў на дапамогу Радзіваў Чор-

нага, але ж жыццё распарадзілася інакш. Сваю ідэю Бакфарк ажыццявіў пасля смерці віленскага магната (1565 г.), калі ў Кракаве выйшаў зборнік арыгінальных кампазіцый музыканта, а таксама лютневых транскрыпцый вакальных твораў італьянскіх і франка-фламандскіх кампазітараў.

Пасля 1565 г. лютніст атрымаў дазвол імператара Максіміліяна II працаваць у Вене, але праз два гады (па невядомых прычынах) з'ехаў у родную Трансільванію. Такім чынам, у студзені 1568 г. венгерскі Арфей не мог удзельнічаць у так званым кайданаўскім спаборніцтве з Кшыштафам Клябонам, і аўтар "Каралеўскіх лютністаў" меў рацыю хіба толькі ў тым, што ўвёў вобраз В. Бакфарка як асобу, вядомую ў гісторыі музычнай культуры Вялікага княства Літоўскага.

Аўтарка папулярнага на Беларусі рамана "Над Нёманам" гродзенская пісьменніца Эліза Ажэшка апрацавала легенду пра Яна і Цэцылію — беларускае народнае паданне часоў Зыгмунта Аўгуста: "... Было гэта даўно, гадоў сто пасля таго, як народ літоўскі прыняў хрысціянскую веру. Прышлі тады ў наш край два чалавекі. Калі хто-небудзь пры сустрэчы пытаўся іх імёны, яны адказвалі: Ян і Цэцылія... Увесь тутэйшы край у той час быў непраходнай пушчай, у якой гаспады Бог рассяў шмат блакітных азёр і зялёных лугоў... Ян і Цэцылія прайшлі праз усю пушчу, але нідзе ім так не спадабалася, як тут, на беразе Нёмана, каля старога дуба, якому было ледзь не тысячу гадоў. Вось пад гэтым дубам яны і пабудавалі сабе хату... Ян рубіў дрэвы, абчэсваў бярны і скалочаў іх разам, а Цэцылія збірала арэхі і дзікія яблыкі, гатавала рыбу, даіла буйваліцу, чыніла адзенне. Калі ж надыходзіў вечар і Ян лажыўся пад дубам, — Цэцылія сядала, грала на лютні і спявала" (з рамана "Над Нёманам").

Менавіта з XVI ст. сярод літоўска-жамойцкай шляхты была мода на лютню. Росквіт папулярнасці інструмента шмат у чым тлумачыцца палітыкай Боны Сфорцы, якая ў 1518 г. стала другой жонкай Зыгмунта I. Па сведчаннях сучаснікаў, маладая каралева сама нядрэнна валодала лютняй. Запрашаючы з Італіі музыкантаў-віртуозаў, асаблівае значэнне яна надавала свайму любімаму інструменту. Не менш любімым заняткам Боны былі вандроўкі па літвінскіх ваколіцах (зусім няцяжка ўявіць, як пад мелодыі італьянскіх гальярд вялікага світа выпраўлялася з Кракава ў Давід-Гарадоцкім кірунку) — відца, прыемна было ўсведамляць каралева, што ейныя візіты ў беларускія гарады набывалі характар чыста місіянерскі: "Жыў сабе год чатырыста назад у беларускім горадзе Рагачове дваранін па прозвішчу Гервасій Вільваха... Сабою быў дзівосна гожа і пяшчотны, а паводзім самых заганных... І сябры ў яго былі адпаведныя... Толькі ўсёй і працы ў іх было, што цагачца па корчмак, піць віно ды дзярбачы на лютнях і кімвалах багамерскія песні... У той час аб'язджала свае землі літасцівава каралева Бона з роду Сфорца... Завітала яна і ў свой рагачоўскі замак, якому столькі прывілеяў давала і фундатарам касцёла ў якім была" (У. Караткевіч, "Ладдзя Роспачы").

А ўспомнім беларускае сярэднявечча ў іншых творах Уладзіміра Караткевіча: легендзе "Аб бедным д'ябле і адвакатах сатаны", рамана "Хрыстос прызямліўся ў Гародні". Лютня ў пісьменніку — не раўнулючы лірычная герайна: "У звоне звоначкаў, у поспеве ветру прагучалі гукі струн лютні. Паж Ольда, хлопец гадоў семнаццаці, прыгожа, як анёл са статуі, перабірае струны" (легенда "Аб бедным д'ябле"). "Ляцелі аднекуль галасы, чуліся за мурам крокі, смех і гукі лютні. ...Ад далёкага гаю далейшай сільны і страсны жаночы голас, поўны чакання і тугі. Завічвала лютня" ("Хрыстос прызямліўся ў Гародні").

Заходнеславянская паэзія XVII ст. усхваляла мастацтва французскага музыканта Антуана Гало Д'анжэр, аўтара лютневых п'ес "Ballet polonais" (назва, даволі распаўсюджаная ва ўсходніх землях Рэчы Паспалітай). Гало Д'анжэр памёр у Вільні ў 1647 г., ягонае прозвішча згадвае М. Шчаглоў-Куліковіч: "У ягонае княжанне (Зыгмунта III) згодна з гістарычнымі сведчаннямі пры двары ўжо была цэлая пляда выдатных музыкантаў. Сярод іх спамінаецца ведамы венецыянскі кампазітар Дыямед Катон, ...лютніст Галет". Дадам, што і венецыянец Д. Катон,

які з 1601 г. служыў пры двары Зыгмунта III Вазы (хутэй за ўсё, у гродзенскай капэла), таксама пісаў лютневый "польскія танцы", скарыстоўваючы мясцовы літвінскі фальклор.

Каштоўны дакумент па гісторыі бытавання лютні на Беларусі — літаратурныя ўспаміны Кшыштафа Завішы (1666—1721). Мінскі ваявода, пісьменнік-мемуарыст сур'ёзна захаляўся і музыкай — цудоўна граў на лютні ды наогул, вельмі шанаваў мастацтва лютністаў: "...Шаснаццатага дня (сакавік 1699 г.) прымаў гасцей, былі ксяндзы Юрэвіч і Панежынскі — канонікі віленскія, кс. Старжынскі — захавальнік смаленскі, жонка жмудскага суддзі Шэмета з дачкамі і сынамі, п. Войта — стараста браслаўскі ды святары дамінікане. Дачка суддзі — маладая паненка на лютні музыцтвавала, вельмі добра граючы, і тая музыка ў пост не выклікала абурэння, як у той прымаўцы: "каго лютня не ўсцешыць" (Pamiętniki Krzysztofa Zawiszy. Warszawa 1862). Сярод "слуг і дробнай чэлядзі, памершых ад 1863 г."; Завіша згадвае прывішча музыканта Былінскага: "Лютніст і скрыпач, цудоўны чалавек, надзвычай добры, дні свае, на сухоты хварэючы, закончыў набожна ў Вільні ў 1699 г."

Біёграф Агінскага — Анджэй Цеханавецкі пісаў таксама: "Колькасць капэлаў і музычных ансамбляў у дадзенаю эпоху была такой вялікай, што ўздымаліся галасы, каб абласці гэтую раскошу падаткам. Так, жыхар Наваградчыны Казімір Несляўскі апублікаваў у 1743 г. артыкул "Аб правядзенні вольнага часу ў прыватных дамах". У ім гаворыцца: "Пан, які ўтрымлівае капэлу, павінен штогодна плаціць трыста злотых падатку. За малы арган — дзесяць злотых, за віяланчэль — два злотых, ... за лютню — дваццаць грошаў..."

Шэраг цікавых звестак падаецца ў навуковых працах беларускіх даследчыкаў. Так, Г. Барышаў у кнізе "Тэатральная культура Беларусі XVIII ст." піша: "Першыя сведчанні пра арганізацыю балета ў Слуцку адносяцца да восні 1753 г. У пераліску Г. Ф. Радзівіла з К. Вендорфам — конюшым літоўскім ёсць сведчанні аб тым, што рэгент П. Марахоўскі спыніўся ў Белай па дарозе ў Слуцк з трупаі акцёраў і інш. тэатральных спецыялістаў, якіх нанялі ў Вене: "Рэгент прывёз з сабою балетмайстра, італьянку-контратрыч, арфіста, лютніста" (ст. 188); "першая камедыя У. Ф. Радзівіла "Дасціпнае каханне" пабачыла свет 13-га чэрвеня 1746 г. ... Пастаральнай тэра лічыць сцэну "ў полі"... Сцэна ішла на фоне лірычных песень пад акампамент флейты, гітары і лютні" (ст. 110). Пра тое, што лютня гучала ў тэатральнай п'есе "Сонца ў кнізе" (Віцебск, 1733 г.), можна даведацца з кнігі В. Дадзімавай "Музычная культура гарадоў Беларусі" (ст. 116). Музыкальнаўца сцвярджае, што паміж 1740—1756 гг. у Нясвіжы выступала лютністка "пані Лянскаронская, чыё мастацтва прыйшлося па густу Міхалу Казімежу Радзівілу" (ст. 42); што "случкая капэла Гераніма Фларыяна Радзівіла ў канцы 1740-ых гадоў" таксама "ўключала лютню" (ст. 29). Аўтарка кнігі прыводзіць фрагмент верша, прысвечанага музыкантам случкай капэлы:

Замест муз Апалона капэла прадстала,
Інструментаў прыемным гучаннем
...Тон гукаў музыкаў, гармоні пералівы
Зліваюцца, разаніруючы,
Пану для забавы.

Гэты настройвае ціхенька лютню,
той — клявічэбала...

Вельмі сціплая даведка даецца А. Мілерам ("Тэатр польскі і музыка на Літве"), а таксама В. Дадзімавай пра чэшскага музыканта Ёзафа Когута — лютніста нявіжскай і случкай радзівілаўскіх капэлаў. Праўда, прозвішча "Ё. Когут" (1736—1793) ўключана ў энцыклапедыю "Ottaw slownik паіспу" (Прага, 1897 г.) не толькі як прозвішча лютніста, але і трубача, кампазітара (аўтара камічнай аднаактовай оперы, пастаўленай у Парыжы). Ці не тая самая гэта асоба?

Словам, фактаў багата. Хвала лютні гучыць і ў аперэце Р. Вардоцкага "Апалон-заканадаўца", пастаўленай вучнямі забельскай дамініканскай калегіі (1789 г.) ... Але ў першыя дзесяцігоддзі XIX ст. на змену арыстакратычнаму мастацтву лютністаў прыйшла больш дэмакратычная гітара. Нягледзячы на гэта, лютня засталася гераніяю шведскіх літаратурных салоноў; словамі ашмянскага паэта А. Адында — яшчэ пануе "лютні Боскай спеў". Вось — пачатак папулярнай тады на Беларусі песні Яна Аношкі (1775—1827 г.):

Тут, дзе плач ігушніных дзетак,
Дзе брыць крыніца,
Стогне лютня — смутак гэтак
Я змушаю ліцца.

(З артыкула Р. Падбярэскага
"Беларусь і Ян Баршчэўскі").

А вось У. Мархель (кніга "Крыніцы памяці") знаёміць чытача з малавядомым у пачатку XIX ст. польскамоўным паэтам Юзафам

Маралеўскім — ураджэнцам Віцебшчыны, аўтарам песні "Да лютні", паэмы "Лютня". Свае паэтычныя радкі прысвячае ёй Вінцэнт Дунін-Марцінкевіч:

О, Апалон-бажок! У дрэнным я настроі,
Ты, можа, развяселиш,
лютню мо настроіш?
Складзі геройскі гімн,
чароўныя ўскінь тоны,
На пуштах нашу, на Лютынскія загоны.

(Апавяданне "З-пад Іслачы").

Або яшчэ:
Ці песні, што мной валадарыць,
Цяпер у смутку адзінокім
Я не забудуся ненарокам?
Спрабуйма ў струны лютні ўдарыць.

(Меладрама "Апантан").

Гучыць яна і ў санетах А. Міцкевіча, і ў яго літвінскім романсе "Дудар":

Нейк аднойчы яго насцігаю,
Як і заўсёды, ён марыў,
Лютня са мною, песні я знаю,
У звонкія струны я ўдарыў.

Адаін з ранніх вершаў Францішка Багушэвіча быў напісаны ў Вільні пасля канцэрта варшаўскага харавога таварыства "Лютня":

"Лютня" айчыны! У старонцы любімай
Уваскрашай нашу родную песню!
І можа, песняй, напевам радзімым
Вызваліш дух наш ад сну і ад плесні?
О, чараўніца! Гучанне шырокіх
Песень тваіх, што мы любім без меры,
Хай разлятаецца з рэхам далёка
І поўніць душы надзей і верай.
"Лютня", спявай нам!

Бо спеў твой — прарочы:
Твой люд жыве, што свае песні мае,
Бо мёртвы пець больш нічога не хоча,
Песню ж жывую і смерць не спужае.
Ты аблягчай песняй мукі няшчасных,
Будзь для іх ласкай, любоўю, душою;
Стань ты надзей для тых, хто заўчасна
Горка аплаквае шчасце былое.
Гукі злівай у гармоніі весняй,
Сімвалам аднасці стань для краіны,
Вечна жыві і спявай нам, бо песня
Можа і мёртвых падняць з дамавіны.

Вядомы віленскі публіцыст Люцыян Узембла ў сваім некрологу "Паэт-юрэст" параўнаў паэтычную творчасць Ф. Багушэвіча з музычным майстэрствам В. Бакфарка: "У жыцці, як у песні, рвуцца струны ўсякіх лір у элегічных стогнах — іншыя нацягваюць новыя; але часам доўга яны маўчаць. Як пасля Бекварка лютню, хто ж з годнасцю возьме ў спадчыну беларускую жалейку пасля пана Францішка?" (з кнігі Г. Кісялёва "Пачынальнікі").

XIX стагоддзе слушна называюць перыядам упадку лютневага мастацтва. Нават у буйнейшых музычных цэнтрах Еўропы гэты інструмент — даволі рэдкая з'ява на канцэртнай эстрадзе. Напісаныя ў Барэйкаўшчыне "Каралеўскія лютністы" У. Сыракомлі прысвечаны пані Караліне Пранейскай "W dowodzie rowazenia Jej talentu". Хто яна — невядомая пані? Можа, з тых апошніх арыстакратак, што валодалі гэтым вытанчаным мастацтвам?..

На пачатку XX ст. паэтычную назву "Лютня" меў віленскі польскі тэатр, якім захапляўся Янка Купала; пад гэтай жа назвай у лістападзе 1906 г. у Дзвінску ўзнікла музычнае таварыства. Вобраз лютні прадаўжае жыць і ў беларускай літаратуры. Прынамсі, Змітрок Бядуля згадвае лютню ў апавяданні "Сімфонія": "Голас яе гучыць старадаўняй лютняй. Чуецца сум, жалба..." А ў аповесці "У дрэмучых лясах" ён піша: "Іду лясной дарогай. Пахне смаюю, багуном і грыбамі. Спяваюць жаўранкі. Можа, гэта грае на лютні мая Мірыям? Здалёк плывуць да мяне гукі жніўных песень. Спявае некалькі жанчын. Палоняць мяне жыватворныя сілы зямлі — яе радасці і смуткі".

Павольныя паваны ды трохдольныя гальярды, скупулёзна зашыфраваныя ў лютневых табулатурах... Яны не памерлі — яны ажываюць пад пальцамі сучасных гітарыстаў, натхняючы паэтаў і пісьменнікаў. Прыёмна завяршыць гэты нарыс фрагментам з цыкла Валяціны Аксак "Каларатурнае сапрана":

Мне сын іграе на гітары
мелодыю,
якую склаў для лютні
Франчэска да Мілана,
і выцінаў яе
ў Мантуі гершагу,
а ў Рыме —
кардыналу.
Камусьні ліра,
некаму літэўры
распаўдуць,
як найхутчэй распутыць
клубок крыжанскай дзевы
Арыядны
і шлюбную пачуць кіфару.
Мне ж сын зайграе
на гітары
мелодыю для лютні.

Валеры ЖЫВАЛЕЎСкі,
старшы выкладчык Беларускай
акадэміі музыкі

АМЕРЫКА — ЯЕ АМЕРЫКА

Нячаста мастацкія выставы суправаджаюцца розгаласамі. Яшчэ больш рэдкая з'ява — чэргі на іх. Ды і абмеркаванні пасля адкрыцця — таксама не прыняты. Выстава Тамары Стагановіч у Мастацкім музеі — адметная. Шматлюдным, шматгадзінным адкрыццём. Такой нязвычайнай цікаўнасцю наведвальнікаў нават у будзённых дні, не гаворачы пра велічны спіс спонсараў (Інфармацыйная служба Амабасады ЗША ў Мінску, Фонд Сораса, Нацыянальны мастацкі музей, фірмы "DAINOVA", "Экспасервіс", "PUSHE", "RONAS", "Інтерконтиненталь — СКВ", "Белмед", "VESNA", "ТПЦ ЎЛАД", "TUMAS"), магчыма, так нараджаюцца доўгачаканыя мясцовыя мецэнаты?

Але галоўнае — не гэта. Пачнём з таго, што Тамара — родам з Наваградка, у 1950 годзе, у свядомым ужо ўзросце, разам з бацькамі эмігравала ў ЗША. Скончыла Оксфардскі вестэрн коледж, вучылася ў Нью-Йоркскім універсітэце ў інстытуце прыгожага мастацтва, а дыплом магістра атрымала ў Калумбійскім універсітэце, студыявала графіку. Тамара Стагановіч — прафесійная мастачка і, мяркуючы па ўсім, досыць вядомая ў Амерыцы. Зрэшты, і там не многія дазваляюць сабе раскошу жыць са сваёй творчасці. Яна — жывапісец, улюбёны ў прыроду, і графік, які з дзівоснай вытанчанасцю і лірызмам стварае кніжныя мініяцюры і замалёўкі. Беларусь прыходзіла да яе праз усламіны і кнігі. Трыпціх "Статуя Свабоды", падараны ёю летась нацыянальнаму мастацкаму музею, быў натхнёны этнаграфічным зборам Міхася Раманюка.

На Беларусь пасля эміграцыі Тамара Стагановіч упершыню прыехала да адкрыцця сваёй выставы. Уражанне ад сустрэчы з ёю трохі збянтэжыла: не было звычайнай амерыканскай раскаванасці і ўпэўненасці. Сціплая, крыху сарамлівая ад такой цікаўнасці да сябе жанчына (адрозніваецца непрыкметных, але такіх прыгожых бабулек каля сімвала Амерыкі на трыпціху мастачкі), удзячная за цэлыню і ўвагу да сваёй асобы. Тым больш, што выявілася гэта ў бясплатна прадастаўленай музеём галерэі.

Дыяспара беларусаў у свеце не такая ўжо вялікая і багатая на свядомыя таленты. Тым не менш жыве на Беласточчыне Лёнік Тарасэвіч, у Аўстраліі — Уладзімір Каржанеўскі, у Швецыі — Ян Кузьміцкі, у Францыі — Георгій Забораў, у Амерыцы — Галіна Русак, Тамара Стагановіч, Мікола Пашкевіч... Але пакуль яшчэ не ўсвядомілі мы сваіх знаных эмігрантаў часткай нацыянальнай культуры, не пачалі разважаць пра іх творчасць з пазіцыі прафесійнасці і якаснасці, а толькі-толькі спрабуем праз эразумелую сентыментальнасць знайсці ім належнае месца ў беларускім мастацтве. А гэта — складаны працэс, бо мусіш меркаваць пра вядомыя за мяжой мастакоў.

Вядома ж, прыцягальна вышукваць у работах эмігрантаў пэўную аднасць з намі, адчуваць ўліненую беларускасць, адчуваць нязнакомы ад чужой мовы і лепшага ладу жыцця генетычны нацыянальны код. Прыгадаем эмацыянальны ўзрыў грамадства падчас першых канцэртаў Данчыка, гэта размовы з Ахолам-Вало, айцом Надсанам, з усімі, хто захаваў сваю айчынанасць. Што датычыць выяўленага мастацтва, яно больш за астатнія творчыя галіны агульнасусветнае. Мастацкія тэндэнцыі і накірункі чужой звычайнай этнаграфічна-нацыянальнай прыналежнасці. А пануючы зараз у свеце мадэрн не дазваляе прамалінейнага нацыянальнага прачытання работ. Галоўнае, што адрозніваецца, — прафесійнасць, глыбіня мыслення, арыгінальнасць. Код нацыянальнага становіцца падтэкстам, які праз колеравую гаму, малюнак ліній, кампазіцыю замацоўвае гэтую генетычную прыналежнасць падсвядома.

Як мастачка Тамара Стагановіч была нам цалкам невядомая. Тое, што паказала яна на сваёй выставе (каля пяцідзесяці работ), дазваляе параважаць пра творчасць беларусаў-эмігрантаў. Па-жагоду лірычны, колерава гарманічны жывапіс яе дае адразу шматлікія паралелі — з Тыцыянам, з французскімі імпрэ-

Т. Стагановіч.

Зубры. Елаўстонскі нацыянальны парк. Штат Ваёмінг.

сіяністамі (мяккія колеры Нью-джэрскіх балот), з японскімі гравюрамі, якія натхнілі Ван Гога (геаметрычнасць і колеравае буйства Чырвонага каменя). Пра Тамару нельга гаварыць спроста, спрабуючы знайсці яўны паралелі з беларускім мастацтвам. Памяць падказвала ёй зямельны шэра-карычневы пейзажы, дзе няўлоўна праглядаецца мілы сэрцу пералесак дзе-небудзь пад Наваградкам. А скалы над Гадсанам выглядаюць як кастрычніцкая чырвань лясоў. Альбо такія блізка яе сонечныя сосны (мастачка так і назвала работу "Мае сосны"). Асабіста мяне кранула адна з апошніх, найбольш абстрактных яе работ "Чарот N 1", дзе на ветрыку злёгка калышацца мяккага колера трава. Знаёмая прыгажосць... Сама мастачка ўгадвала, як у дзяцінстве пабачыла ў Альтэ Пінакотэж музеі ў Мюнхене карціну "Пан, седзячы ў чароце, грае на флейце". Пан — славянскі паганскі сімвал, загадкавы і прыцягальны. Каб так уявіць, пэўна, трэба нарадзіцца ў мясцінах, дзе пануе лес і прырода, дзе паганства захоўвае сваю моц і да сёння, дзе разумовае адступае і закрадаецца ў сэрца прыгажосць, якую часам называюць міфалогічным мысленнем. Махліва, менавіта яно, з дзяцінства закладзенае ў свядомасць і падсвядомасць, дазваляе не выдумляць, а рэальна знаходзіць у творах Тамары Стагановіч і многіх іншых беларусаў-эмігрантаў код нацыянальнага мастацкага мыслення.

Грунтоўнае асэнсаванне мастацтва эміграцыі — наперадзе. Мы ўжо звикаемся з думкай, што яно — частка беларускай культуры, і не горшая. Бо гэта таксама наша прадаўніцтва ў свеце, свядомы нацыя.

Наталля ШАРАНОВІЧ

Фота А. МАЦЮША

ПРАФЕСІЯНАЛЫ — ДЛЯ ДЗЯЦЕЙ

Адкрыла свой трэці канцэртны сезон Філармонія для дзяцей і юнацтва. Толькі 1 верасня, у Дзень ведаў, артысты далі 29 канцэртаў, якія з вялікім поспехам прайшлі ў розных навучальных установах Мінска. А ўвогуле штомесечна калектывам праводзіцца больш за 200 канцэртаў. Пераважна ўсе яны адбываюцца ў сталіцы, але некаторыя канцэртныя брыгады выязджаюць у райцэнтры Віцебскай, Брэсцкай, Гродзенскай абласцей, маючы дамоўленасці з мясцовымі філармоніямі.

Калектыв аб'ядноўвае спевакоў, чыталнікаў, музыкантаў, салістаў-інструменталістаў — усяго каля 60 чалавек. Сярод іх спевакі — заслужаныя артысты Беларусі У. Вепрык,

Б. Казанцаў, Ф. Севасцянаў, І. Краснадубскі, цымбалісты — лаўрэаты Рэспубліканскага і Усеаюзнага конкурсаў А. Лявончык і Т. Шумакова, музыкантаў — І. Зубрыч, А. Парэцкі, А. Агаркава, чыталнікі В. Сабераў, М. Казінін, канцэртмайстры Т. Вішнякова, М. Лапацін, А. Цяльцоў ды інш. Усе яны займаюцца выкароднай справай далучэння дзяцей і моладзі да мастацтва, выхавання іх эстэтычных густаў. Не вельмі простая гэта праца, але патрэбная і пачэсная. Артысты адчуваюць асабліва адказнасць перад дзецьмі і заўсёды робяць сваю справу на самым высокім прафесійным узроўні.

Вольга БРЫЛОН

МАСТАК
З СЯМ'І
КУПАЛЫ

На творчай ніве творца нямаю мастакоўскіх, пісьменніцкіх сямействаў. Гэта асабліва пераважна годным чынам тымчасна і роду Янкі Купалы, чый пляменнік Янка Раманоўскі (сын сястры паэта) стаўся прафесійным мастаком.

Дваццаць год мінула, як адмышоў ён з жонкай на ўзліцце свайго творчага даравання. Урачыстая вечарына памяці мастака, наладжаная ў Літаратурным музеі Янкі Купалы ў Мінску, дазволіла ўваскрэсіць раней невядомыя старонкі яго жонкі ва ўспамінах сваякоў, родных. Выступалі яго калегі-аднакурснікі Арлен Кашкурэвіч, Людвіг Асецік, Кастусь Ціхановіч, Пётра Драчоў, Ілья Немагай; аднадумцы з літаратурнага асяроддзя — Рыгор Барадулін і Мікола Аўрамчык. Янка Раманоўскі пасля заканчэння ў канцы 50-х гадоў Тэатральна-мастацкага інстытута (першы выпуск графікі) працаваў мастацкім рэдактарам часопіса "Маладзечна" і праз яго асобу многія маглі ўзаемна пазнацца ў коле беларускай творчай інтэлігенцыі. Мастак, вельмі сардэчны і спагадлівы ў адносінах да людзей, не мог не прыцягваць аднагодкаў і маладзейшых.

Янка Раманоўскі і ў творчасці быў асабліва мэтанакіраваны, распрацоўваючы тэму "Купаліны". Ён не быў першым і адзіным, хто стварыў у жывалісе і графіцы вобраз Янкі Купалы. Але яго серыі, пачынаючы ад "А хто там ідзе", увякавечылі свет песьняра і яго герояў з псіхалагічнага боку, што заслужыла найвышэйшай адзнакі. Пра гэта сведчыла выстава Раманоўскага, разгорнутая ў памяшканні музея.

Мастак паходзіў з сям'і, асвечанай духам Купалы. Ён пражыў з пазям пад дахам менскай кватэры больш за дзесяць першых год свайго жыцця. Гэта не магло не паспрыяць фармаванню яго творчых здольнасцей. З другога боку, як прадстаўнік нацыянальна свядомай сям'і, ён спазнаў тэрор і гвалт. У 1937 г. быў закатаваны ягоны бацька, і толькі значнасць імя Купалы выратавала дзяцей сястры.

Нягледзячы на чорную адміністрацыю трагічных выпрабаванняў, мастак праз асобу роднага дзядзькі стаў у мастацтва прапагандаваць нацыянальны каштоўнасці, што на той час былі ў ідэалагічнай апале. Ён наблізіў да пасляваеннага пакалення "жывы", неадуманы вобраз Купалы і распачаў шлях апазіцыйнага і незалежнага ў адносінах да афіцыйнага штукатурства нацыянальнага мастацтва 60—70 гг. Хіба гэтага мала, каб заслужыць найменне класіка ў мастацтва незалежнай, адроджанай ад нацыянальнага беспаміятства краіне?

Гэта дакладна бачыцца праз часавую адлегласць. Як і тое, што адсутнасць дакладных звестак пра мастака, знаёмства з яго творамі праз рэпрадукцыі газетных і часопісных старонак даволі моцна зніжае аб'ектыўны ўнёсак і ўражанне ад творчасці. Дзякуючы намаганням музея асоба Янкі Раманоўскага пачынае паўставаць у сваіх магутных памерах побач з постаццю вялікага паэта, як прыклад творчай пераважнасці на ніве беларускага Адраджэння.

Яўген ШУНЕЙКА

Я. Раманоўскі.
Портрэт Я. Коласа. 1961 г.

Фотарэпрадукцыя
А. МАЦЮША

"Іван, Сцяпанаў сын, Курбека — гумарыст прыроджаны. Каб у гэтым пераказе, варта толькі адзім раз паслухаць яго ці прачытаць невялічкі досціп". Гэта сказаў Рыгор Барадулін, прадстаўляючы ў "Бібліятэцы часопіса "Вожык" кнігу І. Курбека "Абы здароўе". Хто-хто, а Рыгор Іванавіч ведае цану слову, у тым ліку і слову сатырыка-гумарыстычнаму, таму і звярнуў увагу на І. Курбеку. Як звярнулі і іншыя, каму давалося пазнаміцца з творамі Івана Сцяпанавіча, якія рэгулярна можна сус-

трэць у рэспубліканскай перыёдыцы.

Увогуле ж І. Курбека свой лёс звязав з музейнай справай. Пасля заканчэння філалагічнага факультэта Беларускага дзяржаўнага ўніверсітэта працаваў у Літаратурным музеі Янкі Купалы, а затым перайшоў у Літаратурны музей Якуба Коласа, дзе працуе ўжо трыццаць гадоў.

Шмат робіць па прапагандзе беларускай літаратуры. Склаў альбом-выстаўку ў школе "Янка Купала" (былі два выданні), альбом-выстаўку "Якуб Колас у

школе" (разам з М. Базарэвічам, таксама два выданні), альбом "Якуб Колас" (у сааўтарстве). Да 100-годдзя з дня нараджэння Я. Коласа падрыхтаваў кнігу "Успаміны пра Якуба Коласа".

Піша І. Курбека і для дзяцей. У прыватнасці, у 1991 годзе выйшла яго кніжка "Хітрыя літары", змест якой склалі творы, што дазваляюць лепш адчуць мажлівасці роднага слова. Гэтай жа мэце падначалены і зборнік "Руска-беларускія крыжасловы. Займальны дапаможнік для ўдасканалення мовы".

«ДЗЯРЖАВА ЗАЎСЁДЫ БЫЛА
ДРЭННЫМ ГАСПАДАРОМ»...

(Пачатак на стар. 5)

ся прадукцыяй Жлобінскай дзяржаўнай футравай фабрыкі, сёння, пасля ўводу ў дзеянне нагаданага ўказа, спынілі сваё існаванне. Пад пагрозай закрыцця апынулася і футравая фабрыка, якая не можа цяпер рэалізаваць сваю прадукцыю і поўнасьцю затаварылася.

— У падобнай сітуацыі, калі помніце, апынуўся ў Мазыры і ўладальнік невялікага швейнага прадпрыемства, які пасля гэтага ўказа вымушаны яго закрыць, даўшы разлік 16 швачкам, якія тут працавалі. "Роспачы іх не было канца, — расказваў прадпрыемальнік, — бо сёння ў Мазыры ўладкавацца на працу вельмі цяжка".

— Восем я і пытаюся: хіба гэта дзяржаўны падыход? Мы ў саюзе падрыхтавалі дакумент, у якім гэты прэзідэнтскі ўказ кваліфікаваўся як акт, што парушае законы аб уласнасці, аб прадпрыемліцтве, аб прадпрыемстве і інш. Адным словам, з многімі ўрадавымі структурамі мы пакуль што паразумення не знаходзім.

Інвеставаць сродкі ў прыватны бізнес наш урад не хоча. А, тым часам, у першым квартале гэтага года дзяржава ўбухала ў непрацуючыя прадпрыемствы 3 мільярды рублёў, каб выплаціць зарплату і гэтым папярэдзіць, нейтралізаваць незадаволенасць рабочых. А калі б 10—15 працэнтаў бюджэту праз доўгатэрміновыя крэдыты выдзелілі на развіццё прыватнага бізнесу ў вытворчасці, напрыклад, будаўнічых матэрыялаў, швейных вырабаў, прадуктаў харчавання, развіцця гандлю, сферы бытавога абслугоўвання, стан нашай эканомікі не выглядаў бы так змрочна як сёння.

— Я чуў, што ў Маладзечне для бізнесменаў створаны рэжым найбольшага спрыяння?

— Так, і ад гэтага горад толькі выйграў. 65 працэнтаў яго бюджэту фарміруецца за кошт падаткаў з прыватных прадпрыемльнікаў. Тут зразумелі, што нельга забіваць курыцу, якая нясе залатыя яйкі. Ільготы ў падаткаабкладанні прыватнага бізнесу прыцягнулі сюды шмат фірм з іх капіталам, У прыватнасці, тая ж "Дайнова" зарэгістравана ў Маладзечне, хоць яе офіс знаходзіцца ў Мінску (гэта дазваляецца законам).

Але, на жаль, Маладзечна хутчэй у гэтым сэнсе выключэнне з правілаў. У Докшыцах, напрыклад, доля падаткаў з прыватнага бізнесу ў мясцовым бюджэце складае ўсяго 0,02 працэнта.

— А ў Мінску?

— У Мінску — 32 працэнты. Лічу, што магло быць больш.

— І ўсё-такі, Уладзімір Мікалаевіч, што асабліва замінае актывізацыі айчыннага бізнесу?

— Прычын такіх шмат. Пра некаторыя з іх мы ўжо з вамі гаварылі. Самай невыноснай удаўкай на шыі прадпрыемліцтва з'яўляецца існуючая падаткавая палітыка. Наогул, разабрацца ў нашых падатках — чорт галаву зломіць. Адны з'яўляюцца, другія знікаюць, увесь час мяняецца практыка іх спажання і г. д. У нас бяруць падаткі нават з часткі прыбытку і дабаўленай вартасці, якія ідуць на інвеставанне, пашырэнне вытворчасці. Нідзе ў свеце такога не робіцца. У краінах з развітой рынчнай эканамікай колькі ні было налічана падаткаў, у суме яны

не павінны перавышаць 34 працэнтаў з атрыманага прыбытку. Лічба гэтая была разлічана амерыканскім эканамістам лаўрэатам Нобелеўскай прэміі Ласэр, які даказаў, што ўжо 35-ы працэнт спажанага падатка ўключае механізм антыматывацый і грошы пачынаюць пераходзіць у ценявую эканоміку. Ёсць навукова вывераная мяжа, за якой павелічэнне падаткаў, як гэта ні парадаксальна, пачынае збядняць бюджэт. У нас гэта аніяк зразумець не жадаюць.

Другое пытанне, у разуменні якога мы разыходзімся з прэзідэнтам, — роля дзяржавы ў развіцці эканамічных інстытутаў. Аляксандр Рыгоравіч, мы лічым, надае залішняе значэнне кантралюючым функцыям дзяржаўнага апарату, які павінен умешвацца ў "усе і вся". Але ж гэта — адна з праў адміністрацыйна-каманднай сістэмы, і ўсё гэта мы ўжо "праходзілі"...

— У масавай свядомасці прыватны бізнес у першую чаргу асацыіруецца з так званымі "камкамі", якія знявечылі выгляд нашых гарадоў.

— "Камкі" і ўсё, што з імі звязана, ніякіх адносін да сапраўднага, цывілізаванага бізнесу не маюць. Ва ўсякім разе, сярод членаў нашага саюза іх няма.

— Я вам падкіну яшчэ адно "інтэрасное" пытанне. Каб пачаць бізнес, патрэбны першапачатковы капітал. А нажыць яго сумленным шляхам, кажучы, немагчыма. Вы згодны з гэтым?

— У якасці першапачатковага капіталу можна выкарыстаць банкаўскі крэдыт. У іншых краінах існуюць крэдытныя саюзы, інвестыцыйныя фонды. Капітал, якім валодаюць крэдытныя саюзы ў ЗША, — 300 мільярдаў долараў. Падобныя структуры трэба ствараць і ў нас. Дарчы, да кастрычніцкага перавароту Беларусі была неафіцыйная сталіца крэдытных саюзаў усёй Расійскай імперыі. Цікавы збег акалічнасцей — офіс Саюза прадпрыемльнікаў Беларусі зараз месціцца ў доме па вуліцы Інтэрнацыянальнай, які да рэвалюцыі належаў крэдытнаму саюзу.

— Скажыце, Уладзімір Мікалаевіч, ці многа ў нашай краіне вельмі багатых людзей?

— Гледзячы што вы маеце на ўвазе, кажучы — вельмі багаты чалавек...

— Баюся паказацца смешным і наіўным, але, па маім разуменні, пры нашых рэаліях, гэта людзі, якія валодаюць сотнямі тысяч долараў.

— Вы сапраўды наіўны чалавек. У дадзеным выпадку рахунак ідзе на мільёны долараў.

— Гэта бізнесмен?

— Гэта людзі, якія ходзяць у вельмі някідкім адзенні, не маюць ні дач, ні прэстыжных аўтамашын і наогул вядуць вельмі сціплы лад жыцця.

— Гэткія сучасныя Карэйкі з "Залатога цяляці" Ільфа і Пятрова?

— Амаль што.

— Вы мяне, Уладзімір Мікалаевіч, заінтрыгавалі. Каго ж вы маеце на ўвазе?

— Звычайных дзяржаўных чыноўнікаў, якія мелі дачыненне да заключэння рознага роду кантрактаў з замежнымі фірмамі.

— Як я зразумеў, фірма магла добра аддзячыць чыноўніка за выгадны ёй кантракт?

— Вы ўсё правільна зразумелі.

— Але ж ад дзяржаўнага чыноўніка залежыць і наш айчыны бізнесмен. Так што прымаўка "Не падмажаш, не паедзеш" тут акурат дарэчы?

— Гэта і ёсць тое, што мы называем дзяржаўным рэкетам. У адрозненне ад рэкета мафіёзнага, непрыкавана крымінальнага, калі табе тыскаюць у твар пісталет. Але калі бізнесмена абкладаць данінай такія асобы, ён хоць ведае, з кім мае справу, можа з імі нават неяк дамовіцца, патаргавацца. Перад чыноўнікам, які перад табой у чаканні хабару закрыве ўсе дарогі, ты, па сутнасці, безабаронны.

— Пра вельмі сумныя рэчы вы расказваеце, Уладзімір Мікалаевіч. Давайце паспрабуем узняць настрой у чытача расказам пра ваш Саюз прадпрыемльнікаў — я пра яго чуў шмат добрага і павучальнага.

— Асноўныя яго параметры я вызначыў на пачатку нашай гаворкі. Калі гаварыць пра асноўныя напрамкі дзейнасці саюза, дык гэта ў першую чаргу — прадстаўленне інтарэсаў прыватнага бізнесу ў перагаворным працэсе з урадам, парламентам і прафсаюзамі, развіццё кантактаў з міжнароднымі і нацыянальнымі аб'яднаннямі прадпрыемльнікаў і работадацеляў, удзел у міжнародных кангрэсах, выстаўках і іншых мерапрыемствах, падтрымка малога і сярэдняга бізнесу, развіццё адукацыйнай сеткі і г. д. Цывілізаваны бізнес, дарчы, вымагае вельмі высокага інтэлектуальнага і прафесійнага ўзроўню людзей, якія прысвяцілі сабе гэтай справе. Дарчы, дзве трэці членаў савета Саюза прадпрыемльнікаў — дактары і кандыдаты навук.

У нас працуе Акадэмія парламентарызму і прадпрыемліцтва, у гэтым годзе ў Беларусі адкрылі інстытут кіравання, у якім вывучаюць усе аспекты бізнесу 140 чалавек, у асноўным — таленавіта моладзь. У Мадрыце 600 чалавек займаюцца ў камерыцыйнай акадэміі. Усяго за апошнія тры гады ў недзяржаўнай сістэме адукацыі адкрыта 14 вышэйшых навучальных устаноў, якія існуюць за кошт асобных фірм і саміх студэнтаў.

Да ўсяго сказанага хачу дадаць, што наш Саюз прадпрыемльнікаў Беларусі падтрымлівае сувязі з аналагічнымі арганізацыямі ў 105 краінах свету. Я, напрыклад, з'яўляюся віцэ-прэзідэнтам Еўрапейскага саюза малога бізнесу са штаб-кватэрай у Страсбургу і членам Сусветнага саюза малога бізнесу. Неўзабаве мы адпраўляем вялікую дэлегацыю ў Іспанію, дзе адбудзецца Еўрапейскі з'езд прадпрыемльнікаў. З краін СНД беларуская дэлегацыя будзе самая прадстаўнічая, у яе ўвойдуць каля 70 чалавек. Заўважу, што з Расійскай Федэрацыі запрошана 19 чалавек, а з Украіны — усяго 5.

Вы пераканаліся, што тэма, якой мы прысвяцілі нашу сустрэчу, па сутнасці, невычарпальная, і ўдзіснуць усе яе аспекты ў адну гутарку проста немагчыма. Але і тое, што было сказана, мне здаецца, дастаткова ўяўленне аб станаўленні бізнесу на Беларусі. Рана ці позна ў грамадскую свядомасць прыйдзе разуменне таго неабвержнага факта, што з прыватнай ініцыятывай, а не з дзяржаўнымі інстытутамі, дзяржаўнымі структурамі трэба звязваць будучае нашай краіны, бо дзяржава была заўсёды дрэнным гаспадаром.

— Мне застаецца толькі падзякаваць вам, Уладзімір Мікалаевіч, за змястоўную гутарку і пажадаць поспехаў.

Што чытаюць

СЁННЯ — АМАЛЬ ЯК І ДАЎНЕЙ

Прычын таму, што не ідзе пакуль эканамічная рэформа, не разварочваюцца не тое каб ушыркі, а наогул на месцы топчуча рыначныя адносіны, можна знайсці і ў тых умовах, у якіх існавала чалавечая натура на нашай зямлі больш чым сто гадоў таму назад. Як цяпер сузіральнікі камунізму, носыбіты чалавечых душ тых далёкіх часоў сцвярджалі, што "пры прыгоне было лепш". Безумоўна, тут можна правесці паралель у плане адсутнасці ў адлучаных на волю сялян зямлі, з аднаго боку, і невыдзяленнем дзяржаўнай маёмасці ва ўласнасць сённяшнім суграмадзянам. Сумневу няма: падабенства тут відавочнае, але насцярожваюць і іншыя тоеснасці — супадзенне менталітэтных праў. А іменна: адсутнасць у большасці людзей здаровай, сумленнай ініцыятывы, волі да пераўтварэння жыцця... Нейкая абшчынная параўнальнасць, прага ўраўнілаўкі, туга па патэрналістычных адносінах на ўсіх узроўнях быцця, паражэнская (калі не рабская) псіхалогія, на вялікі жаль, сведчаць аб тым, што ой як цяжка пойдзе (калі ўвогуле пойдзе!) перабудова нашага жыцця на новы, капіталістычны — не ў сэнсе драпежніцкі — лад.

На такія думкі наводзяць "Мае ўспаміны" Адама Ягоравіча Багдановіча — бацькі выдатнага беларускага паэта Максіма Багдановіча (часопіс "Нёман", NN 5—8, 1994 г.). Фрагментарна яны былі апублікаваны яшчэ ў 70-я гады ў выдавецтве "Навука і тэхніка". Цяпер жа калектыў работнікаў музея М. Багдановіча на чале са сваім дырэктарам Алесем Бяляцкім падрыхтаваў гэту, можна смела сказаць — энцыклапедычную ў сэнсе спасціжэння гісторыі беларусаў, іх душы, разумовай, эстэтычнай, звычайнай іпастасі існавання народа на пачатку XX ст. — публікацыю. Тут жа мы маем шчасліваю мажлівасць паназіраць генеалогію таленту будучага класіка беларускай літаратуры — Максіма Багдановіча.

Ва ўспамінах усцяж расказваецца пра разнастайную, часта нялёгкаю працу людзей, пра народныя святы, песні, гульні, забавы і г. д., раслінны і жывёльны свет — пра ўсё, што спадарожнічае чалавеку ад дня нараджэння да апошняга часу яго на зямлі. І ўсім там па-свойму перагукваецца з нашымі днямі.

Таму, хто займаецца даследаваннямі на-

яўнасці ў беларускай тапаніміцы і ўвогуле ў мове беларусаў фіна-ўгорскага моўнага субстрату, таксама будзе цікава. Больш таго — ён даведаецца, што ў нашага глыбокапаважаннага і, на жаль, рана пайшоўшага ад нас паэта і вучонага Івана Ласкова на гэтай ніве быў такі салідны, аўтарытэтны папярэднік, як сам аўтар "Успамінаў".

Напісаныя цнатлівым, шырока- і глыбокаадукаваным чалавекам, мемуары расказваюць нам сярод іншага і пра не вельмі прыгожыя паводзіны казакоў (бізунчыкаў) і вайскоўцаў, якія пералоўнілі сабой Беларусь пасля задушэння Масквой паўстання пад кіраўніцтвам Кастуся Каліноўскага. А гаворыцца гэта для таго, што сёння сёй-той выстаўляе казацтва ледзь не носыбітам высокай маральнасці.

Прачытаўшы пра дзяцінства мемуарыста, мы ўбачым, як яно перагукваецца з дзяцінствам М. Горкага, з якім у свой час сябраваў А. Багдановіч. Дарэчы, яны ў свой час былі жанаты на родных сёстрах у Ніжнім Ноўгарадзе, і М. Горкі быў маладзейшы за Адама Ягоравіча.

Шмат цікавага ва "Успамінах" паведамля-

ецца пра нашу сённяшнюю сталіцу — Мінск 70—80-х гг. мінулага стагоддзя. Трэба сказаць, што Адам Багдановіч асобна прысвяціў Мінску нарыс памерам у сто старонак машынапісу. Гэты рукапіс, падрыхтаваны да друку таксама ў музеі, ужо каторы год ляжыць у рэдакцыі часопіса "Маладосць" і чакае сустрачы з чытачамі.

У А. Багдановіча вельмі багатая літаратурная спадчына. Сярод мноства розных работ назавём наступныя: "Да гісторыі партыі "Народнай волі" ў Мінску і Беларусі", "Перажыткі старажытнага светасузірання ў беларусаў" (гэты твор выходзіць сёлета ў выдавецтве "Навука і тэхніка"), шматтомная "Мова зямлі" і шмат іншых. Як сведчыць і сённяшняе жыццё, час, каб іх выдаваць і перавыдаваць, — ужо прыйшоў.

Немагчыма не сказаць (не без шкадавання) пра адзін істотны недахоп гэтай публікацыі. У ёй ёсць купюры — праўда, нешматлікія, і дзякуй, што пазначаны — дзе, на думку рэдакцыі, у горкіх словах мемуарыста прыхавана абраза ў адрас беларусаў. Будзем памятаць, што праўда толькі даламагае вышывацца ад заганаў і хвароб. Навошта ж замоўчаць яе?

І апошняе. Прыемна, што выдавецтва "Мастацкая літаратура" мае намер выдаць "Успаміны" асобнай кнігай. Можна не сумнявацца, што чалавек, сур'ёзна настроены на спасціжэнне жыцця і свету, знойдзе гэтую кнігу і адкрые для сябе нанова асобу бацькі Максіма.

Яўген ГУЧОК

Гэта было...

«ЯНЫ ЖЫВЫМІ ЗГАРАЛІ ЛЯ ВОГНІШЧАЎ»

Гады сталінскага кіравання страшным цяжарам леглі на плечы нашага народа. Вынікам адной толькі прымушовай калектывізацыі з'явіліся сотні тысяч пакалечаных лёсаў, незлічоныя матэрыяльныя і духоўныя страты.

Вастрыё рэпрэсіўнай машыны ў 1929 годзе было накіравана ў асноўным супраць сялянства, якое складала асноўную масу насельніцтва СССР, у тым ліку і Беларусі. З канца 1929 да сярэдзіны 1930 года ў краіне саветаў было "раскулачана" звыш 320 тысяч сем'яў (не менш за 2 мільёны чалавек), канфіскавана маёмасць коштам больш за 400 мільянаў рублёў. Па ацэнках дадзеных у Беларусі ў 20—40-я гады было "раскулачана" не менш за 350 тысяч чалавек.

Тэрор быў абрынуты не толькі на "контррэвалюцыйны кулацкі актыв", а і на значныя масы забяспечаных сярэднякоў, якія толькі эпизадычна ўжывалі наёмную працу або не ўжывалі яе зусім. Ужо к маю 1930 года ў рэспубліцы было раскулачана 15626 сялянскіх гаспадарак, што складала каля паловы іх агульнай колькасці. Пры гэтым, як вымушаны былі прызнаць самі арганізатары раскулачвання на XIII з'ездзе КП(б)Б, з іх 2395, або 15,3% неабгрунтавана.

З лета 1930 года, калі пачаўся працэс калектывізацыі, органы АГПУ распачалі правядзенне масавых акцый супраць сялянства. Указанні Сталіна і яго папличнікаў былі ўспрыняты на месцах як кіраўніцтва да дзеяння. У вёсцы для забяспечанай часткі насельніцтва месца не аказалася. Слова "кулак" на доўгія гады стала сінонімам слова "вораг". Апраўданымі ў адносінах да раскулачаных лічыліся любыя беззаконні з боку органаў АГПУ-НКУС.

Усё гэта не магло не выклікаць супраціўлення з боку сялянства. Праўда, яно насіла стыхійны, неарганізаваны характар і было, хутчэй, пасіўнай формай пратэсту. Ва ўсякім разе, пра арганізаваны масавы выступленні сялян у перыяд калектывізацыі на тэрыторыі Беларусі дагэтуль амаль нічога невядома. Праўда, асобныя выпадкі спонтаных

пратэстаў вядомы ў Капыльскім, Лепельскім і іншых раёнах рэспублікі. Усе яны былі разгромлены з прымяненнем рэгулярных часцей Чырвонай Арміі.

У перыяд масавай калектывізацыі па пастановах упаўнаважанага прадстаўніцтва АГПУ па БССР, судоў, рашэннямі пасялкоўных Саветаў дзесяткі тысяч жыхароў Беларусі былі высланы за межы сваёй гістарычнай радзімы. Частка з іх апынулася на поўначы цяперашняй Томскай вобласці, другая — у шматлікіх лагерах Сібілага НКУС, раскіданых па тэрыторыі Новасібірскай, Кемераўскай абласцей, а таксама Краснарскага і Алтайскага краёў. У выніку толькі гэтай акцыі ў паўночныя краі ў перыяд 1929—1932 гадоў было саслана звыш 100 тысяч беларускіх сялян. Многія з іх загінулі, асабліва ў першыя гады ссылікі ў спецыяльна створаных лагерах.

Адзін з такіх лагераў быў арганізаваны на поўначы Нарымскай акругі Заходне-Сібірскага краю ў пачатку 1930 года і прызначаны для размяшчэння ў ім ад 5 да 10 тысяч "сацыяльна-небяспечных" злачынцаў. Напрыклад, у Томскім лагера-ізалятары ў 1931 годзе ўтрымлівалася 13 тысяч "кулакоў". Штодня там памірала 18—20 чалавек. З 4880 чалавек, што прыбылі ў кастрычніку 1931 года з Беларусі ў Сібірскі лясны лагер, да красавіка 1932 года памерла 2500.

20 красавіка 1933 года СНК СССР прыняў пастанову: "Аб арганізацыі працоўных пасяленняў". Каго ж трэба было высыліць у 1933 годзе, калі, здавалася б, кулацтва "як клас" ліквідавана? Меркавалася перасяляць сялян за зрыў і сабатаж хлебнарыхтовак і іншых кампаній; гарадскіх жыхароў, якія адмаўляліся ў сувязі з пашпартызацыяй 1932—1933 гадоў выязджаць з Масквы, Мінска і Ленінграда; насельніцтва памежных вёсак, высланых у 1933 годзе ў парадку "ачысткі" дзяржаўных межаў і г. д. Тройку кіраўнікі Сібілага АГПУ ў 1933 годзе складалі дыслакацыю рассялення новага кантынента ссыльных. Першы раз указвалася, што прыбудуць 340 тысяч чалавек, другі — 281 тысяча, і 21

чэрвеня 1933 года краявому зямельнаму ўпраўленню была паслана дыслакацыя на рассяленне 248 тысяч чалавек. У Аляксандраўскай, Чаінскай, Бакчарскай, Калыванскай, Тэрвізскай, Тарскай раёнах Заходне-Сібірскага краю было накіравана каля 80 тысяч спецперасяленцаў — выхадцаў з раёнаў РСФСР, Украіны, БССР. У раёнах Нарымскай акругі меркавалася размясціць каля 150 тысяч чалавек.

Адной з буйных акцый, праведзеных ўпраўленнем Сібілага НКУС, была высылка ў маі 1933 года на Назінскі востраў звыш 5000 чалавек, якія былі скоплены ў час аблаў у Маскве і Мінску па праверцы "ўкаранення" пашпартнай сістэмы.

У сярэдзіне мая 1933 года тры баржы гэтага "спецконтынгента" былі высаджаны на востраў Назіна ў Аляксандраўскім раёне Нарымскай акругі Заходне-Сібірскага краю. На другі дзень пасля прыбыцця баржаў, 19 мая, выпаў снег, узняўся вецер, потым ударыў мороз. Галодныя, знясіленыя людзі апынуліся ў безвыходным становішчы. Яны былі здольны толькі паліць вогнішчы, сядзець, ляжаць, спаць ля агню, блукаць па востраве і есці гнілушкі, кару, мох.

Людзі пачалі паміраць. Яны жывымі згаралі ля вогнішчаў падчас сну, паміралі ад знясілення і холаду, ад алёкаў і сырасці. Толькі на чацвёрты дзень на востраве прывезлі аржаную муку, якую і пачалі раздаваць галодным па некалькі сот грамаў. Атрымаўшы муку, людзі беглі да вады, і хто ў чым мог — у шапках, галёшах — разводзілі баўтушку і алі яе.

Пачаліся выпадкі людоедства. На востраве ўтварыліся шайкі, яны тэрарызавалі людзей, адбіраючы хлеб, адзенне, збіваючы і забіваючы іх.

З 6100 чалавек, што прыбылі на востраў у маі 1933 года, на 20 ліпеня засталася 2200. Яны, ацалелыя, былі эвакуіраваны ў іншыя лагеры Сібілага АГПУ.

Калі масавыя рэпрэсіі супраць сялянства пераўзышлі ўсё разнарадкі цэнтра, 8 мая 1933 года выйшла інструкцыя — "Усім партыйна-савецкім работнікам АГПУ, суда і пра-

кратуры", падпісаная Сталіным і Молатавым, у якой канстатавалася, што беспарадкава масавыя арышты ў вёсцы ў 1933 годзе ўсё яшчэ працягваліся. У шэрагу раёнаў, у тым ліку і БССР, арышты праводзілі старшыні калгасаў, старшыні сельсаветаў і сакратары партыйных ячэек.

Дзесяткі тысяч людзей былі асуджаны паводле прынятага 7 жніўня 1932 года УЦВК і СНК СССР Закона "Аб ахове маёмасці дзяржаўных прадпрыемстваў, калгасаў і каперацыі і ўмацаванні грамадскай сацыялістычнай уласнасці". Гэты дакумент прадугледжваў і вышэйшую меру пакарання — расстрэл. Па дадзеных Вярхоўнага Суда СССР, толькі судовымі органамі ў перыяд 1933—1939 гадоў па гэтым законе было асуджана 78691 чалавек, а калі да гэтага дадаць асуджаных калегіяй АГПУ СССР і паўнамоцнымі прадстаўніцтвамі АГПУ ў рэспубліках, краях і абласцях, то колькасць рэпрэсіраваных перавысіць 540 тысяч чалавек. Па ацэнках дадзеных, у БССР гэтая лічба складала не менш чым 40 тысяч чалавек, якія ў асноўным потым і апынуліся ў шматлікіх лагерах ГУЛАГа НКУС.

У паўночны край, у раёны, якія цяпер уваходзяць у Томскую вобласць, было саслана каля 350 тысяч сялян, у асноўным з Украіны, Беларусі, Заходняй Сібіры. Адны з іх загінулі, асабліва ў першыя гады ссылікі, частка збегла і здолела недзе ўладкавацца, але нямаля было злоўлена і адпраўлена на Калыму, Салаўкі, Ігарку і іншыя мясціны зняволення.

Мне давалося аналізаваць дадзеныя па ўраджэнцах Беларусі, рэпрэсіраваных у 30-я гады на тэрыторыі былога Заходне-Сібірскага краю. Дык вось якая карціна атрымліваецца: галоўны ўдар рэпрэсіўнай машыны быў скіраваны супраць сялян (да 55%); асноўнымі матывамі арышту (да 90%) было "учыненне" "контррэвалюцыйных злачынстваў"; каля 80% усіх асуджаных было расстрэлана, а вось мінімум — пяць гадоў — атрымала з іх не больш за 2 працэнты.

Шмат часу мінула пасля тых падзей. Відавочна, ужо ніколі не ўдасца аднавіць імёны ўсіх пацярпелых. Нічым не палюіць урон, нанесены сотням тысяч людзей, але трэба яшчэ і яшчэ нагадаць пра злачынствы, здзейсненыя сталінскім рэжымам, каб гэта не паўтарылася.

І. КУЗНЯЦОЎ,

кандыдат гістарычных навук, дацэнт

Марцін КОЎЗКІ

ДОЛЯ ПРАЎДЫ

Што пакінем будучым пакаленням? Паззію, найперш. Звяртаюся ў Саюз пісьменнікаў: абвясцім конкурс на верш, на яго пластычнае ўвасабленне. Хай у Мінску на плошчы Свабоды, на Цэнтральнай ці іншай дзе паўстане помнік народу — верш "А хто там ідзе?". І хай будучы далей нашы помнікі не

генералам і палкоўнікам, не мсціўцам ці самадзержцам, а таму, што напета сэрцам.

• Кажуць, што працэс даўно пайшоў, здабываюць з сутарэнняў па цагліне, будзе многа новых гаражоў, як расцягнуць Брэскую цвярдзіну. Ды чаму адну толькі цвярдзіну, ёсць у нас і іншыя руіны.

• У сне прайшоў усё: спачатку ўказалі, тады паставілі на від, папярэдзілі, далі вымову, страгача, страгача з апошнім папярэджан-

нем, аб'явілі аб няпоўнай службовай прыгоднасці, звольнілі з працы, выключылі з КПСС... Ачомаўся: Божка, дзе цяпер тая КПСС? Але ўсё астатняе засталася!

• Дыскусія вучонай адгалоскі: зябры ў белую ці ў чорную палоску. Нашто наогул трыя флагі-рэбры — патрэбны аднаколерныя зябры.

• Спадары з Інстытута Слова, ці не робім мы штось непараўнае, калі не фіксуем мову нашага сацыялістычнага нядаўняга? Гривасцяцца выразы звыкла, адзін аб адно пэцка-

юцца, возьмем для прыкладу тое ж "сацыялістычнае" і "савецкае". Застылі моўныя глыбы: сацыялістычны выбар, сацыялістычны абавязальства, сацыялістычная рэчаіснасць, сацыялістычная сядомасць, сацыялістычны рэалізм, савецкія моладзь і жанчыны, савецкі лад жыцця, савецкае — значыць выдатнае, савецкая сям'я (народаў). Не словы выходзяць з моды, быт выпадае з быцця. Неяк унучак спытаўся пра беларускі коксагаыз, навошта той "кок" табе здаўся, а нам ён у знакі даўся, час яго, унучак, згрыз... Спадары ахоўнікі мовы, эпохі сыходзяць са словам.

ВЯЛІКІ «ЛЕС»
КУПАЛАЎЦАЎ

Гісторыя гэтай ўвасаблялася рознымі сценамі свету шмат-шмат разоў. Але не састарэла, не прыцмела, не надакучыла: акцёрская гісторыя знаных Шчасліўцава ды Нешчасліўцава. На сцэне Нацыянальнага тэатра імя Янкі Купалы іх іграюць, адпаведна, у розных складах, Геннадзь Аўсяннікаў з Сяргеем Краўчанкам ды Валеры Філатаў з Віктарам Тарасавым. "Лес" А. Астроўскага зазнаў прэм'ерныя паказы 9 і 10 лістапада, якія паўтарацца 16 і 30 лістапада. Рэжысёр — Аўгуст Мілаванаў, мастак — Барыс Герлаван, кампазітар — Аляксандр Рэнанці. Дадамо, што, дзякуючы двум складам, у пастаноўцы бярэ ўдзел буйная частка трупы тэатра.

ЁСЦЬ
ПЕЎЧЫ ДАР...

Імя заслужанага артыста Беларусі Мікалая Багданава добра вядомае аматарам вакалу. Спявак мае прыгожы барытон, якому падуладныя музычныя творы самых розных жанраў. Сёлета ён адзначыў 25-годдзе свайго творчай дзейнасці, прысвяціўшы гэтай падзеі сольны канцэрт, які адбыўся днямі ў Зале камернай музыкі.

Аднойчы Мікалай Багданаў ці то жартам, ці то ўсур'ёз сказаў, што ягоны лёс на канавала ягонае прозвішча. Сапраўды, і адметная знешнасць, і дзівосны голас, і выдатныя акцёрскія дэманстрацыі — усё гэта было закладзена ў яго самой прыродай, нібыта падаравана небам. Але, апрача гэтых вартасцяў, у М. Багданава ёсць і іншыя, так бы мовіць, прыдбаныя. Гэта перш за ўсё — яго вялікая працаздольнасць, настойлівасць у адсягненні пастаўленых мэтай і, нарэшце, адкрытасць да ўсяго новага, неспазнанага. Спалучэнне ўсіх гэтых якасцяў і дазволіла яму стаць высокім прафесіяналам, майстрам камерных спеваў. Зрэшты, ён спявае музыку самую розную: ягоны рэпертуар уключае, апрача шматлікіх камерных твораў, оперныя і аперэтанчныя арый, народныя песні. Дарэчы, у праграму свайго юбілейнага канцэрта М. Багданаў спецыяльна ўключыў разнажанравыя творы — і не толькі каб паказаць свой вялікі рэпертуарны дыяпазон. Проста ўсе творы, якія гучалі на гэтым канцэрце, былі фрагментамі яго сольных праграм розных гадоў.

Трэба сказаць, што М. Багданаў быў аднолькава пераканаўчым і ў народных песнях (руская, украінская і беларуская), і ў рамансах (выконваліся творы Даргамыжскага, Чайкоўскага, Рахманінава і Свірыдава), і ў оперных маналогіх (асабліва пранікнёна і эмацыянальна прагучала арый Рыгалега з аднайменнай оперы Дж. Вердзі), у неапалянтанскіх песнях і ў старадаўніх рускіх рамансах.

Шмат гадоў поруч з М. Багданавым працуе канцэртмайстар В. Баравікоў — таленавіты музыкант, які адчувае самыя тонкія нюансы і адценні, закладзеныя ў музыцы. Вось і ў той вечар В. Баравікоў быў годным партнёрам М. Багданава, у іх атрымаўся цудоўны дуэт.

Публіка вельмі цёпла сустрэла артыста, і пасля выканання асноўнай праграмы адбыўся свавольны "міні-канцэрт": спевачка доўга не адпускала са сцэны, і на "біс" ён праспяваў пяць твораў, адно за адно лепш.

Вольга БРЫЛОН

У СТУДЭНТАЎ
І ВЫКЛАДЧЫКАЎ

Беларускага дзяржаўнага педагагічнага ўніверсітэта пабываў Іван Пташнікаў. Ініцыятарам сустрэчы стала кафедра беларускай літаратуры.

Адкрыла сустрэчу выкладчыца, крывык і даследчык літаратуры Т. Грамадчанка. Пра жыццёвы і творчы шлях І. Пташнікава расказаў загадчык кафедры, а ішчэ пазт і літаратуразнаўца М. Мішчанчук.

Гаворку пра знакамітага пісьменніка прадоўжылі студэнты. Яны ж працягалі ўрыўкі з твораў Івана Мікалаевіча, перагарнуўшы, па сутнасці, выбраныя старонкі ягонай прозы. Прыхільна сустрэлі прысутныя выступленні самога Івана Мікалаевіча. Ён падзяліўся некаторымі сваімі пісьменніцкімі сакрэтамі, расказаў аб працы над сваімі творами, аб задачах, што стаяць на сучасным этапе перад беларускай літаратурай. І, вядома ж, адказаў на пытанні, якіх было вельмі шмат.

КНИГА А. Тарыкава "Зарніцы ў глыбінях азёр" прысвечана Глыбоччыне — аднаму з цікавейшых куткоў Беларусі. Адсюль паходзяць мастак Язэп Драздовіч, тэатральны дзеяч Ігнат Буйніцкі, артыстка Паўліна Мядзёлка, пісьменнік Тадэвуш Мастовіч-Даленга, першы электрыфікатар "Паўночна-Заходняга краю" граф Плятэр, славуты дзеяч беларускага Адраджэння К. Дуж-Душэўскі, прэм'ер-міністр БНР Вацлаў Ластоўскі, авіяканструктар Павел Сухі...

19 раздзелаў, з якіх складаецца кніга, ахопліваюць гісторыю Глыбоччыны ад сёвай мінуўшчыны да нашых дзён. У кожным з раздзелаў цікавы чытач знойдзе не надта вядомыя звесткі, што датычаць непасрэдна гэтага рэгіёна і беларускай гісторыі ўвогуле. "Зямля полацкіх крывічоў", "Паўстанні і дзе-

улады з 17 верасня 1939 года па 22 чэрвеня 1941 года, пра лёс беззавецкіх вязняў нічога не сказана. Гэтае балючае пытанне аўтар асцярожна абыходзіў маўчаннем.

15 раздзел — "Акупацыя". Тут таксама шмат фактычнага матэрыялу, але ён падаецца з пункту гледжання афіцыйнай камуністычнай гістарыяграфіі. Атрымліваецца, нібыта ўсе жыхары краю былі на баку савецкай улады, Чырвонай Арміі і КПСС. Гэта было не так. Як? Раскажу, як тое памятаю і ведаю я асабіста.

Немцы занялі Глыбокае 3 ліпеня 1941 г. Яно стала цэнтрам гебіта (вобласці), у склад якога ўвайшлі 10 даваенных раёнаў.

У верасні 1941 года ў Берасвецчы быў створаны шталаг (стацыянарны лагер) для ваеннапалонных. Яны пастаянна знаходзіліся пад адкрытым небам. У кастычніку наці-

сковыя нямецкія інспектары. Незалежна ад узросту, на вучняў прагімназіі накладвалася броне ад вывазу ў Нямеччыну на працу. Хлеб з вотруб'я выдаваўся па картках. Даводзілася галадаць. Прагімназія многіх выратавала ад гібелі. Некаторыя настаўнікі пасля вызвалення ад нямецка-фашысцкіх захопнікаў большавіцкай уладай былі рэпрэсаваныя.

Да сказанага аўтарам кнігі пра намесніка гебіткамісара па ідэалогіі Вяціцкага магу дадаць добра вядомыя мне факты. У 1944 годзе Вяціцкі са сваімі карнікамі месціўся ў гарадскім палацы графа Плятэра, адкуль рабіў карныя экспедыцыі пераважна ў Падзісенне. На яго сумленні расстраляныя сыны Пацэвіча з Ляскова, стараверы з Германавіч, партызанка-настаўніца Бельская. Вяціцкі ўласнаручна катаваў майго бацьку Мірончыка Мікалая Васільевіча за тое, што ён выраб-

З ГЛЫБІНІ
МІНУЎШЧЫНЫ

ЗАЎВАГІ НА ПАЛЯХ АДНОЙ КНІГІ

сяцігоддзі міру", "Гордасць Глыбоцкага краю", "Рэвалюцыя і вайна" — назвы раздзелаў, нібы каталог музейнай экспазіцыі. М'яне ж асабліва ўразілі тыя старонкі, дзе апавядаецца пра падзеі, сведкам якіх даводзілася быць мне самому альбо чуць пра іх ад блізкіх людзей.

У 12-м раздзеле "Крэсы ўсходне" расказваецца пра становішча ў Заходніх абшарах Беларусі, якія амаль на два дзесяцігоддзі трапілі пад польскую акупацыю. "Крэсы ўсходне" — аналаг "Северо-Западного края". У тыя часы ў Глыбоцкім краі дзейнічалі Беларуска-сялянска-рабочая грамада (БСРГ), Таварыства беларускіх школ (ТБШ), якое змагалася за права вучыць дзяцей на роднай беларускай мове, стварала бібліятэкі, драматычныя гурткі. У 1929 годзе яно было забаронена. К 1933 году на тэрыторыі Заходняй Беларусі ўжо былі зачынены ўсе беларускія школы. Дзейнічала 16 так званых утравітых школ — двухмоўных школ, у якіх навучалі на польскай і беларускай мовах, але дамінавала польская з мэтай асіміляцыі і паланізацыі беларускіх дзяцей. А. Тарыкаў апавядае, як у Глыбокім была наладжана мастацкая выстава. У дыскусіі з выкладчыкам малявання Глыбоцкай гімназіі Язэпам Драздовічам дырэктар гімназіі спрабаваў даказаць свайму апаненту, што беларускае мастацтва наогул не існуе. У адказ Я. Драздовіч прачытаў яму цэлую лекцыю пра беларускае мастацтва, за што на наступны дзень быў звольнены з працы.

13-ы раздзел "Верасень—чэрвень" прысвечаны падзеям ад 17 верасня 1939 г. (уз'яднанне Беларусі) да акупацыі краю немцамі ў чэрвені 1941 года. Гэтыя падзеі майму пакаленню добра памятныя. Усюды просты люд сустрэкаў "вызваліцеляў" з вялікім энтузіязмам: абдымаліся, цалаваліся. Але насцярожвалі смуродныя "рожкі" з газетнай паперы, набітыя "корешкамі", худаваты выгляд, слабае абмундзіраванне і харчаванне салдат і боязь іх гаварыць пра жыццё ў савецкім "раі", якога так чакалі сяляне. Гэта быў час мітынгаў, дэманстрацый, агітацыі, паказаў кіно пра перамогі большавікоў, судоў (судзілі за малейшыя праступкі), распраў з "ворагамі народа", спустошаных крам і чэргаў... Энтузіязм "вызваленых" хутка пайшоў на спад, асабліва пасля таго, як сялян прыціснулі прагрэсіўным падаткам.

Ужо ўвосень 1939 года, праз месяц, працавалі школы на беларускай мове, і вучылі ў нашай Лужкоўскай школе пераважна тыя ж самыя настаўнікі. Маляванне ў нас выкладаў Язэп Драздовіч, якога мы, вучні, называлі "дзядзькам Язэпам". Я яго добра помню. Гэта быў выдатны настаўнік, добры і вельмі прыемны чалавек. Вакол яго заўсёды гуртаваліся вучні. Ладзіліся выставы малюнкаў школьнікаў.

Пасля "вызвалення" ў святыні краю Берасвецчы, старажытным духоўным і культурным асяродку, "вызваліцелі" зрабілі адну з двух самых вялікіх у Беларусі турму НКВД для дзесяці раёнаў. Прэстыж савецкай улады хутка падаў, людзі чакалі вайны...

Пра вынікі большавіцкіх рэпрэсій на Глыбоччыне за няпоўныя 2 гады большавіцкай

нулі маразы. Палонныя гінулі ад голаду і холаду. 14 кастрычніка 1941 года яны паўсталі, штурмам падалі агнявыя кропкі і вырваліся з лагера. Партызанскі рух у Глыбоччыне зарадзіўся ў 1942 годзе. А ў снежні пачаліся карныя экспедыцыі немцаў.

Вясной 1943 года ў Глыбокае прыбыў полк Гіль-Радзіёнава ў форме эсэсаўцаў-франтавікоў з наркаўнымі павязкамі "РОА" ("Российская освободительная армия"). Тут яны не паладзілі з немцамі, іх знялі з партульнай службы і накіравалі на барацьбу з партызанамі; штаб перамясціўся ў Докшыцы, дзе полк наладзіў кантакты з партызанамі, правёў у Пліскім раёне мабілізацыю і выступіў супраць немцаў. У жніўні 1943 года радзіёнаўцы знішчылі нямецкую роту, якая ўдзельнічала з імі ў аперацыі супраць партызан, занялі вузлавую станцыю Крулеўшчына, знішчылі яе гарнізон і ўсе стратэгічныя аб'екты. Полк ператварыўся ў 1-ю антыфашысцкую брыгаду. Памёр Гіль-Радзіёнаў ад ран падчас Полацка-Лепельскай бітвы.

Аўтар расказвае і пра італьянскіх ваеннапалонных, якіх немцы расстралялі ў Глыбокім, аб расстрэле ксяндзоў каля вёскі Мікалаеўка, знішчэнне яўрэяў, пра баі па вызваленні Глыбокага 3 ліпеня 1944 года.

На Глыбоччыне, якая зусім нядаўна была пад польскай акупацыяй і ўжо паспела адчуць, што такое акупацыя большавіцкая, аб усенародным супрацьстаянні нямецка-фашысцкім захопнікам і размовы быць не маглі. Тыя, хто зведаў большавіцкі "раі" за няпоўныя два гады (17 верасня 1939 г. — 22 чэрвеня 1941 г.), чакалі нямецкага вызвалення ад расстрэлаў, турмаў, "ывазаў", лагераў смерці, прымусовай калектывізацыі і г. д. Іншыя, пераважна польскай нацыянальнасці альбо "касцельныя палякі", чакалі вяртання з дапамогай заходніх саюзнікаў польскай улады. Нацыянальнае свядомыя беларусы спадзяваліся на нацыянальнае адраджэнне і стварэнне свайго дзяржавы. Мясцовы і прышлы люмпен быў за большавікоў. Але большасць насельніцтва была проста заклапочана тым, каб выжыць. Партызанам з карэннага насельніцтва на Глыбоччыне было няшмат. Імі былі пераважна "восточнікі". Па ўласнай ініцыятыве, па палітычных ці ідэалагічных матывах і на баку немцаў ваявала нямнога. Звычайна гэта былі слаба адукаваныя паліцаі. Праводзілася мясцовая мабілізацыя ў РОА Гіль-Радзіёнава, "самаахову", у паліцыю Вяціцкага.

У Глыбоцкім гебіце было акупацыйнае цывільнае кіраўніцтва. З самага пачатку акупацыі Беларусі немцы адпусцілі ваеннапалонных беларусаў дадому, саўгасы і калгасы былі распушчаны. Падаткі сяляне плацілі меншыя, чым пры большавіках. З восені 1941 года працавалі школы на беларускай мове. У Глыбокім былі адчынены 10-месячныя настаўніцкія курсы і прагімназія, пра якую А. Тарыкаў нават не ўпамінае. У прагімназіі працавалі выдатныя настаўнікі, такія, як А. Сабалеўскі. Умовы для вучобы былі кепскія, шмат было пераросткаў, асабліва сярод хлопцаў. Многія тут не толькі вучыліся, а і хаваліся ад ваеннага ліхалецця. Час ад часу ў класы нечакана прыходзілі ад гебіта вай-

Даводзілася галадаць. Прагімназія многіх выратавала ад гібелі.

ляў скуры нібыта для партызан. І каб шляхціц Шыпіла (знаёмы Вяціцкага) не заступіўся, бацьку забілі б.

Пасля адной карнай экспедыцыі ў Падзісенне Вяціцкі прыгнаў у Лужкі вялікі статак кароў, забраных у тамашніх жыхароў, каб не кармілі малаком партызан. Змучаныя дарогай, голадам, застаўшыся без сваіх гаспадароў, нядоеныя каровы так раўлі, што людзі, глядзячы на іх, плакалі. Вось такі Вяціцкі быў "ідэолаг", і гэта толькі тое, што ён тварыў у нашай мясцовасці.

У 16-м раздзеле "Пасляваенны дзень горада" аўтар расказвае пра гадоўныя вехі ў жыцці Глыбокага і краю пасля вызвалення ад нямецкіх захопнікаў. Вялікая цяжкасць перш за ўсё лягла на сялян: трэба было здаваць збожжа, бульбу, лён, малако, мяса, яйкі, масла, плаціць грашовыя падаткі, прымусова падпісвацца на пазыку. А як абклалі падаткамі сады, людзі сталі іх высякаць. Акрамя таго, прызначаліся вялікія нарады на загатоўку лесу, па рамонце дарог. У кнізе аўтара не раскавана, як у былы прыгранічны край, дзе былі прыватныя і фермерскія сялянскія гаспадаркі, за вайну асабліва не разбураныя, нахлынула шмат галоднага люду з усходняй часткі краіны, дзе большавікі і акупанты

людзі былі даведзены да поўнай галечы і дыстрафіі, і таму сталі злодзеямі і рабаўнікамі.

Значную цікавасць уяўляюць прыведзеныя ў кнізе А. Тарыкава звесткі аб нацыянальным складзе Глыбокага раёна і яго дынаміцы. На 1 студзеня 1945 года ў ім пражывала 89,2% беларусаў, 10% палякаў, 0,5% яўрэяў, 0,3% татар. Аднак ужо ў лютым таго ж года зарэгістравана 676 рускіх (у студзені ні аднаго), "палякаў" — 1/3 частка насельніцтва, украінцаў — 44 чалавекі. Аўтар такую этнічную метамарфозу тлумачыць не міграцыйнай насельніцтва на працягу каля аднаго месяца, а палітычнымі фактарамі. Рэч у тым, што 9 верасня 1944 года новымі ўладамі Польшчы быў заключаны Дагавор з СССР аб узаемным абмене цывільным насельніцтвам, у якім гаварылася, што ён будзе весціся строга добраахвотна, без якога-небудзь прымусу. Перад вайной людзі ўжо зведалі бальшавіцкі "рай", баяліся рэпрэсій, непаспелых падаткаў, прымусовай, амаль бясплатнай, працы, калектывізацыі, рэлігійнага, ідэалагічнага і палітычнага прыгнёту, абвінавачванняў у супрацоўніцтве з немцамі. Гэта і паслужыла такому "рэвалюцыйнаму" і масавому польскаму нацыянальнаму самавызначэнню карэннага беларускага каталіцкага насельніцтва. І нават праваслаўнага! Усе, хто меў хоць які-небудзь польскі дакумент, скажам, пасведчанне, што калісьці вучыўся ў польскай школе, пісаліся палякамі. Пад польскай псеўданцыянальнасцю беларусы "добраахвотна" перасяліліся ў Польшчу. Утвораны вакуум хутка запаўняўся камісарамі, партыйнымі работнікамі, будаўнікамі савецкай улады, прадстаўнікамі карных ведамстваў, рознымі спецыялістамі, вайскоўцамі і іх сем'ямі, сваякамі, пераважна рускімі. У краі знаходзілі ратаванне ад голаду многія людзі з мясцін, дзе ён лютаваў.

Увосень 1944 года ў Глыбокім было адкрыта педагагічнае вучылішча. Я мог бы расказаць пра побыт і вучобу ў ім, бо сам там вучыўся. Але толькі значна, што аўтар кнігі не расказаў аб маладых беларускіх патрыётах з Глыбоцкага педвучылішча, якія ў тыя змрочныя часы разам з іншымі такімі ж патрыётамі з Пастаў, Слуцка адстойвалі незалежнасць Беларусі, яе бела-чырвона-белы сцяг і Пагоню, за што новыя "вызваліцелі" з імі жорстка расправіліся. Многія з гэтых юных беларускіх патрыётаў загінулі ў турмах і канцлагерах ці дачасна памерлі. Да гэтага часу іх памяць не ўвекавечана, хаця ўсе яны рэабілітаваны. Іх патрыятызм і грамадзянскі подзвіг павінны быць прыкладам для беларускай моладзі.

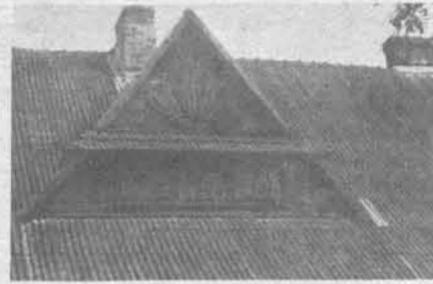
У Глыбокім, як і ўсюды ў Беларусі, назіраецца густая засмечанасць каланізатарскай і бальшавіцкай тапанімікай. Вось назвы вуліц: Леніна, Савецкая, Камуністычная, Маркса, Кірава, Горкага, Маскоўская, Камсамольская і г. д. А чаму ж іх не замяніць імёнамі сваіх, беларусаў — горадскі краю?

Нічога аўтар не расказаў у сваёй кнізе, як праходзіла "добраахвотная" калектывізацыя на Глыбочыне. Вось як, напрыклад, яна праходзіла ў маёй вёсцы Жарсцяныцы. На арганізацыю калгасаў былі мабілізаваны партыйныя ўсе дзяржаўныя служачыя — ад урачоў да КДБ. Прыйдучы арганізатары калгаса ў вёску, а сяляне разбягуцца хто куды, пахаваюцца. Урэшце, уладам надакучыла гуляць у жмуркі. Каб зламаць вяскоўцаў, пожны жарсцяны аддалі сялянам з суседняй вёскі Лапунова, якія іх скасілі сабе. Каб скасіць на зіму не засталася без сена, жарсцяны ў лапуноўцаў сена адабралі, не без бойкі. План калектывізацыі праваліўся. Знайшлі другі метад (вопыт у партыі ўжо быў вялікі). У Жарсцяныцы трэба было прымусіць "добраахвотна" ўступіць самага аўтарытэтнага і паважанага чалавекі — Міколу Лабяка, але як? Яго малалетняму сыну з дапамогай правакатара ўсучылі абрэз вінтоўкі, а назаўтра кэдэбісты прыйшлі, забралі хлопца і свой абрэз. Сына адправілі на катаргу, а бацька яго цяпер ужо сам "добраахвотна" падаў заяву ў калгас, а за ім "добраахвотна" падалі заявы і астатнія сяляне, усе малазямельныя, небагатыя. Тым не менш, у нашай вёсцы падчас вайны сяляне не галадалі, нават ратавалі ад голаду бежанцаў. Пухлі ж ад голаду пасля таго, як уступілі ў калгас.

У 70—80-х гадах Глыбоцкі раён, дзякуючы працавітасці, таленту і самадyscyплінаванасці людзей, у эканамічных і культурных адносінах стаў адным з найбольш заможных у рэспубліцы. У горадзе з насельніцтвам каля 20 тысяч чалавек 950 чалавек з вышэйшай і 2057 — з сярэдняй спецыяльнай адукацыяй.

17-ы раздзел "Росы на камянях" дакладней было б назваць "слёзы на камянях". Тут гаворка ідзе аб знішчаных і запушчаных помніках краю. У пачатку 1960 года знішчана глыбоцкая аўстэрыя (дом для прыезджых, месца для правядзення ўрачыстасцей, карчма), на яе месцы пабудаваны адзіны ў горадзе фантан, названы чамусьці "слёзы Карэпавай". У канцы 60-х гг. быў знішчаны безразвесці касцёл, якому, па выразу Напалеона, не сорамна было б стаяць у Парыжы разам з Нотр-Дамам. Непадалёк ад Варганскай гары разбурана драўляная царква XIX ст. Знікла драўляная царква, што стаяла каля вёскі Вялец, пабудаваная ў XVIII стагоддзі. Залушчаны старажытныя пабудовы ў Гарадцы (чамусьці перайменаваны ў Дзіўнае). Новую назву мясцовыя жыхары тлумачаць пасвойму: яна дадзена таму, што граф Плятэр, каб убачыў цяперашні беспарадкі і запушчанаць у яго былым маёнтку, вельмі б здзівіўся.

У апошнім 19-м раздзеле аўтар разважае аб будучыні Глыбокага і краю. Многія прапановы слушныя, але кардынальныя праблемы краю і горада ён абыходзіць. Гэта — выхаванне ў людзей беларускага патрыятызму, нацыянальнай самасвядомасці, адраджэнне роднай мовы, паўсюдная замена чужынскай тапанімікі сваёй, беларускай, увекавечанне

памяці слаўных людзей Беларусі, што аддалі свае веды, здароўе і жыццё народу і Бацькаўшчыне; ліквідацыя дзяржаўнага феадалізму ў сельскай гаспадарцы; раздзяржаўленне і прыватызацыя мясцовай прамысловасці, рэарганізацыя мясцовых органаў улады, пад'ём традыцыйных галін эканомікі краю (льнаводства, жывёлагадоўля, лясная і водная гаспадарка); ператварэнне Беразвечча — старажытнага цэнтра духоўнага і культурнага жыцця краю — у сучасны цэнтр культуры і навукі. Тут проста грэх трымаць турму. Неабходна адбудаваць у колішнім выглядзе разбураны безразвесці касцёл. Бо-гаслужэнне ў цэрквах і касцёлах неабходна перавесці на беларускую мову, законам забараніць русіфікацыю і паланізацыю насельніцтва краю праваслаўнай і каталіцкай канфесіямі.

Зробленыя мной заўвагі, удакладненні і некаторыя дапаўненні ніяк не зніжаюць каштоўнасці кнігі.

Іван МІРОНЧЫК,
прафесар

На здымках: куточки старога Глыбокага.

ЯШЧЭ НЕ ЎСЁ СТРАЧАНА?

Карціна "Белае возера" рэжысёра Леаніда Мартынюка з Мінска атрымала прыз дзіцячага журы на Міжнародным кінафестывалі фільмаў для дзяцей, што адбыўся ў кастрычніку гэтага года ў Коўне.

Бадай, гэты твор мог бы прэтэндаваць на галоўную ўзнагароду, але... Але таму, што ў конкурсе ўдзельнічалі толькі тры поўнаметражныя ігравыя стужкі, "дарослае" журы, якое ўзначальваў знакаміты літоўскі кінарэжысёр Арунас Жабрунас (пэўна, гледачы старэйшага ўзросту памятаюць яго карціну "Дзяўчынка і рэха", што была адзначана ў свой час у Канах), вырашыла шукаць лепшы фільм фестывалю сярод анімацыйных стужак. І такім чынам галоўны прыз дастаўся мультыплікацыйнаму фільму "Волат трапіў у бяду" маладога эстонскага рэжысёра Рыха Лувуса.

І ўсё ж вострасацыяльнаю і адначасова паэтычнаю карціну "Белае возера", якая была знята на "Беларусьфільме", напачатку прыхільнасць літоўскіх школьнікаў, што ўваходзілі ў склад дзіцячага журы. Магчыма, іх кранула непасрэднае і шырае выкананне галоўных роляў юнымі актэрамі, якіх вельмі трапна падбраў рэжысёр. Удзел у гэтым фільме, здаецца, стаў удалым дэбютам у кіно для Алёшы Рудэрмана, сына вядомага беларускага кінадакументаліста Аркадзя Рудэрмана, што загінуў у Таджыкістане, і для маскоўскай школьніцы Машы Ліпкінай. Невыпадкова пасля "Белага возера" дзяўчынку запрацілі здымацца яшчэ ў некалькіх фільмах.

Стварача дзіцячае кіно ў краінах былога Савецкага Саюза робіцца зараз усё цяжэй і цяжэй, — канстатавалі многія ўдзельнікі фестывалю. Дадамо, што яшчэ цяжэй дзецям убачыць гэтае кіно на тэле- і кінаэкранах.

Павел МАГІЛІН

ПРЫЕХАЎ ГОСЦЕМ. З ПАРЫЖА

На пачатку канцэртнага сезона Беларуска-дзяржаўная філармонія падарыла слухачам сустрэчу з надзвычай цікавым маладым піяністам. Аркадзь Валодзь — гэтае імя ўжо было на мінскіх афішах, калі ў сезоне 1992-93 гг. у спектаклі ДАВТа "Царская нявеста" партыю Гразнога выконваў спявак з Францыі, ураджэнец Гродзеншчыны, выпускнік Беларускай кансерваторыі А. Валодзь. Але ж цяпер на сцэну выйшаў ягоны сын, таксама Аркадзь. Малады піяніст, выхаванец музычнага вучылішча пры Маскоўскай кансерваторыі, з нядаўняга часу жыве ў Парыжы, шмат выступае, робіць запісы, удасканальвае сваё выканаўчае мастацтва ў Мадрыдзе ў Дамітрыя Башкірава.

Канцэрт яго ў Мінску выклікаў вялікую цікавасць прафесійных музыкантаў, педагогаў, навучэнцаў. Слухачы трапілі ва ўладу надзвычай тонкага жываліся "Адлюстраванню" М. Равэля, былі ў захапленні ад феноменальнай тэхнікі ў "Танцы смерці" Сен-Санса — Ліста — Гораўіца ды Другой венгерскай рапсоды Ліста — Гораўіца. Як зазначалася ў анатацыі да канцэрта, "Валодзь на слых, з дыскаў, літаральна "пераздымае" транскрыпцыі Гораўіца". Слухачы такое выкананне ў канцэрце шмат каму давалося ўпершыню!

Безумоўна, гэтая ігра зачароўвае і захапляе. Саната Мі мажор Ф. Шуберта ды Восем п'ес ор. 76 І. Брамса вызначаліся выразнасцю трактоўкі, эмацыянальнасцю, шырасцю выказвання. Але ж найбольш уразілі транскрыпцыі, выкананыя з уразлівай яркасцю ды бляскам, дзе віртуознасць ма-

ладага музыканта дасягнула дасканаласці. На "біс" прагучалі Варыяцыі У. Гораўіца на тэмы оперы "Кармэн", "Турэцкі марш" В. Моцарта ва ўласнай апрацоўцы піяніста ды "Палёт чмяля" ў транскрыпцыі вядомага музыканта Ж. Цыфры, якога называюць "уваскрэслым Лістам" (вядома, што ўражаны іграй А. Валодзь, Цыфра падараваў яму раяль і ноты сваіх транскрыпцый). Гэты музычны феерверк не меў нічога агульнага з халоднай рацыянальнай віртуознасцю: А. Валодзь проста ўразіў публіку эмацыянальнасцю, найтанчэйшай градацыяй пачуццяў.

Наступным днём піяніст сустрэўся з навуцэнцамі Рэспубліканскага ліцэя пры БАМ. У зале была і маці А. Валодзь — выпускніца нашай кансерваторыі, колішняя артыстка хору радыё і тэлебачання. Яна адказвала на пытанні аўдыторыі пра дзяцінства і гадзі навування сына. А той — іграў: зноў гукалі транскрыпцыі Гораўіца, але больш было ўласных апрацовак Рахманінаў, Чэрні, Штраўса, Хачатуран, — гэткую стыльваю ды характарную разнастайнасць прадэманстравалі малады віртуоз.

Безумоўна, у піяніста з феноменальнай віртуознасцю — вялікі шлях у мастацтве. І няхай многае з таго, што ў маладосці атрымліваецца несвядома, інтуітыўна, будзе падмацавана рацыяй, сэрцам, сталасцю, вопытам. Будзем спадзявацца, што першая сустрэча з даравітым піяністам А. Валодзем станеца для Мінска пачаткам доўгага творчага знаёмства з ім.

Іна ГУРАРЫЙ

Заснавальнікі:
Саюз пісьменнікаў Беларусі
і Міністэрства культуры і друку
Рэспублікі Беларусь
Выходзіць з 1932 года

Газету рэдагавалі

Х.Дунец	(1932-35)
І.Гурскі	(1935-41)
А.Куляшоў	(1945-46)
М.Горцаў	(1947-49)
П.Кавалёў	(1949-50)
В.Вітка	(1951-57)
М.Ткачоў	(1957-59)
Я.Шарахоўскі	(1959-61)
Н.Пашкевіч	(1961-69)
Л.Прокша	(1969-72)
Х.Жычка	(1972-76)
А.Асіпенка	(1976-80)
А.Жук	(1980-86)
А.Вярцінскі	(1986-90)

Галоўны рэдактар

Мікола ГІЛЬ

РЭДАКЦЫЙНАЯ РАДА:

Святлана БЕРАСЦЕНЬ

Андрэй ГАНЧАРОЎ

першы намеснік галоўнага рэдактара

Юрась ЗАЛОСКА

Міхась ЗАМСКІ

Галіна КАРЖАНЕЎСКАЯ

Барыс ПЯТРОВІЧ

намеснік галоўнага рэдактара

Юрась СВІРКА

АДРАС РЭДАКЦЫІ:

220600, ГСП, Мінск,

вул. Захарава, 19

ТЭЛЕФОНЫ:

прыёмная рэдакцыі

332-461

намеснікі галоўнага рэдактара

332-525, 331-985

аддзель:

публіцыстыкі 332-525

пісьмаў і грамадскай думкі

331-985

літаратурнага жыцця

332-462

крытыкі і бібліяграфіі

332-204

паэзіі і прозы 332-204

музыкі 332-153

тэатра, кіно і тэлебачання

332-153

выяўленчага мастацтва

і аховы помнікаў 332-462

навін 332-462

мастацкага афармлення

332-204

фотакарэспандэнт 332-462

бухгалтэрыя 268-640

Пры перадруку просьба

спасылацца на "ЛІМ".

Рукапісаў рэдакцыя не вяртае

і не рэцэнзуе.

Пазіцыя рэдакцыі можа

не супадаць з думкамі

і меркаваннямі аўтараў публікацый.

Набор і вёрстка

камп'ютэрнага цэнтра «ЛІМА»

Апаратныя сродкі і тэхнічная

падтрымка — фірма «Дайнова»

Выходзіць раз на тыдзень

па пятніцах

Друкарня "Беларускі Дом друку"

(г.Мінск, пр. Ф.Скарыны, 77)

Індэкс 63856. Наклад 11534.

Нумар падпісаны 10.11.1994 г.

ПАНЯДЗЕЛАК, 14.11

Беларускае тэлебачанне
9.05 Дзевяны веснік
9.20, 20.20 Пяць хвілін на жарты
9.30 Беларускі тур
9.50 "Чарапашкі ніндзя"
10.40 "Па сакрэту ўсяму свету", м/ф
12.40 "АВС-клуб" у Амерыцы
12.55 "Любачка — галубачка мая". Памяці Г. Радзюкавай
13.55 Настальгічны дывертысмент, ч. 4
15.10 Чарнобыльскі след
15.45 "Ваша тлушка", д/ф
16.15 Тэлебачанне — школе. Асвета і культура Беларусі ў канцы XVIII — першай палове XIX стагоддзяў
16.40 "Бімбат". "Вясёлка" ў Радзюкавай
17.00 Навіны
17.10 Якія мы гаспадары?
17.40 Праспект
18.10 Навіны (Брэст)
18.35 Навіны ВВС
19.10 Аэробіка
19.40 Закон і слова
20.00 "Высокі стыль". Мірская мастацкая школа
20.15 Імпенне шчырасці
20.25 Кантакт
20.30 Кальханка
21.00 Панарама
21.40 Спартыўны тэлежур'ер
22.00 Тэлевізійны Дом кіно
23.20 Ніка
23.35 Дайджэст
23.45 Пад купалам Сусвету
23.55 "Паласа Сімарона"

Канал "Астаніна"
14.00 "Гаражы і іншыя"
14.25 Хроніка дзелавага жадзя
14.30 Пад знакам Меркурыя
14.45 Будзьце здаравыя
14.50, 15.50, 20.00, 22.50 Навіны
15.00 Камікс-бум
15.30 Зорная гадзіна
16.20 "Элен і хлопцы"
16.45 "Жаба Піпа", мульт
16.50 Свет сёння
17.00 Лабірынт
17.25, 20.30 Надвор'е
17.30 Хакай. ЦСКА — "Зоркі Расіі". У перапынках: (18.10) — Гадзіна пік, (19.00) — Добрая ночы, малышы!
20.40 Калі...
21.25 Тэатр + ТБ
22.10 Кабарэ "Усе зоркі"
23.05 Шасць вечароў з Ю. Нікуліным, ч. 6
23.45 "У цішыні", мульт
23.50 Прэс-экспрэс
24.00 Тэлемамуары

Канал "Расія"
17.25 Выратаванне 911
18.20 Вуснамі дзіцяці
18.50 Нікто не забыты
19.00, 22.00 Весткі
19.25 Падрабязнасці
19.35 "Спрут-6"
20.40 Рэпарцір
21.00 Момент ісціны
22.20 Рака часу
22.25 Аўтаімгненне
22.30 Спартыўная карусель
22.35 Хто мы?
23.20 Джэз-клуб
23.50 Зоркі гавораць
23.55 Новы ілюзіён

Санкт-Пецярбург
12.00, 14.30, 18.30, 21.30 Інфарм ТБ
12.10 Чароўная лінія
12.25 "Нямецкая хваля"
12.55, 14.20, 17.50, 19.05 Музычны момант
13.00 Тэст
13.30, 19.25 "Каміла, ці Нераскрытыя таямніцы"
14.40 "Страсці", м/ф
16.15 Падарожжа па Усходу
16.30 Будні
16.45 "Як трапіць у Лукмор'е", ч. 1
17.05 Выбары-94
17.55 Чалавек на зямлі
18.50 Спорт, спорт, спорт...
19.10 Вялікі фестываль
20.15 "Аркестр", муз. фільм
20.40 Небаспелая прафесія — журналіст. Прамы эфір
21.15 Тэлеслужба бяспекі
21.45 Спартыўныя навіны
22.00 Ваш стыль
22.05 "Да запатрабавання", м/ф

Аўторак, 15.11

Беларускае тэлебачанне
8.00 Навіны
8.10, 23.15 Дайджэст
8.20, 20.25 Пяць хвілін на жарты
8.25 "Мелодыі экрану"
9.00 Тэлебачанне — школе. Асвета і культура Беларусі ў канцы XVIII — першай палове XIX стагоддзяў
9.25 "Паласа Сімарона"
10.40, 16.40 "Бімбат"
11.00 "Дыназаўрыкі", мультсерыял

11.35 "Джон Рос. Афрыканскія прыгоды", м/ф, ЗША, с. 1
12.10 "Пасля 2000 года", д/ф, с. 1
13.05 Урок здароўя
13.45 Тэлежур'ер "Гаў-гаў"
14.10 "Нов І К" — топ-10
15.15 "Пад знакам Пагоні", д/ф
15.30 "Горад майго юнацтва. Мсціслаў", нарыс
15.45 "Дзяўчынка і лев", мульт
16.00 Тэлебачанне — школе. В. Дунін-Марцінкевіч. Камедыя "Пінская шляхта"
17.00 Навіны
17.10 "Маё каханне, мой смутак"
18.10 Навіны (Віцебск)
18.35 Навіны ВВС
19.10 Эканамічная хваля
19.55 "І вера, і надзея, і любоў..."
20.30 Кантакт
20.35 Кальханка
21.00 Панарама
21.40 Пад купалам Сусвету
21.50 "Вялікія паветраныя гонкі" (Вялікабрытанія), м/ф, прэм'ера
22.40 Футбол. Беларусь — Нарвегія. Чэарцэ гадзіны напярэдні матчу
23.00 Ніка
23.25 "Музыка без межаў". Канцэрт-прэзентацыя сімфанічнага аркестра Тэатра оперы і балета Беларусі
0.25 Сталіца

Канал "Астаніна"
5.30, 7.00 Раніца
6.50, 7.50, 8.50, 9.50, 14.50, 15.50, 17.50, 20.00, 22.50 Навіны
8.00 "Вайна гобатаў"
8.25, 18.30 "Дакая Роза"
9.00 Амерыка з М. Таратугам
9.25 Канцэрт з твораў Р. Шчадрына
15.00 Дамісолька
15.30 Памык намі, дзяўчынкамі
16.00 Джэз
16.25 "Элен і хлопцы"
16.50 Свет сёння
17.00 Ведзі
17.30 Загадка СБ
17.40, 20.30 Надвор'е
17.45 Дакументы і лісы
18.00 Гадзіна пік
18.55 Тэма
19.40 Добрая ночы, малышы!
20.40 З першых рук
20.50 "Пяць дзён — пяць начэй", м/ф
23.05 У свеце джаза
23.25 Відэамікс
23.50 Прэс-экспрэс
24.00 Танцы, танцы, танцы

Канал "Расія"
6.30 Формула-730
7.00, 11.00, 15.00, 19.00, 22.00 Весткі
7.20 Патрабуюцца... патрабуюцца...
7.30 Час дзелавага людзей
8.00 Навіны АВС
8.25 Гандлёвы дом
8.40 К. Ваншэннін пра Я. Франкеля
9.05 Здарова жывеш
9.20 А. Шніткэ. Канцэрт для фартэпіяна з аркестрам
9.45, 19.35 "Санта-Барбара"
10.35 Тэлегазета
10.40 Сялянскае пытанне
15.20 Студыя "Рост"
15.50 Там-там навіны
16.05 Свята кожны дзень
16.15 Далёкі Усход
16.55 Казкі для бацькоў
17.25 Кліп-антракт
17.35 Людзі
18.05 Неппулярная тэма
18.20 Залатая шпора
19.25 Падрабязнасці
20.30 Я — лідэр
21.00 60 хвілін
22.20 Рака часу
22.25 Аўтаімгненне
22.30 Спартыўная карусель
22.35 Тэатральны раз'езд
23.20 ЭКП
23.35 Зоркі гавораць

Санкт-Пецярбург
12.00, 14.30, 18.30, 21.30 Інфарм ТБ
12.10 Чароўная лінія
12.25 "Нямецкая хваля"
12.55, 14.25, 17.50, 19.05 Музычны момант
13.00 Хупкая дапамога
13.30, 19.25 "Каміла, ці Нераскрытыя таямніцы"
14.40 Тэлемамуары
14.45 "Мой сябар Іван Лапшыні", м/ф
16.25 Мультфільмы
16.45 Тры колы, фаліант і...
17.05 Выбары-94
17.55 Па ўсёй Расіі
18.50 Спорт, спорт, спорт...
19.10 Вялікі фестываль
20.15 Падсякай
20.30 Тэатральныя бінокль
21.10 Тэлемамуары
21.15 Тэлеслужба бяспекі
21.45 Спартыўныя навіны
21.55 Ваш стыль
22.05 "Энергічныя людзі". Спектакль Тэатра імя Г. Таўстанагава

Серада, 16.11

Беларускае тэлебачанне
8.00 Навіны
8.10, 21.55 Пяць хвілін на жарты

8.15, 0.20 Дайджэст
8.25 Планета людзей
8.45 Вытокі
9.00 Тэлебачанне — школе. В. Дунін-Марцінкевіч. Камедыя "Пінская шляхта"
9.40, 17.10 "Маё каханне, мой смутак"
10.40, 23.10 "Вялікія паветраныя гонкі", с. 1
11.30, 16.30 "Бімбат"
11.50 "Дыназаўрыкі"
12.25 "Джон Рос. Афрыканскія прыгоды", с. 2
12.55, 0.30 Футбол. Алімпійскі адборачны турнір. Беларусь — Нарвегія
14.50 "Жыла-была пчолка", мульт
15.10 "Пасля 2000 года", с. 2
16.10 "Абразы", д/ф
17.00 Навіны
18.10 Навіны (Гомель)
18.30 Навіны ВВС
18.50 Футбол. Адборачны матч чэмпіянату Еўропы. Беларусь — Нарвегія
20.50 Кальханка
21.10 Панарама
21.50 Кантакт
22.00 "Крок": "Пяць зорак"
23.00 Пад купалам Сусвету
0.05 Футбол. Зборная Беларусі — зборная Нарвегіі. Чэарцэ гадзіны пасля матча

Канал "Астаніна"
5.30, 7.00 Раніца
6.50, 7.50, 8.50, 9.50, 14.50, 15.50, 17.50, 20.00, 22.50 Навіны
8.00 "Сказанне пра Ігараў паход", мульт
8.25, 18.30 "Дакая Роза"
9.00 Клуб падарожнікаў
15.00 Паглядзі — паслухай
15.20 Адказы
16.00 Цін-тэнік
16.25 "Элен і хлопцы"
16.50 Свет сёння
17.00 Кампанія "Мір"
17.20 Дзень добры, гэты я!
17.40, 20.30 Надвор'е
17.45 Дакументы і лісы
18.00 Гадзіна пік
18.55 Кінапанарама
19.40 Добрая ночы, малышы!
20.40 Маналог
20.50 Сенсацыі рускага тэатра
21.45 Мініцора
21.55 Футбол. Адборачны матч чэмпіянату Еўропы. Шатландыя — Расія
23.50 Прэс-экспрэс
24.00 Я вам спяю

Канал "Расія"
6.30 Формула-730
7.00, 11.00, 15.00, 19.00, 22.00 Весткі
7.20 Патрабуюцца... патрабуюцца...
7.30 Час дзелавага людзей
8.00 Сусветныя навіны АВС
8.25 Павахалі
8.35 Неппулярная тэма
8.50 Ранішні канцэрт
9.05 "Расія распята"
9.45, 19.35 "Санта-Барбара"
10.35 Тэлегазета
10.40 Сялянскае пытанне
15.20 Студыя "Рост"
15.50 Там-там навіны
16.05 Свята кожны дзень
16.15 "Пагадзя зорка?"
16.55 Фільм-прэм'ер
17.10 Будні
17.50 У свеце аўта- і мотаспорту
18.20 Пяць хвілін пра добрае жыццё
18.25 Свая гульня
19.25 Падрабязнасці
20.30 Вялікі скандал
21.05 Надзвычайны канал
22.20 Рака часу
22.25 Аўтаімгненне
22.30 Спартыўная карусель
22.35 ЭКП
22.45 Фестываль неігравага кіно ў Екацярынбургу
23.15 Зоркі гавораць

Санкт-Пецярбург
12.00, 14.30, 18.50, 21.30 Інфарм ТБ
12.10 Чароўная лінія
12.25 "Нямецкая хваля"
12.55, 14.25, 17.50, 19.25 Музычны момант
13.00 Хупкая дапамога
13.30 Урок нямецкай мовы
13.45 "Еўрапейскі калейдаскоп"
14.15 "В. Суржык. Заваяванне Сібіры Ермаком", д/ф
14.45 "Драны добры чалавек", м/ф
16.20 Казка за казкай
17.05 Выбары-94
17.55 Пецярбургская лінія
18.50 Спорт, спорт, спорт...
19.10 Вялікі фестываль
19.30 "Дзе знаходзіцца нофелет", м/ф
20.50 Танце М. Плісецкай
21.10 Тэлемамуары
21.15 Тэлеслужба бяспекі
21.45 Спартыўныя навіны
21.55 Ваш стыль
22.05 "У доме насупраць", м/ф (Францыя)

Чацвер, 17.11

Беларускае тэлебачанне
8.00 Навіны
8.10, 20.30 Пяць хвілін на жарты
8.15, 0.15 Дайджэст
8.25 Крада
8.45 "Лясная казка", мульт

8.25, 17.10 "Маё каханне, мой смутак"
9.25 Тэлевізійны "Арт-клуб". І Міжнародны пленэр імя М. Шагала
9.55, 23.15 "Вялікія паветраныя гонкі"
10.45, 16.40 "Бімбат"
11.15 "Дыназаўрыкі"
11.50 "Джон Рос. Афрыканскія прыгоды", с. 3
12.25 "Пасля 2000 года", с. 3
13.20 "Крок": "Пяць зорак"
14.20 "Еўрапейскі калейдаскоп"
14.50 "Талент хіць". З. Браварская
15.50 "Партрэт на фоне заўмак", д/ф
16.10 Тэлебачанне — школе. Пазыя П. Панчанкі
17.00 Навіны
18.10 Навіны (Гродна)
18.25 Кантакт
18.35 Навіны ВВС
19.10 Крымінальная хроніка
19.25 "Мелодыі мінулага"
19.50, 21.40 "Крок": "Науцілус"
20.10 Крада
20.35 Кальханка
21.00 Панарама
23.05 Пад купалам Сусвету
0.10 Ніка

Канал "Астаніна"
6.50, 7.50, 8.50, 9.50, 14.50, 15.50, 17.50, 20.00, 22.50 Навіны
8.00 "Заеная школа", к/ф
8.25, 18.30 "Дакая Роза"
9.00 "Жыццё запаркаў"
9.40 Экслібрэс
15.00 Мультітэлія
15.30 На балі ў Папалюшкі
16.00 Цін-тэнік
16.25 "Элен і хлопцы"
16.50 Свет сёння
17.00 ...Да 16 і старэйшым
17.30 "Жыў на свеце чалавек", д/ф
17.40, 20.30 Надвор'е
17.45 Дакументы і лісы
18.00 Гадзіна пік
18.55 "Хто ён — Кім Філіп?"
19.40 Добрая ночы, малышы!
20.40 Масква-Крэмль
21.00 Лато "Мільён"
21.30 "Стан рэчаў", м/ф (ФРГ)
24.00 Прэс-экспрэс

Канал "Расія"
6.30 Формула-730
7.00, 11.00, 15.00, 19.00, 22.00 Весткі
7.20 Патрабуюцца... патрабуюцца...
7.30 Час дзелавага людзей
8.00 Сусветныя навіны АВС
8.25 Павахалі
8.35 Неппулярная тэма
8.50 Ранішні канцэрт
9.05 "Расія распята"
9.45, 19.35 "Санта-Барбара"
10.35 Тэлегазета
10.40 Сялянскае пытанне
15.20 Студыя "Рост"
15.50 Там-там навіны
16.05 Свята кожны дзень
16.15 "Пагадзя зорка?"
16.55 Фільм-прэм'ер
17.10 Будні
17.50 У свеце аўта- і мотаспорту
18.20 Пяць хвілін пра добрае жыццё
18.25 Свая гульня
19.25 Падрабязнасці
20.30 Вялікі скандал
21.05 Надзвычайны канал
22.20 Рака часу
22.25 Аўтаімгненне
22.30 Спартыўная карусель
22.35 ЭКП
22.45 Фестываль неігравага кіно ў Екацярынбургу
23.15 Зоркі гавораць

Санкт-Пецярбург
12.00, 14.30, 18.50, 21.30 Інфарм ТБ
12.10 Чароўная лінія
12.25 "Нямецкая хваля"
12.55, 14.25, 17.50, 19.25 Музычны момант
13.00 Хупкая дапамога
13.30 Урок нямецкай мовы
13.45 "Еўрапейскі калейдаскоп"
14.15 "В. Суржык. Заваяванне Сібіры Ермаком", д/ф
14.45 "Драны добры чалавек", м/ф
16.20 Казка за казкай
17.05 Выбары-94
17.55 Пецярбургская лінія
18.50 Спорт, спорт, спорт...
19.10 Вялікі фестываль
19.30 "Дзе знаходзіцца нофелет", м/ф
20.50 Танце М. Плісецкай
21.10 Тэлемамуары
21.15 Тэлеслужба бяспекі
21.45 Спартыўныя навіны
21.55 Ваш стыль
22.05 Парад парадаў
23.05 Хакай. "СКА" (Санкт-Пецярбург) — "Тарпеда" (Ньюі-Юртард)

Пятніца, 18.11

Беларускае тэлебачанне
8.00 Навіны
8.10, 20.20 Пяць хвілін на жарты
8.15, 0.15 Дайджэст
8.25 Крада
8.45 "Лясная казка", мульт

9.00 Тэлебачанне — школе. Пазыя П. Панчанкі
9.30 "Маё каханне, мой смутак"
10.30 "У нас дома"
11.05, 23.05 "Вялікія паветраныя гонкі"
11.55, 16.35 "Бімбат"
12.15 "Дыназаўрыкі"
12.45 "Джон Рос. Афрыканскія прыгоды", с. 4
13.20 "Пасля 2000 года", с. 4
14.15 Творчае маладзёжнае аб'яднанне "Крок": "Науцілус"
14.35 Відэама-нявідэма
15.35 "Францызк, сын Скарыны", д/ф
17.00 Навіны
17.10 "Палесся мілае дзіця". Я. Янішчыц
17.45 "Восенскі матыў"
17.55 Шукаем ініцыятыўных
18.10 Навіны (Магілёў)
18.35 Навіны ВВС
19.10 Эканаміст
19.20 Крымінальная хроніка
20.05 Падарункі на добры настрой
20.25 Кантакт
20.30 Кальханка
21.00 Панарама
21.40 "Расстанемся, пакуль добрыя", м/ф, с. 1
22.55 Пад купалам Сусвету
24.00 Ніка
0.25 "Славянскі базар-94"

Канал "Астаніна"
5.30, 7.00 Раніца
6.50, 7.50, 8.50, 9.50, 14.50, 15.50, 20.00, 22.50 Навіны
8.00 Сарока
8.25, 18.25 "Дакая Роза"
9.00 Драго
9.30 Канцэрт Ансамбля танца Казахстана
15.00 "Пітэр Пэн", м/ф, с. 2
16.25 Рок-урок
16.50 Свет сёння
17.00 Чалавек і закон
17.30 Спявае "Нядзеля"
17.40 Дакументы і лісы
17.45, 20.30 Надвор'е
18.00 Бамонд
18.50 Поле цудаў
19.40 Добрая ночы, малышы!
20.40 Чалавек тыдня
21.00 "Вуліцы Сан-Францыска"
22.05 "Погляд"
23.05 Музагляд
23.50 Прэс-экспрэс
24.00 Аўта-шоу

Канал "Расія"
6.30 Формула-730
7.00, 11.00, 15.00, 19.00, 22.00 Весткі
7.20 Патрабуюцца... патрабуюцца...
7.30 Час дзелавага людзей
8.00 Навіны АВС
8.25 Павахалі
8.35 Неппулярная тэма
8.50 Ранішні канцэрт
9.05 "Расія распята"
9.45, 19.35 "Санта-Барбара"
10.35 Тэлегазета
10.40 Сялянскае пытанне
15.20 Студыя "Рост"
15.50 Там-там навіны
16.05 Свята кожны дзень
16.15 "Пагадзя зорка?"
16.55 Фільм-прэм'ер
17.10 Будні
17.50 У свеце аўта- і мотаспорту
18.20 Пяць хвілін пра добрае жыццё
18.25 Свая гульня
19.25 Падрабязнасці
20.30 Вялікі скандал
21.05 Надзвычайны канал
22.20 Рака часу
22.25 Аўтаімгненне
22.30 Спартыўная карусель
22.35 ЭКП
22.45 Фестываль неігравага кіно ў Екацярынбургу
23.15 Зоркі гавораць

Санкт-Пецярбург
12.00, 14.30, 18.30, 21.30 Інфарм ТБ
12.10 Чароўная лінія
12.25 "Нямецкая хваля"
12.55, 14.25, 17.50, 19.25 Музычны момант
13.00 Хупкая дапамога
13.30 "Мастацтва Фядоскіна", т/ф
13.55 "Зяе мне...", муз. фільм
14.10 "Бяда", мульт
14.40 "Дзе знаходзіцца нофелет", м/ф
16.00 "Дом для Кузькі", мульт
16.20 Будні
16.30 Кідайка
17.05 Выбары-94
17.55 Храм
18.50 Спорт, спорт, спорт...
19.10 Вялікі фестываль
19.30 "Я аб'яўляю вам вайну", м/ф
21.00 "В. Паленаў. Хрыстос і грэшніца", д/ф
21.10 Тэлемамуары
21.15 Тэлеслужба бяспекі
21.45 Спартыўныя навіны
21.55 Ваш стыль
22.05 "Звар'яцелы тэарыст", м/ф (ЗША)

Субота, 12.11

Беларускае тэлебачанне
8.00 Навіны
8.10 Дайджэст
8.20 Аэробіка
8.50, 18.00 Пяць хвілін на жарты
8.55 Эканаміст
9.05 "Расстанемся, пакуль добрыя", м/ф, с. 1
10.20 Здароўе

11.05 "Банка коміксаў"
11.35 Шматгалоссе
12.25 Тэлевізійны "Арт-клуб". Міжнародны пленэр імя М. Шагала
13.05 "Сваімі рукамі"
13.20 "Лулу — аніёл кветак"
13.55 "Званы пекла". Асветніцкая праграма
14.25 Асілак
15.20 "Турэцкі марш"
15.40 "Песню барыцы з сабою", ч. 1
16.45 "Гонкі для Беларусі". Вынікі сезона
17.25 Тэлеграма
17.35 "Чарапашкі ніндзя"
19.00 "Нов І К" — топ-10
20.00 Міжнародныя спартыўныя навіны
20.30 Кальханка
21.00 Панарама
21.40 "Пераборлівы жаніх", м/ф
23.25 Пад купалам Сусвету
23.35 Фаварыты года. Адкрыццё тэлевізійнага музычнага фестывалю, ч. 1
1.25 "Каскад"
1.45 Відэама-нявідэма

Канал "Астаніна"
6.30 Раніца дзелавага чалавека
7.15 Спорт-шанс
7.45 Слова пацыра
8.00 Покліч джунгляў
8.30 Кампанія "Мір"
8.40 Крымскія татары
9.15 Профі-шоу
10.00 Ранішняя пошта
10.30 Медыцына для цябе
11.00 Без паўзы
11.15 Смак
11.30 "Генерал", м/ф (ЗША)
13.00 Мультфільм
13.10 Дыялог у прамым эфіры
13.50, 22.40, 23.50 Навіны
14.00 Вікторыя
14.35 "Спасціжэнне дэмакратаў", ч. 7
15.35 Нам і нашчадкамі
16.10 "Жыццё запаркаў"
17.45 Да і пасля...
18.40 "Каманда ў капелюшы"
19.40 Добрая ночы, малышы!
20.00 Навіны плюс
20.35, 22.50 Надвор'е
20.45 "Гаспадар Балантра"
22.00 Клуб "Белы папугай"
22.55 "Тэраса", м/ф (Італія—Францыя)

Канал "Расія"
7.00, 13.00, 19.00, 22.00 Весткі
7.25 Мульці-пульці
7.45 Студыя "Рост"
8.15 Расійскае бюро падарожжаў
9.00 Парламенцкі тыдзень
9.45 Музыка ўсё пакаленню
10.15 Як жыць будзем?
11.00 "Тон", м/ф (Францыя)
12.40 Сялянскае пытанне
13.20 Да факта
13.35 "Эдэра"
14.30 Тэлежур'ер
14.35 Астралогія кахання
15.05 "Расія маладая"
16.05 Футбол без межаў
16.50 Відэапазіцыя
17.00 Тэлежур'ер
17.05 "Чорныпрыгажун", мульт, прэм'ера (ЗША)
18.00 Свята кожны дзень
18.10 Сем нот у цішыні
19.25 "Небаспелая гастролі", м/ф
21.05 Зусім сакратна
22.20 Рака часу
22.25 Аўтаімгненне
22.30 Спартыўная карусель
22.35 Праграма "А"
23.35 "Тайна вільі", м/ф
1.15 Зоркі гавораць

Санкт-Пецярбург
8.55 "Гадзіна Фрэйзера"
9.30 "Калі б смяротным так высока..." М. Ламаносаў
10.40 "Тут цябе не сустране рай", м/ф
11.50 Скульптар М. Анікушын
12.30 Чароўная лінія
12.45 "Памочнікі Гэфеста", мульт
13.00 Хупкая дапамога
13.30 "Сказанне пра зямлю Сібірскую", м/ф
15.15 "Сястрычкі-прывычкі", мульт
15.25 "Пра тое, як царэвіч Елісей па чароўныя ягады хадзіў", ч. 1
15.55 "Галоўная справа майго жыцця": "Дах для генія", н-п/ф
17.10 Студыя "Уяві"
17.20 Антра
17.40, 21.15 Улік-энд з датэктавам
18.10 Экспрэс-кіно
18.30, 21.30 Інфарм ТБ
18.55 Выбары-94
19.10 Вялікі фестываль
19.25 "Страсці", м/ф
21.05 "К. Бурулю. Гібель Пампеі", д/ф
21.50 Ваш стыль
21.55 "Не хочаш — не глядзі"
23.05 Хакай. "СКА" (Санкт-Пецярбург) — "Спартак" (Масква)

Нядзеля, 20.11

Беларускае тэлебачанне
8.00 Добрая весткі
8.10 Аэробіка
8.40 Слова да чалавека
9.10 Справы вайсковыя
9.40 Беларускі тур
10.00 Ансамбль "Радзімы"
10.40 Дыскаэтака "Тэлебома"
11.20 АВС-клуб
11.35 "Мы такія розныя..."
12.15 "Сабака ў ботах", мульт
12.35 Аўта-парк
13.00 Тэлевізійны "Арт-клуб". Адкрыццё сезона ў Рускім тэатры
13.40 Варажба на кававай гушчы
14.20 Дзевяны веснік
14.35 Вяскоўцы
15.35 Запрашаем на вясоркі
16.40 Праспект
17.10 Тэлеграма
17.20 "Чарапашкі ніндзя"
17.45 Анталогія гумару
18.20 "Радня", м/ф
20.00 Панарама
20.40 Пяць хвілін на жарты
20.50 Кальханка
21.10 Траці тайм
21.55 Пад купалам Сусвету
22.05 Кубак "Стандарт-94"
22.30 "Кінатэатр "Парадыза", м/ф (Італія—Францыя)
0.40 Камп'ютэрныя палігон

Канал "Астаніна"
7.15 Алімпійская раніца
7.50 Спортлото
8.00 Марафон-15
8.30 Ранім-рана
9.00 Палігон
9.30 Пакуль усе дома
10.00 Ранішняя зорка
10.50 Пад знакам "пі"
11.35 Даламажы сабе сам
12.10 Эканаміка і рэформы
12.40 "Шваргалка" з падарункамі
13.00 "Падводная адзеся каманды Кусто"
13.50, 17.10, 22.50, 23.50 Навіны
14.00 "Стратэгія Перамогі", ч. 8
14.55 Клуб падарожнікаў
15.45 "Нам — 75". Народны аркестр імя М. Осіпава
16.40 Японія з А. Калошыным
17.20 Тэлежур'ер
17.35 "Баскетбольная лхаманка", "Сапраўдныя паліўнічны на прывіды"
18.30 Уся Расія
19.00 Надвор'е
19.10 "Двое ў горадзе", м/ф (Францыя)
21.00 Нядзеля
21.50 Спартыўны ўлік-энд
22.05 Вялікі тэатр. Дні і вечары
23.05 Каханне з першага погляду
23.45 "Стралачнік", мульт

Канал "Расія"
7.00, 13.00, 19.00, 22.00 Весткі
7.25 Студыя "Рост"
7.55 Мульці-пульці
8.10 Наш сад
8.40 Добрая раніца
9.10 Кірапс Мажайка. Рэпартаж з Іспаніі
9.40 Аты-баты...
10.10 Рускае lato
10.55 "Калі дарагі табе твой дом", д/ф